

Bálint János:

**A MEZŐGAZDASÁGI KISTERMELÉS INTEGRÁLÁSA
MAKÓ VÁROSBAN**

egyetemi doktori disszertáció

Szeged

1980.

TARTALOM

BEVEZETÉS	1
I. A KISGAZDASÁGOK HELYE, SZEREPE A MAGYAR MEZŐ- GAZDASÁGBAN	5
1. A kisgazdaságok kialakulása és fejlődése ..	5
2. A kistermelés politikai megítélése	9
3. A kisgazdaságok szerepe a mezőgazdasági termelésben és a lakosság ellátásában	12
4. Ártermelés a kisgazdaságokban	18
5. A háztáji és kiegészítő gazdaságok termelési kapacitása	21
6. Munkaerő és foglalkoztatás a kisgazdaságok- ban	23
7. A kistermelés mint jövedelemforrás	25
8. Jövedelmezőség és hatékonyság a kisterme- lésben	26
9. A mezőgazdasági kistermelés és a nagyüzemek kapcsolata	33
10. A kisüzemek perspektívái	37
II. A HÁZTÁJAI ÉS A KIEGÉBITŐ GAZDASÁGOK ÉS A KÖZ- PONTI GAZDASÁGI IRÁNYÍTÁS	43
1. Szocialista tervezés	43
2. Gazdasági szabályozás	46
3. Szervezeti és döntéshozatali rendszer	51
4. A kisgazdaságok jogi szabályozása	53
III. A KISGAZDASÁGOK INTEGRÁLÁSÁNAK FŐBB FORMÁI MAKÓN	58
1. A kisgazdaságok szerepe Makón	58
a./ Makó város gazdasági, társadalmi, föld- rajzi jellemzői	58
b./ A kisgazdaságok területi arányváltozása Makó városban	59

8. Társadalmi és egyéb szervek kapcsolata a kis- gazdaságokkal	125
a./ Hazafias Népfront Makó Városi Bizottsága	126
b./ TIT Makó Városi Szervezete	129
c./ Makói Sporthorgászok Egyesülete	130
d./ Marosmenti Vadásztársaság	131
e./ Országos Takarékpénztár makói fiókja	132
f./ Az Állami Biztosító makói fiókja	134
g./ Magyar Államvasutak makói állomásfőnök- sége	134
h./ Az Alsótiszavidéki Vízügyi Igazgatóság makói szakaszmérnöksége	135
i./ KPM makói üzemmérnöksége	136
9. Kiskert mozgalom Makón	136
10. Tanyakérdés Makón	138
11. Kisegítő gazdaságok	142
12. Az egyéni gazdálkodók helyzete	144
 IV. A KISTERMELES FEJLESZTÉSÉNEK FŐBB FELADATAI MAKÓN	155
1. A mezőgazdasági kistermelés tartalékai Makón	155
2. Az országotól eltérő tendenciák a makói kis- termelésben	160

B E V E Z E T É S

Napjainkban szinte társadalmunk minden rétegében egyre több szó esik a mezőgazdasági kistermelésről. Elsősorban azért, mert országosan több mint 1,5 millió család foglalkozik valamilyen formában kisebb-nagyobb területen kertészkedéssel, illetve állattartással. A mezőgazdasági kistermelés közvetett formában azokat is érinti, akik nem foglalkoznak e tevékenységgel, hiszen a kistermelők országszerte nagymértékben hozzájárulnak a hazai és az exportra szánt árualapok növeléséhez. 1978-ban a háztáji és kisegítő gazdaságok adták a mezőgazdasági termelés 33,6 százalékát. Ugyanakkor a mezőgazdasági összes árbevételből 23 százalékkal részesednek. Az is megállapítható viszont, hogy a kisgazdaságok részaránya a mezőgazdasági összes termelésből állandóan csökken. 1965-ben 41 százalékát, 1975-ben 36 százalékát adták a kistermelők a mezőgazdasági termelésnek. Kormányzatunk 1980-ra 30 százalékos részesedést tervezett.

Annál is inkább érdekes e témakör elemzése, mert úgy a szocialista országokban, mint hazánkban a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek megalakulásától egészen napjainkig többször változott a szemlélet a háztáji és kisegítő gazdálkodást illetően. Ezek gyakran ellentmondásokkal is terheltek voltak.

Például 1958-ban egyetemi hallgató koromban az Agrártudományi Egyetem Agrárgazdasági Tanszékén olyan szellemben oktattak bennünket, hogy nem cél a háztáji gazdaságok további fejlesztése. Arra kell törekedni, hogy a termelőszövetkezeti tag keresse meg kenyerét a közönsben, a rendes munkaidő alatt, és utána művelődjön, szórakozzon, éljen a szocialista kultúra adta lehetőségekkel. Volt olyan időszak, amikor a háztáji és egyéb kistermelést inkább szükséges rossznak, az eszményi szocializmustól idegennek tekintettük. Ma viszont látjuk, hogy a szakirodalom, az agrárgazdaságtan és a statisztika úgy vizsgálja a kisgazdaságok termelését - mint szocialista rendszerünk realitását.

A Szovjetunióban például az SZKP XX. Kongresszusán elhangzott olyan javaslat is, hogy csökkenteni kell a kolhozparasztok személyes használatában lévő háztáji parcellákat. A kistermelés visszaszorítására irányuló tendenciát tükrözi Hruscsovnek az SZKP 1958. decemberi plénumán tartott beszámolója, melyben kifejtette, hogy: "A szovhozokban a háztáji gazdaságok és a személyi tulajdonban lévő állatok komolyan akadályozzák a szovhoz termelés további fejlődését". /1/ De hozhatnánk több példát is a hibás szemléletekről a szocialista országokból. Csehszlovákiában mintaalapszabályba

/1/ Béres Ferenc: A háztáji és a kisegítő gazdaságok megítélése a Szovjetunióban /Gazdálkodás XXI. évfolyam 1977. év 10. szám 57. oldal/

foglalták a "háztáji gazdaság nélküli" szövetkezeti gazdálkodás előfeltételeinek megteremtését. A Szovjetunióban egyes helyeken bevezették a háztáji gazdaságok kötelező beszolgáltatási rendszerét. 1958-ban megszüntették a háztáji gazdaságok részére történő takarmányértékesítést. Bulgáriában 1958-ban elkezdték a tsz összevonásokkal egyidőben a háztáji állatállomány felvásárlását. Az NDK-ban olyan intézkedések születtek korábban, melyek a háztáji állatállományt közös istállóban tartották, stb.

Napjainkban viszont a háztáji és kisegítő gazdaságok megítélése egyre inkább mentes a szélsőségektől. A gazdasági gyakorlat igazolja szükségességét, politikai realitásként kezelik és fejlődőképesnek tartják. Jól tükrözik mindezt az MSZMP XI. Kongresszusának dokumentumai, a Központi Bizottság 1978. márciusi határozata, s egy sor nagy jelentőségű állami döntés. Csak az elmúlt három évben nem kevesebb, mint 11 miniszteri rendelkezés lépett életbe a kistermelés támogatásával kapcsolatban.

Persze ma is számos vitatott és sok tekintetben megválaszolatlan kérdése van még a háztáji és kisegítő gazdaságok működésének, irányításának. Nagyon találóan fogalmazott e kérdésben az 1977-ben Kecskeméten megtartott országos agrár-gazdasági konferencián dr. Márton János. Olyan "veszélyzónákra" utalt: "amelyekben az agrárökonómia és az agrárpolitika könnyen hibázhat. E hibák vagy helyrehozhatatlanok, vagy csak nagy társadalmi áldozatok árán javíthatók. Egyik ilyen veszély-

zóna a politikai ingadozás a kisüzemek megítélésében." /2/

A téma fontossága, aktualitása késztetett arra, hogy a tanulmány keretében megkíséreljem áttekinteni a kisgazdaságok integrálását és azokat a főbb kérdéseket, amelyek Makó város vonatkozásában e tekintetben felmerülnek. Ahhoz azonban, hogy egy közigazgatási egységet áttekintsek, szükségesnek tartom az országosan kialakult helyzetet is elemezni.

E helyen mondok köszönetet az MSZMP Csongrád megyei Bizottság Oktatási Igazgatóságának, hogy lehetővé tette számomra e téma beható tanulmányozását. Külön megköszönöm dr. Czagány Lászlónak, a közgazdaságtudományok kandidátusának, az Oktatási Igazgatóság tanárának, hogy munkám során önzetlenül, lelkiismeretesen és kritikusan segített, tanácsokat adott.

Meg kell köszönnöm korábbi munkahelyemen - volt munkatársaimnak - a Makó Városi Tanács VB Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztály dolgozóinak hasznos észrevételeit és adatszolgáltatásait.

Hálással köszönöm - új munkahelyemen - a Csongrád megyei Takarmányozási és Állattenyésztési Felügyelőség dolgozóinak - közülük is elsősorban Vass Lászlóné üzemgazdász szakmérnöknek és Kovács Sára gyors- és gépirónak - disszertációmhoz nyújtott segítségüket.

I.

A KISGAZDASÁGOK HELYE, SZEREPE A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGBAN

1. A kisgazdaságok kialakulása és fejlődése

Hazánkban a háztáji gazdaságok a szocialista mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalommal egyidejűleg alakultak ki. Magyarországon a mezőgazdasági termelőszövetkezetek megalkakulása a Szovjetunió artyel típusu kolhozainak mintájára indult meg. Tulajdonképpen a modellt a háztáji gazdaságok intézményeivel együtt vettük át.

A háztáji gazdaságot az engedélyezett és biztosított földterület, a kisüzemi termelési eszköz és állóeszköz, az állatállomány, valamint a család munkacereje együttesen alkotja. A háztáji gazdaságok fogalmát dr. Bandula László a következőképpen definiálta: "A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdasága a mezőgazdasági termelőszövetkezet közös gazdaságához kapcsolódó, a szocialista termelési viszonyok és ebből fakadóan a mezőgazdaság szocialista rendszerének részét képező, a társadalmi és egyéni érdek helyes összhangját biztosító, vagyontárgyaiban törvényesen megszabott és a közös gazdaságtól tulajdonilag elkülönülő, elsősorban személyi fogyasztást biztosító, és árut is termelő kiegészítő gazdaság, melynek keletkezése a termelőszövetkezeti tagsági viszony keletkezésével egyidejű. Alapja: a termelőszövetkezeti tag és a szövetkezeti közös gazdaság között kialakult termelő - tulajdonosi kapcsolat. Léte a közös gazdaságok

és a szocialista állam sokirányú támogatása nélkül nem biztosítható. Célja a közös gazdaságával azonos: a szocialista társadalom szükségleteinek minél magasabb szinten történő kielégítése." /3/

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének előrehaladásával a háztáji gazdaságok száma fokozatosan növekedik. Míg 1950-ben 38 ezer háztáji gazdaság volt, addig számuk 1965-ben már 941 ezerre növekedett.

A háztáji gazdaságok funkciója - időközönként ellentmondásokról terhelten - jelentős változáson ment keresztül. Ha viszont megfigyeljük a kisegítő gazdaságokat, azt tapasztaljuk, hogy azok funkciója korántsem ment keresztül olyan változáson, mint a háztáji gazdaságoké. A kisgazdaságok a kistermelésnek a legváltozatosabb típusait képviselik. Ide soroljuk az illetményföldeket, személyi tulajdonban lévő házi kiskerteket, zártkerti földterületeket, nyaralók telkeit és a földdel nem rendelkező kisegítő gazdaságokat is.

Ma már világosan látjuk, hogy a háztáji gazdaságok kialakítása helyes intézkedés volt. A magyar parasztot erős érzelmi szálak fűzték az "ősi földhöz" mielőtt belépett a termelőszövetkezetbe. Földjének, munkaeszközének és állatainak maradéktalan "elvétele" igen komoly konfliktusokat jelentett volna. A háztáji gazdaság intézménye áthidalta ezt

/3/ Dr. Bandula László: A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdasága és a szocialista termelési viszonyok /Politikai gazdaságtan füzetek 18/1976. 17. oldal/

a feszültséget és a termelőszövetkezeti tag meggyőződött, hogy a háztájiban továbbra is sajátjaként rendelkezik nemcsak a termelési eszközzel és a termelés rendjével, hanem a termékekkel is.

Napjainkban viszont az is bebizonyosodott, hogy a háztáji és kisegítő gazdálkodás sokkal többet jelent, mint ahogy azt egykor az individuális gondolkodás és az emocionális tényezők meghatározták.

A háztáji gazdaságokban az 1960-as átszervezéstől 1965-ig az volt a jellemző, hogy igen erősen törekedtek a fejlesztésre, mert a tsz parasztság akkor még ebben látta anyagi boldogulásának elsődleges alapjait. Ugyanis 1961-ben a szövetkezeti családok jövedelmének 54,4 százaléka származott a háztájiból, és még 1966-ban is 50,6 százaléka.

Ebben az időszakban terjedt el a részes művelés. Ez elsősorban abból adódott, hogy az akkori alacsony technikai színvonal miatt a termelőszövetkezetekben nem tudták megteremteni a megfelelő anyagi ösztönzést. Makón is megfigyelhető volt ebben az időszakban, hogy a munkaegység rendszer már nem ösztönzött kellően a munka minőségének javítására. Amikor a részes művelést bevezettük a József Attila Tsz-ben /akkor itt főagronómus voltam/ 20-25 százalékkal megemelkedett a vöröshagyma és a kukorica átlagtermése. A részes művelés lényeges vonása volt, hogy a családtagokon kívül bekapcsolódtak az ipari munkások és alkalmazottak is.

A gépesítés fokozott térhódítása, a növényvédelem fejlődése

és a különböző termelési rendszerek megjelenése "tiszavirág" életűvé tette a részes művelési rendszert.

1966-1970. között a termelőszövetkezetek többsége megszilárdult, bevezetésre került a garantált munkadij, valamint a szociális és társadalombiztosítási intézkedések. Ekkor már a fő jövedelmet nem a háztáji jelentette, hanem a közös. A tartós fogyasztási cikkek iránti fokozott érdeklődés azonban továbbra is fenntartotta a háztájiban az áru-termelésre való törekvést.

Jelentős állomás volt a háztáji gazdálkodás történetében az MSZMP Központi Bizottsága Gazdaságpolitikai Bizottságának 1970. január 19-én tartott ülése, amely napirendre tűzte a közös és háztáji gazdálkodás fejlesztésének főbb feladatait. A Bizottság legfontosabb megállapításai és javaslatai:

- bővültek a háztáji állatállomány növekedésének lehetőségei
- növekedett a háztáji gazdaságok állami támogatása
- a közös gazdaságon keresztül értékesített termékek előállításához szükséges munkaidő közös munkaként való elismerése és beszámítása a nyugdíjévekbe
- lehetővé vált kölcsönök felvétele
- javult az anyagi, műszaki és takarmány ellátás.

Mindezek ellenére 1975-re - különösen az állattenyésztésben - megtorpant a háztáji gazdálkodás. Ekkorra a szarvasmarhaállomány 70 ezer darabbal csökkent, a sertésállomány 24 százalékkal lett kevesebb.

Az MSZMP XI. Kongresszusának határozata leszögezte:
"Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek általános fejlesztése mellett népgazdasági érdekeknek megfelelően továbbra is támogatjuk a háztáji és kisegítő gazdaságok termelését." Ez az elvi állásfoglalás tükröződik az V. ötéves terv előirányzataiban. Ilyen következetesen talán egyetlen korábbi középtávú terv sem számolt a kisgazdaságok termelésével.

A kisegítő gazdaságok fejlődését vizsgálva megállapítható, hogy rájuk mindig nagy hatást gyakorolt a háztájival kapcsolatos gazdaságpolitika. A IV. ötéves terv időszakában a kisegítő gazdaságokat erőteljes fellendülés jellemezte. A szakcsoportok megjelenése már a kisegítő gazdaságokat integrálta elsősorban.

Az 1959-1960-as átszervezés után a szövetkezeti gazdálkodást elkerülő parasztokat egyéni gazdálkodóknak nevezzük. Számuk és területük ma már nem jelentős, rohamosan csökkenő tendenciát mutat. 1978. május 31-én - a Statisztikai Havi Közlemények 1978/9. KSH szerint - az egyéni gazdálkodók szántóterülete az ország szántóterületének már csak 2 százalékát tette ki.

2. A kistermelés politikai megítélése

Bár a mezőgazdaság szocialista átszervezése előtt - mint erre már az előzőekben utaltam - voltak is különböző ideológiai-politikai, illetve közgazdasági problémák, ellentmondások a kisgazdaságok megítélésében - ma már megállapítható,

hogy az átszervezés óta pártunk fő irányvonalát tekintve lényegében változatlan.

Korábban a szocializmus építése során elkerülhetetlen átmeneti jelenségnek tartották a mezőgazdasági kistermelést. Ma viszont agrárpolitikánkban elismert és gyakran hangoztatott álláspont, hogy a mezőgazdasági kistermelésre és annak árutermelésére tartósan szükség van. A Szovjetunióban, - ahol már deklarálták a fejlett szocialista társadalom létét - sincs napirenden a termelés felszámolása, az ünellátás mellett számolnak a kisüzemek árutermelésére is.

A kistermelés fejlesztési koncepciójának ideológiai koncepciói is vannak. Találónan határozza meg Tóth A. Ernő: "A háztáji és kisegítő gazdaságok fejlesztésének szándéka ugyanis feltételezi annak elismerését, hogy ez a kistermelés más mint a kisárutermelés, amelyet kollektivizáltunk, nem annak valamilyen ujraszerjadt válfaja, hanem valóságos szocialista viszonyaink determinálják létét és fejlődését." /4/

Ez a kistermelés nem vezethető le abból a lenini tanításból, hogy a kisárutermelés napról-napra szüli a kapitalizmust.

Megállapítható, hogy a termelőerők jelenlegi fejlettségi szintjén a szocialista mezőgazdaságban szükségszerű az ilyen egyéni munka felhasználása. Erdei Ferenc, az Agrár-gazdasági Kutató Intézet egykori igazgatója a következőket mondotta: "Mezőgazdaságunkban az átmeneti formákat is meg

/4/ A Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaságtudományi Intézetének közleményei. /Uj sorozat 7. szám 1977. év 73. oldal/

kell becsülnünk és ki kell aknáznunk - például a háztáji gazdaságokban, hiszen ezekben még belátható időre olyan tartalék van, ami nemcsak jelentősen járul hozzá összes termésünkhöz, hanem hasznosan értékesít olyan termelőerőket, amelyeket egy túl gyors ütemű modernizálás tétlenségre kárhoztatna, sőt egyenesen a népgazdaság terhévé változtatna."/5/

A háztáji és kisegítő gazdaságok létezését más szocialista országokban is megtaláljuk. 1974-ben - KSH adatok alapján - a mezőgazdasági bruttó termelési értékből Bulgáriában 16, Csehszlovákiában 15, NDK-ban 11, Romániában 31, Szovjetunióban 21, Magyarországon 35 százalékkal részesedett a kistermelés.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága a XII. Kongresszusra készülve az előzetes jelentésben megállapítja, hogy "A háztáji és kisegítő gazdaságok nélkülözhetetlen és fontos szerepet játszanak a mezőgazdaságban, a termelés egyes ágaiban nagy a súlyuk. Több - népgazdaságilag fontos - termékből számottevően növekedett az áruértékesítésük. A szocialista nagyüzemmel és kereskedelemmel létrejött együttműködésük sikeresen fejlődik."

A Kongresszus ideje alatt több hozzászóló érdemben elemezte a kisgazdaságok helyzetét, feltárta a gondokat, problémákat. Végül a Kongresszus is kimondotta:

/5/ A háztáji és kisegítő gazdaságok termelésfejlesztésének feladatai és módszerei az V. ötéves tervidőszakban.
/MEM kiadvány 1976. év 5. oldal/

"Változatlanul ösztönözni kell a háztáji és kisegítő gazdaságok termelését. Elő kell segíteni szorosabb együttműködésüket a nagyüzemekkel, valamint a felvásárló vállalatokkal és a fogyasztási szövetkezetekkel."

3. A kisgazdaságok szerepe a mezőgazdasági termelésben és a lakosság ellátásában

Ha figyelembe vesszük, hogy 1978-ban a mezőgazdasági termelés 33,6 százalékát a kisgazdaságok adták, akkor megállapítható, hogy népgazdasági szempontból szerepük változatlanul nagy fontosságu. A mezőgazdasági nagyüzemi termelés gyorsabb előrehaladása viszont a gazdasági fejlődés objektív törvényszerűségein alapszik.

A háztáji és kisegítő gazdaságok által előállított mezőgazdasági termékek - változatlan áron számított - bruttó termelési értéke az elmúlt 10 év alatt a nagyüzemi 60 százalékkal szemben csak 9,5 százalékkal növekedett. Érdekes megvizsgálni a bruttó termelési érték főbb ágazatok szerinti megoszlását a kisgazdaságoknál, melyet az 1. sz. táblázat szemléltet.

1. sz. táblázat

A kistermelés százalékos részesedése a mezőgazdasági bruttó termelési értékből főbb ágazatok szerint

Ágazat	Részesedés a mg-i termelés bruttó termelési értékéből %		
	1965.	1970.	1975.
Szántóföldi növény- termesztés	24,6	25,8	19,2
Zöldségtermelés	39,7	43,6	48,8
Szőlőtermelés	58,9	61,5	56,2
Gyümölcstermelés	61,2	57,1	53,6
Szarvasmarhatenyésztés	45,9	36,4	36,5
Sertéstenyésztés	58,1	59,0	58,3
Juhtenyésztés	18,5	20,8	19,6
Baromfitenyésztés	80,8	60,6	52,2

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Zsebkönyv 1945 - 1975.
KSH 1976.

A fenti adatok jól mutatják a kisgazdaságok fontos szerepét.

Az is megfigyelhető, hogy a kisgazdaságok úgy a növénytermesztésben, mint az állattenyésztésben egy-egy termék előállításában különböző mértékben vesznek részt, melyet jól mutat a 2. sz. táblázat.

Kukoricából, búzából, cukorrépából a kisgazdaságok termelése ma már elhanyagolható. Azonban egyes termékekből, mint például a szőlő, házinyul, méz előállításban meghatározó a szerepük. Az is megfigyelhető, hogy például méz termelésből a kisegítő, toll termelésből pedig a

háztáji gazdaságok szerepe a nagyobb. Tehát egyes termékekből a háztáji és kisegítő gazdaságok különböző mértékben veszik ki részüket.

2. sz. táblázat

A háztáji és kisegítő gazdaságok termelésének részaránya a mezőgazdaság főbb termékeiből 1971-ben

Termék		Összes termelés	Az összes termelésből		
			ház- táji	kise- gítő	kisgazd. össz. %
Burgonya	ezer t	1.629,9	35,1	29,3	64,4
Zöldségfélék	ezer t	1.612,1	21,5	16,3	37,8
Gyümölcs	ezer t	1.350,1	20,4	25,3	45,7
Étkezési szőlő	ezer t	62,0	30,8	37,4	68,2
Bor	ezer hl	4.950,8	18,7	17,5	36,2
Vágómarha	ezer t	378,0	17,2	5,6	22,8
Vágósertés	ezer t	1.072,1	30,8	20,7	51,5
Vágóbaromfi	ezer t	356,7	19,1	18,5	37,6
Tehéntej	ezer hl	1.920,0	28,7	9,7	38,4
Tojás	millió db	4.000,0	32,4	34,3	66,7
Házinyul	ezer t	49,2	30,5	59,9	90,4
Méz	ezer t	8,7	27,6	69,0	96,6
Toll	ezer t	1,4	50,0	28,6	78,6

Forrás: Mezőgazdasági adatok 1976. KSH.

Napjainkban gyakran felvetődik, hogy miként egyeztethető össze a szocializmus építésének jelenlegi szakasza a mezőgazdasági kistermeléssel, a gazdasági, társadalmi, ideológiai viszonyokkal?

A kisgazdaságok szerepe az élelmiszer ellátásban vitathatatlan akár az árutermelés terén, akár az önellátásban betöltött szerepét vizsgálva. Hazánkban a kistermelésnek jó

adottságai vannak a zöldség, valamint a szőlő és gyümölcsstermesztésben. Találónan fogalmazza meg Misi - Markó szerzőpáros a kisgazdaságok jelenlegi szerepét: "Ilyen helyzetben - objektív szükségszerűségként - sajátos munkamegosztásnak kell kialakulnia a nagyüzemek és a kisgazdaságok között a népgazdaság mezőgazdasági termékszükségletének a kielégítésében." /6/

A kisgazdaságok termékeikkel szervesen illeszkednek a mezőgazdasági termékek áruforgalmi rendszerébe. Ha jelenleg a kisgazdaságok termelését teljesen át kellene venni a mezőgazdasági nagyüzemeknek, akkor mintegy 110 milliárd forint befektetést és 50 milliárd forgóeszköz lekötést igényelne. Ez az összeg nagyságrendben körülbelül megfelel a IV. ötéves tervben az egész mezőgazdaságnak nyújtott beruházások összegének.

Jellemző a kistermelésre, hogy sok eleven munkát igénylő ágazatban tölti be feladatát és nagyrészt a töredék munkaidő kihasználásán alapszik. Az a tény sem elhanyagolható, hogy a kistermelés több mint háromnegyed részén nagyüzemi művelésre gazdaságosan nem hasznosítható földterületen folyik.

A háztáji és kisegítő gazdaságokban a termelés kiegészítő jövedelmet biztosít, de megfigyelhető a jövedelemkimélő szerepe is. Az 1972. évi Általános Mezőgazdasági Összeírás szerint a kistermeléssel foglalkozó családok 26 százaléka paraszt, 28 százaléka munkás, 23 százaléka kettős jövedelmű vagy szellemi dolgozó és 23 százaléka nyugdíjas. Ezek az adatok jól mutatják, hogy a kistermelés a társadalom szinte valamennyi rétegéhez fűződik, s egyben életszínvonalának alakítója is.

Hazánkban a kistermelést jogszabályok befolyásolják, árutermelésüket nagyobbrészt szervezett keretek között végzik.

Tevékenységük folyamán szoros integrációban vannak a szocialista nagyüzemekkel és felvásárló vállalatokkal. Így tehát tevékenységüket alapjában véve a szocialista gazdaság törvényszerűségei határozzák meg.

Ezzel kapcsolatos irodalmak egyhanguan tanusítják, hogy a kistermelésnek társadalompolitikai jelentősége is van, mert például a kertészkedés aktív pihenést, egészséges életmódot jelent. A friss, tiszta levegő és a mozgás elengedhetetlen az ember szervezete számára. A nyugdíjasoknál a munkavégzés társadalmi hasznosság érzését is kelti.

Napjainkban a mezőgazdasági termelés egyik legsarkallatosabb kérdése a hatékonyság növelése. Hatékonyságról akkor beszélünk, ha a felhasznált eszköz és munkaerő növekvő termelésből növekvő jövedelemmel térül meg. Ennek egyik fontos összetevője az élelmiszergazdaságban is a kapacitások ésszerű bővítése és jobb kihasználása. A háztáji és kisegítő gazdaságok tekintében is vannak tartalékok e területen, különösen ha azok integrálását vizsgáljuk. Dr. Fazekas Béla a következőket írja erről: "A koncentráció és az integráció főbb formái a korszerű nagyüzemi gazdálkodás időszakában a következők:

- üzemösszevonások /egyesülések/;
- felhalmozás saját erőből és állami eszközből;
- a tevékenységi kör bővítése;
- a szocialista vállalatok és üzemek kooperációja;
- közös és háztáji gazdaságok integrációja." /7/

Azért is érdemes e kérdéssel még behatóbban foglalkozni, mert Csizmadia Ernő egyértelműen megállapítja, hogy a mezőgazdaságon belül az állóeszköz hatékonyság a KSH adatai szerint is a különböző szektoron belül legmagasabb a háztáji gazdaságokban: "Az egységnyi állóeszközre jutó bruttó termelés például 1970-ben az állami gazdaságokban 0,623, a termelőszövetkezetek közös gazdaságaiban 0,977, a háztáji gazdaságokban 1,321 forint volt. A nettó termelés megfelelő mutatói 0,149, 0,380 és 0,799 forint." /8/ E tekintetben a háztáji és kisegítő gazdaságok kedvezőbb eredménye figyelemre méltó még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a termelés ezekben lényegében élő munkára alapozódik, a lakóépület egyes részeit használják gazdasági épületként - ugyanakkor az alapvető gépi munkák jelentős részét pedig a közös gazdaságok gépeivel végeztetik.

A kisgazdaságok fontosságát, jelenlegi szerepét az alábbi szempontok is igazolják:

- termékeiket zömmel mezőgazdasági erőforrásokra támaszkodva állítják elő,
- fokozott élőmunka felhasználással dolgoznak,
- igen lényeges szempont, hogy tevékenységük folyamán kevésbé veszik igénybe az infrastrukturát,
- ugyanakkor nagymértékben munkaintenzív termékszerkezetük van,
- mindezt a nagyüzemekével azonos áron képesek előállítani.

A kisgazdaságoknak igen nagy szerepük van a lakosság ellátásában. A kistermelők mindazonáltal, hogy termékeik egy részét elfogyasztják - tehermentesítik a kereskedelmet a központi ellátási feladatok alól. Ugyanakkor termékeik egy másik részét értékesítik. Ezáltal hozzájárulnak a jobb élelmiszer árualapok megteremtéséhez, illetve a választék növeléséhez.

1975-ben a kisgazdaságok által leadott termékek értéke 13,4 milliárd forint volt, melynek mintegy 64 százalékát a háztáji gazdaságok értékesítették. A kisgazdaságoknak a lakosság élelmiszer ellátásában betöltött szerepét és jelentőségét mutatja az a tény is, hogy ha például 1975-ben az általuk értékesített egyes termékek mennyiségét viszonyítjuk az adott termékekből egy főre jutó fogyasztáshoz, akkor - Misi-Markó adatai szerint - kitűnik, hogy kisüzemi termelés burgonyából 2 millió, zöldségből 2,9 millió, gyümölcsből 3 millió, tojásból 5 millió fő évi fogyasztását biztosította. Ezek a számok meggyőzően igazolják a kisgazdaságok mai fontos szerepét.

Ezek után kissé részletesebben foglalkozok konkrétan a háztáji és kisegítő gazdaságok árutermelésével.

4. Árutermelés a kisgazdaságokban

A mezőgazdasági kistermelésen belül a háztáji és kisegítő gazdaságok jellegük tekintetében inkább közelednek egymáshoz, emellett erőteljes differenciálódási folyamat megy végbe, mégpedig alapvetően a termelés különböző céljának megfelelően.

Egyik oldalon mind több az olyan háztáji és kisegítő gazdaság, amelyikben az önellátás mértéke erősen visszaszorul, szándékosan vagy kényszerből /például a munkából való kiüregedés miatt/ a termelés esetlegessé, illetve az igényeket mind kevésbé kielégítő, nem üzemszerű tevékenységgé válik. A másik oldalon a differenciálódás eredményeként mind több lesz a szakosított, s a kisüzem fő ágazatában teljes koncentrációt megvalósító, olyan háztáji és kisegítő gazdaság, amelynek árutermelő jellege és jövedelemszerző célja a meghatározó.

A szakosodott és árutermelő kisüzem mind nagyobb mértékben tér át a korszerű termelési eljárásokra, s ha csak szűk körben is, de investál a gazdaságába.

Leginkább a lakosság élelmiszer-ellátásának országszerte javuló tendenciája teszi lehetővé az önellátó termelés visszafejlesztését. Ezt a folyamatot erősíti a mezőgazdasági termékek termelői és fogyasztói ára között korábban kialakult, s még ma is élő ellentmondás /a fogyasztói árak szubvencionálása/, amely még akkor is a központi alapból történő vásárlásra ösztönöz, ha egyébként kézenfekvő lenne az önellátó termelés, vagy a helyi piacokon a kistermelőktől történő közvetlen vásárlás számos előnye. A kistermelők jelentős hányada úgy lesz egy vagy több termékből árutermelő, hogy közben a nála is egyébként megtermelhető termékek nagyobb hányadából a központi árualap fogyasztójává válik.

A kistermelőknél az önellátásra való termelésnek nem elsődleges kritériuma a jövedelmezőség, hiszen közvetlen célja a személyi szükségletek naturális kielégítése.

Habár önellátás esetén is beszélhetünk ugynevezett jövedelemkimélő funkcióról - amikor is a saját célra megtermelt áru költsége kisebb mint a piaci ár. Az árutermelés közvetlen célja viszont olyan pénzjövedelem, amely nagyobb, mint a termelési költség. Az árutermelés közvetlen célja tehát a kistermelőknél is a nyereség.

A háztáji és kisegítő gazdaságokban előállított, továbbá a természetbeni munkadíjként és háztáji juttatásként kapott termékek alapvetően 3 fő irányban értékesülnek:

- önfogyasztás
- árutermelés
- saját üzemi felhasználás /például növényi termékek az állattenyésztésen keresztül értékesülnek/.

Napjainkban a kistermelők összes termékének mintegy 50 százaléka - termékenként eltérő arányban - kerül be a nép-gazdaság áruforgalmába. Pozitívan kell értékelni, hogy 1975-ben értékesített termékek 73 százaléka a felvásárló és az értékesítő vállalatok, illetve intézmények útján kerül az áru-forgalomba és mindössze 27 százalék volt a szabadpiaci értékesítés. Ez az arány az utóbbi két évben tovább javult a szervezett értékesítés javára.

A kistermelés árutermelését a 3. sz. táblázat mutatja be.

3. sz. táblázat

A kistermelők áruértékesítése

É v	Kistermelők bruttó áruforgalma /1968. évi árakon/		
	1970 = 100	termelésük százalékában	a mezőgazdaság összes áruforgal- mának százalékában
1970.	100,0	37,0	23,4
1971.	127,7	42,7	23,8
1972.	138,4	48,6	25,2
1973.	142,9	47,5	24,4
1974.	147,0	48,4	23,9
1975.	154,5	51,2	24,3

Forrás: A mezőgazdasági kistermelésről. KSH. Budapest 1977.

A táblázatból kitűnik tehát, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok árutermelő jellege erősödött, a kisgazdaságok 1975-ben termékeiknek már több mint a felét értékesítették.

Ez az arány egyes termékeknél még nagyobb, például tejtermelésnél igen sok kistermelő a szomszédoknak is ad el tejet, ezt azonban a statisztika csak reprezentatív felmérésben végzi.

5. A háztáji és kisegítő gazdaságok termelési kapacitása

1976-ban a háztáji és kisegítő gazdaságok a mezőgazdasági állóeszköz-állomány bruttó értékének mintegy 22 százalékával részesednek. Az is megállapítható, hogy a gazdasági épületek jelentős része 40-50 évvel ezelőtt épült, kevésbé szilárd falazattal. Ezért van az, hogy sok istálló, tároló kevésbé

alkalmas rendeltetésszerű használatra. Mindezek ellenére ez az állóeszköz állomány jelenleg is igen nagy értéket képvisel.

Az állattenyésztés terén például gond az, hogy az állattartási szándék és a férőhely kapacitás nem esik egybe. Ezért van az, hogy jelenleg az összes kisüzemi szarvasmarha férőhely kihasználtsága 43 százalékos. A sertésenyésztésben már jobb a helyzet, mert a kisüzemi ólak 80 százalékban vannak kihasználva.

Megállapítható, hogy országosan a kisgazdaságok termelői kapacitása jelentős termelőerőt képvisel, azonban ez nagyon szét van aprózódva. Ezt a helyzetet jól jellemzi a 4. sz. táblázat.

4. sz. táblázat

A háztáji és kisegítő gazdaságok átlagos nagysága 1972-ben

Megnevezés		Háztáji gazdaságok	Kisegítő gazdaságok
		egy háztartásra jutó átlaga	
Termőterület	ha	0,67	0,44
Szőlő, kert, gyümölcs	ha	0,12	0,13
Összes terület	ha	0,75	0,49
Számosállat		1,06	0,48
Termelés bruttó értéke	Ft	32.000	17.000

Forrás: A mezőgazdasági kistermelésről KSH Budapest 1977.

Kézenfekvő, hogy ilyen kis méreteket nem lehet önálló üzemi méreteknek tekinteni. Ezért a kisgazdaságok mai viszonyaink között nem életképesek, nem lehet azokat önálló gazdasági egységnek tekinteni. Létezésüket mezőgazdasági nagyüzemek determinálják.

6. Munkaerő és foglalkoztatás a kisgazdaságokban

Mezőgazdaságunk szocialista átszervezésének befejezése utáni két évtized során a háztáji és kisegítő gazdaságok léte a nagyüzemek munkaerő-gazdálkodását és foglalkoztatási problémáit különböző képpen befolyásolták. Kezdetben gondot jelentett a tsz-tagok foglalkoztatása és ekkor a háztáji földnek e tekintetben puffer szerepe volt. Míg a termelési rendszerek térhódításával, illetve a városokban és az agglomerációjukba eső területeken az ipar fejlődésével gondok jelentkeztek. Másképp ítélhető meg a munkaerő foglalkoztatás egy-egy üzem belterjességi szintjétől is.

A háztáji gazdaságokban a fő munkaerő forrás a családban van. A szövetkezeti családokban igen nagy számban vannak munkaképes, de jelenleg munkaviszonyban nem álló emberek, főleg nők. Jelentős a nyugdíjasok száma, de ugyancsak ide sorolhatók a járadékosok is. A kisegítő gazdaságokban is a családi munkaerő játssza a döntő szerepet. Az a tény is megállapítható, hogy a kistermelésnek a nagyobb, általában három generációból álló család kedvez.

Országosan mintegy 1,5 millió fő /eltartott nyugdíjas/ található a családi munkaerő soraiban. "A falu ugynevezett töredék munkaerejének foglalkoztatására egyrészt kevésbé mobilizálhatósága, másrészt a képzettségnek megfelelő munkahe-lyek hiánya miatt nem sok lehetőség nyílik. Ezért a kistermelésbe való bekapcsolódásuknak részben a munkalehetőség biztosításában, részben a családi jövedelem kiegészítésben van jelentősége és végsősoron az általuk előállított termékekre

a népgazdaságnak is szüksége van. Tevékenységük tehát társadalmilag is hasznos tevékenység." /9/

Misi-Markó adatai szerint 1972-ben végzett reprezentatív statisztikai felmérés alapján a háztáji és kisegítő gazdaságokban átlagosan napi 4,5 órát fordítanak mezőgazdasági munkára. Országosan ez mintegy 2,7 milliárd munkaórát jelent.

Az is megfigyelhető, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságokban - az idősebb korosztály túlsúlya miatt - igen alacsony a munka intenzitása. Ennek következtében egy munkaóra alatt harmadnyi termelési értéket hoznak létre, mint a nagyüzem.

Ma is megfigyelhető, hogy helyenként a háztáji földek ismét puffer szerepet játszanak a tsz-tagok foglalkoztatásában. A növénytermesztés gépesítésének fejlődésével például Makón a háztáji területeken korlátlanul termelhetnek munkaigényes növényeket /vöröshagyma, petrezselyem, mák, paszternák/ a tsz-tagok. Közismert, hogy ma már Makó térségében teljesen gépesítették a vöröshagyma termelést a nagyüzemek. A makói Kossuth Tsz viszont az utóbbi években is éppen ezért termel a 400 hektár vöröshagymából 80-90 hektáron hagyományos kézi művelésű hagymát, hogy a tagjainak ezáltal munkát tudjon biztosítani. Ennek a Tsz-nek igen jók a gazdasági eredményei és a tagság jövedelemszintje is kiemelkedő. Éppen ezért ezeket a tagokat kevésbé vonzák az ipari munkahelyek. Tehát itt azzal a jelenséggel állunk szemben, hogy a tagság a tsz-törvényből adódó kötelező foglalkoztatása bizonyos értelemben gátolja a gépi termesztés teljes térhódítását

- még akkor is, ha a háztáji területen is munkaigényes növényeket termelnek, vagy nagyobb mértékben foglalkoznak állattartással. Természetesen ez a jelenség a nyugdíjkorhatár leaszállításával csökkenő tendenciát mutat.

7. A kistermelés mint jövedelemforrás

A közvéleményben igen megoszlanak a vélemények a háztáji és kisegítő gazdaságokból nyerhető jövedelem nagyságát illetően. Azt viszont le kell szögezni, hogy a kistermelői érdekeltség csak akkor áll fenn, ha egyben jövedelem érdekeltség is van. A jövedelem érdekeltség megnyilvánulásának több tényezője van. Például árutermelés esetén jövedelemnövelő igény merül fel. Ünellátás esetén több szerző jövedelemkimélő funkcióról tesz említést - amikor is az a cél, hogy a kistermelő kisebb költséggel állítsa elő termékét, mint ahogy azt a piacon beszerezhetné. Misi-Markó adatai szerint a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium 1976. évben végzett reprezentációs felmérése alapján egy családra jutó évi kiegészítő jövedelem ezekben a gazdaságokban átlagosan 12 ezer forint.

Megfigyelhető az is, hogy a tartós fogyasztási cikkek iránt /személygépkocsi, televízió, stb./ egyre növekszik a kereslet, egyre többen igényt tartanak ezekre. Ez a helyzet viszont nagyon ösztönzi a kistermelők igen jelentős hányadát arra, hogy növelje árutermelését, hogy minél jelentősebb anyagi haszonra tegyen szert.

Az előbbiek kapcsán napjainkban egyre gyakrabban felvetődik, hogyan is alakul a kisgazdaságok munkájának jüvedelmezősége és hatékonysága?

8. Jüvedelmezőség és hatékonyság a kistermelésben

A mezőgazdasági termelésben a jüvedelmezőséget vizsgálva megállapítható, hogy az állami gazdaságok elsősorban a nettó jüvedelem termelésében érdekeltek. A termelőszövetkezetek megalakulásuk utáni években elsősorban a bruttó jüvedelemre törekedtek, azonban ujabban itt is megnyilvánul a nettó jüvedelem felé irányulás. A kistermelésben viszont jelenleg is az tapasztalható, hogy elsősorban a bruttó jüvedelem érdekelttségnek van prioritása.

A mezőgazdasági kistermelés jüvedelem viszonyait sokan tulértékelik és úgy vélik, hogy a végzett munkához képest jogtalan összegü jüvedelmekre tesznek szert. Mások véleménye szerint a kistermelők tulmunkában végzett kényyszerü erőfeszítéseit csak töredékben ismeri el a társadalom. Megállapítható azonban, hogy a kistermelők zömének eléggé kiegyensúlyozott a jüvedelem helyzete, legalábbis ami a feltételekhez és az adottságokhoz való igazodást jelenti. Bizonyítja ezt az a tény, hogy az utóbbi években adminisztratív beavatkozás nélkül lényegében kedvezően alakult a kistermelés volumene és szerkezete.

A kistermelők munkaráfordítás- és hozamviszonyait vizsgálva megállapítható, hogy azoknak igen nagy a belső

differentiáltsága. Igen széles skálán változik földjeik minősége. A kistermelők között dolgoznak nagy szakértelmű egyének, akik a növények és az állatok egyedi igényeit maximálisan ki tudják elégíteni, de dolgoznak itt gyerekek, öregek, rokkantak és műkedvelő laikusok is. Igen változó a termelőeszközük korszerűsége és a technikai felszereltség.

A kisgazdaságok állattartásának alapja a megfelelő minőségű takarmány. A fontosabb takarmánynövények hozamai a kistermelőknél általában 15-25 százalékkal alacsonyabbak, mint a nagyüzemekben. A takarmányok felhasználásának hatásfoka viszont /MÉM-STAGEK adatok alapján/ a kisgazdaságokban volt kedvezőbb. 1975-ben például 1 kg állati fehérje előállításához a nagyüzemekben 28,8 kg keményítő értéket és 4,3 kg emészthető nyers fehérjét használtak fel. A kisgazdaságokban ezek az értékek sorrendben 20,8 kg és 2,6 kg volt. A kisgazdaságok takarmányfelhasználásának hatásfoka azért jobb, mert módjukban van kerti hulladékot, konyhai moslékot, különböző melléktermékeket feltakarmányozni - amire a nagyüzemi viszonyok között kisebb a lehetőség.

A kisgazdaságokban a nagyüzemekhez viszonyítva lényegesen nagyobb az eleven munka aránya. Ez elsősorban gyengébb eszköz-ellátottság és gépeik kevésbé korszerűsége miatt van így elsősorban. Ugyanakkor - mint azt korábban a 17. oldalon említettem - az egységnyi állóeszközre jutó bruttó és nettó termelés lényegesen nagyobb a háztáji gazdaságokban mint a nagyüzemekben.

azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a gondos munkát kívánó, és a több minőségi osztályba is besorolható termékeknel az átlagosnál magasabb árat tudnak realizálni a kistermelők.

A kisgazdaságok jövedelem érdekelttségében találunk specifikus vonásokat is. A bruttó jövedelem tömege az, ami ösztönzi a kistermelőket elsősorban. Háttérbe szorul tehát olyan mérlegelés, mint például egységnyi munkára /egy munkaórára jutó bruttó jövedelem/, vagy egységnyi földterületre jutó bruttó jövedelem. Ennek bizonyításául érdemes megtekinteni az 5. sz. táblázatot, az Agrárgazdasági Kutató Intézet munkatársainak számításait. A táblázat mutatja, hogy rendkívül nagy differenciák vannak egyes termékek között az egy órára jutó bruttó jövedelem tekintetében. A gyakorlati tapasztalatok ezt mutatják, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok termékszerkezete távolról sem igazodik ezekhez a mutatókhoz. Rendkívül nagy a súlya a sertés és marhahús termelésnek, holott ezeknél az egy órára jutó bruttó jövedelem felettébb alacsony. Kárpótolja viszont ezt az a tény, hogy igen munkaigényes ágazatok ezek és egy év alatt sok munkaóra teljesítésére adnak lehetőséget, és így az értékesítéskor egy összegben számottevő jövedelemhez jutnak.

A kisgazdaságok bruttó jövedelmét a MÉM-STAGEK Költség- és Árelemzési Főosztálya 1978-ban vizsgálta, melynek alapján Varga Gyula és munkatársai az egységnyi munkaráfordításra jutó anyagköltséget és a munka értékesülését fontosabb termékeknel a következők szerint kalkulálták:

5. sz. táblázat

Az egységnyi munkaráfordításra jutó anyagszármazékos költség és a munka értékesülése néhány fontosabb terméknel

Termék vagy ágazat	Az egy munkaórára jutó		
	anyagjellegű költség	árbevételek	bruttó jövedelem
	Ft		
Zöldpaprika	20,1	35,8	15,7
Zöldbab	12,9	27,5	14,6
Uborka	15,3	34,6	19,3
Vegyes fóliás zöldségtermelés	21,1	40,8	19,7
Számóca	13,6	32,6	19,0
Málna	15,4	35,4	20,0
Ribiszke	12,2	31,5	19,3
Tejtermelés	12,2	16,9	4,7
Marhahizlalás	33,0	36,7	3,7
Malacnevelés	31,9	47,1	15,2
Sertéshizlalás	138,3	142,8	4,5
Pecsenyecsirke	162,3	180,3	18,0
Étkezési tojás	89,2	94,7	5,5
Hízott liba /májliba/	27,9	37,7	9,8
Nyulhizlalás	57,6	71,2	13,6

Forrás: Varga Gyula: A mezőgazdasági kistermelés helyzete és jövője /Mezőgazdasági Kiadó 1979. 204. oldal/

Megállapítható tehát, hogy a kistermelőknél az egy munkaórára jutó bruttó jövedelem a málna, számóca és a zöldségféléknél a legnagyobb.

A növénytermesztésen belül a kertészeti ágazatban az is megfigyelhető, hogy a kistermelőknél nagyobb arányt

képviselnek azok a növények, amelyeknél a bruttó jövedelem nagyobb.

Az is megállapítható a gyakorlatban, hogy ott értek el a kistermelők kiemelkedő jövedelmet, ahol nincs tartós egyensúly a termék kínálat és a kereslet között, s így az ár - jövedelem viszonyok ösztönzik a kistermelőket a támadt rések betöltésére. A gazdasági körülmények ilyen konjunkturális jövedelmek elérését is lehetővé teszik a kistermelők számára. Ebből viszont nem azt a következtetést kell levonni, hogy a kistermelők indokolatlanul magas jövedelemhez jutnak, s azt meg kell akadályozni, hanem azt kell mondanunk, hogy a kistermelés segít áthidalni a szükséglet kielégítés zavarait, de e zavarok nem a kistermelésből, hanem éppen azon kívül álló okokból adódnak.

A kisgazdaságok termelésének hatékonyságát elemezve a következőket lehet megállapítani: A nettó termelésnek az összes termeléstől elmaradó növekedési üteme joggal veti fel azt a problémát, hogy miként is alakul a ráfordítások hatékonysága a kistermelésben. A hatékonyság konkrét mérése általában is nehéz feladat, de különösen az a kistermelésben, amelyről csak igen kevés adattal rendelkezünk.

Varga Gyula és munkatársai az Agrárgazdasági Kutatóintézetben ezt a témakört vizsgálták a termelőfelhasználás egységére jutó bruttó és nettó termelés alakulásával, továbbá elemezték a nettó termelés arányát a bruttó termelésen belül, melyet a 6. sz. táblázat mutat be.

6. sz. táblázat

A hatékonysági mutatók alakulása a kistermelésben

/Polyó árakon számítva/

Megnevezés	Háztáji		Kisegítő		Kistermelés	
	gazdaságokban				egészében	
	100 forint termelőfelhasználásra jutó					
	bruttó	nettó	bruttó	nettó	bruttó	nettó
	termelés, Ft					
Éves átlag						
1961 és 1965 között	257,3	157,3	234,8	134,8	249,2	149,2
1966 és 1970 között	270,5	170,5	261,7	161,7	267,5	167,5
1971 és 1975 között	234,0	134,0	226,8	126,8	231,1	131,1
1975-ben	218,8	118,8	220,2	120,2	219,4	119,4
1976-ban	211,2	111,2	253,5	153,5	228,9	128,9
Nettó termelés, a bruttó termelés százalékában						
1961 és 1965 között	61,1		57,4		59,9	
1966 és 1970 között	63,0		61,8		62,6	
1971 és 1975 között	57,3		55,9		56,7	
1975-ben	54,3		54,6		54,4	
1976-ban	52,7		60,5		56,3	

Forrás: Varga Gyula: A mezőgazdasági kistermelés helyzete és jövője./Mezőgazdasági Kiadó 1979. 208. oldal./

A táblázatból megállapítható, hogy az 1960-as évek második felében mindkét gazdaságcsoportban javult a 100 forint termelőfelhasználásra jutó bruttó és nettó termelés mutatója.

Ha vizsgáljuk a nettó termelést a bruttó termelés százalékában, akkor megállapítható, hogy a 60-as évek végén növekedett, a 70-es évek elején pedig csökkent. De az is kitűnik, hogy az 1976-ban hozott központi intézkedések hatására abban az évben már ismét növekszik a nettó termelés a bruttó termeléshez viszonyítva.

A háztáji és kisegítő gazdaságoknál a munka termelékenysége lényegesen alacsonyabb, mint a nagyüzemekben, ugyanakkor állóeszköz hatékonyság mutatói pedig jobbak. Az eszközhatékonyságot is két oldalról érdemes vizsgálat tárgyává tenni, és így az előbbi megállapítás differenciáltan kerül megvilágításra. Különbséget kell tenni ugyanis a mezőgazdasági eredetű eszközök és az ipari eredetű eszközök felhasználása között. A mezőgazdasági eredetű eszközök /termelőfelhasználás/ hatékonysága jobb a kisüzemekben, mint a termelőszövetkezetekben.

A kisüzemek jövedelmezőségét és munkájuknak hatékonyságát abból a sajátos helyzetből is lehet vizsgálni, hogy a szocialista szektorban a bér differenciálás jelenleg korlátozottan érvényesül, sok esetben kiemelkedően jó munkával sem lehet lényegesen többet keresni. Ugyanakkor a másodlagos gazdaságokban /így a mezőgazdasági kistermelőknél is/ a teljesítménnyel arányosan többlet jövedelemhez lehet jutni, esetenként pedig egységnyi munkával többszöri jövedelem érhető el, mint a szocialista szektorban.

A háztáji és kisegítő gazdaságok tevékenységének hatékonyságát, illetve jövedelmezőségét ha elemezzük - a különböző

tételes vagy reprezentatív felméréseknél - figyelembe kell venni, hogy ezen gazdaságokat gyakorlatilag nem terheli adminisztrációs illetve általános költség, és kisebb az amortizáció is.

9. A mezőgazdasági kistermelés és a nagyüzemek kapcsolata

Az 1970-es évek közepén több vonatkozásban visszaesett a mezőgazdasági kistermelés. Ennek okai elsősorban az értékesítési, érdekeltségi rendszer elégtelenségében nyilvánultak meg. De közrejátszott az a tény is, hogy a kisgazdaságok társadalmi megítélése eléggé periférikus helyzetbe került, kevésbé törődtek vele, illetve helyenként alábecsülték ezek agrárgazdasági jelentőségét. Romány Pál szavaival: "A nagyméretű gazdaságok kialakulása után több helyen városlakó lett a gazdaságvezetés, megnövekedett az irodai létszám, a kistermeléssel sok helyen nem foglalkoznak. Előfordul, hogy nyügnék, sőt imitt-amott elsorvasztandó tevékenységnek tekintik a szabályos keretek között folyó háztáji termelést is. Segítés, nagyüzemi ráhatás, a közös értékesítés szervezése helyett tehát a háztáji termelés jobb esetben közönyt, rosszabb esetben megbélyegzést kap." /10/

Az MSZMP XI. Kongresszusának határozata alapján 1976. első felében hozott párt és kormány határozatok új szakaszt nyitottak meg kisgazdasági politikánkban. A kisgazdaságok

/10/ Dr. Romány Pál: Előtérben a nagyüzemi termelés fejlesztése a mezőgazdaságban /Népszabadság 1975. IX. 27./

segítését e határozatok, a nagyüzemi szervezetek integráló tevékenységének széles körű kibontakoztatásában jelölték meg.

Az 1006-os kormányhatározat kimondta, hogy a kistermelés közvetlen szervezését a kistermelőkkel közvetlen kapcsolatban álló helyi gazdálkodó szervek: termelőszövetkezetek, állami gazdaságok, ÁFÉSZ-ek végezzék valamennyi kisgazdaságra kiterjedően. Rámutatott továbbá a határozat arra is, hogy a szocialista nagyüzemekben felhalmozódott termelési eszközök jelentős része a kisgazdaságok termelési tevékenységét is jól segíthetik. Az 1006-os kormányhatározat óta e téren elért sikerek egyértelműen bizonyítják, hogy az ezzel kapcsolatos jogszabályok olyan időszakban jelentek meg, amikor ennek nagyüzemi feltételei megértek.

A termelőszövetkezetek és a kistermelők együttműködését az alábbi főbb területeken lehet összegezni:

- takarmány, tenyészállat és vetőmag ellátás,
- gépi munkák és szállítási munkák végzése,
- gazdasági épületek átalakítása,
- kisgépek, műtrágya és növényvédőszer beszerzése,
- növényvédelmi és állategészségügyi szaktanácsadás,
- szervezőmunka,
- közös értékesítés,
- a háztájiban végzett egyes munkák után munkanap jóváírás,
- háztáji bizottságok, háztáji agronómusok működtetése.

Az állami gazdaságok 1976-ban már aktívan bekapcsolódtak a kistermelés segítségébe. Több helyen kialakult a háztáji agronómusi hálózat, a kistermelés segítségére tervfeladatokat dolgoztak ki. Tapasztalataink szerint a kisgazdaságok integrálása tekintetében az állami gazdaságoknál volt legnagyobb szükség a szemlélet változásra. A termelőszövetkezetekkel egyetemben az állami gazdaságok vezetői is sokrétű tájékozódást kaptak e tevékenység szükségességéről. A jobb és nagyobb technikai felszereltség mellett valóban fokozottabb gondot kell fordítaniuk a termelésre, de mindezek mellett nem hanyagolható el a dolgozók illetmény-füldjein való "háztáji" gazdálkodás sem. Makó közigazgatási területébe ékelődő Gorzsei Állami Gazdaság jó példával jár elő e tekintetben - amint azt a későbbiekben részletesen is bemutatom. Összességében megállapítható, hogy országos szinten az állami gazdaságok a kisgazdaságokat elsősorban a sertéstartásnál, valamint naposcsibe és palánta ellátással segítik érdemben. Például 1976-ban 7,5 millió darab naposcsibét és 450 ezer darab gyümölcsfát juttattak a kistermelőknek.

Az ÁFÉSZ-ek munkája elsősorban a nem mezőgazdasági dolgozók mezőgazdasági kistermelésének koordinálásában nyilvánul meg. Országosan több mint 2.400 szakcsoportot működtetnek közel 200 ezer taggal. Az ÁFÉSZ-eknek két alapvető funkciója van a kisgazdaságok integrálása terén: egyik a termelést elősegítő, másik a termelést realizáló funkció.

Az ÁFÉSZ-ek egyik leglényegesebb feladata, hogy a piaci igények szerint irányítsák a kisgazdaságok termelését.

Az integrátoroknak kijelölt állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, ÁPÉSZ-ek közötti munkamegosztásra vonatkozóan nincsenek merev szabályok. E feladatok koordinálása mindenekelőtt a helyi tanácsok feladata. E feladatokról a szakirodalomban dr. Czagány László megállapítását tartom a valósághoz legközelebb állónak: "A munkamegosztást nem szektorális alapon, hanem - a helyi sajátosságok messzemenő figyelembe vételével - inkább 'ágazati' szemlélettel kell kialakítani egy-egy körzetben. Így sem kétséges azonban, hogy az ÁPÉSZ-eknek nagyobb szerep jut a kisegítő gazdaságok integrálásában, a háztáji gazdaságok pedig inkább a közös gazdaságok felé orientálódnak." /11/

A teljesség kedvéért azonban itt kell megjegyezni, hogy a kistermelők termelési és értékesítési kockázati tényezőit vizsgálva megállapítható, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok eddig sajátos puffer szerepet játszottak a nagyüzemek és nagyvállalatok előnyére. /Például nagy termés esetén a kistermelők áruja maradt eladatlan, stb./

A kistermelés fejlesztésére hozott intézkedésekkel kapcsolatosan különösen az alábbi főbb tételeket emelem ki; a sertéshizlalás területén nagyban segítette az előrehaladást az az intézkedés, hogy 20 darab hizósertés leadása után a kistermelők is megkapják az 1 forint/kilogramm felár teljes összegét. A 3 éves időtartamra kötött hizottsertés értékesítési

szerződés alapján az első évben 0,50 forint, a második évben 1 forint, a harmadik évben 1,50 forint szerződéses felár jár a kistermelőknek kilogrammonként. Figyelemre méltó az ÁHT 1979. évben meghirdetett újabb érdekeltségi akciója is. Ugyanis az 1977. évben megkezdett többéves sertéshizlalási akciót folytatva a megkötött többéves szerződésekben rögzített árak időarányosan tovább emelkednek. Az a termelő, aki a szerződéses kötelezettségét 3 év alatt teljesítette, az elkövetkező években a maximális, kilogrammonként 1,5 forintos többéves felárra jogosult.

A szarvasmarhatartás vonatkozásában nagyban segítette a kistermelőket a tehéntartási támogatás megemelése. Ugyanis 1977-ben az első tehén után évi 1.500 forintról 2.500 forintra, a második és minden további tehéntartás után évi 3.000 forintról 5.000 forintra emelkedett az állami dotáció. A MFM szakemberei újabban azt vizsgálják, hogy még tovább kellene emelni a kisüzemi tehéntartás állami támogatását. A növénytermesztés területén is számos ár- és jüvedelem szabályozási intézkedések történtek, amelyek nemcsak az önellátást, hanem az árutermelést is elősegítették a kistermelőknél.

10. A kisüzemek perspektívái

Az eddigi áttekintés alapján megállapítható, hogy a szocialista társadalom építésének jelenlegi szakaszán a nagyüzemek mellett nélkülözhetetlen a kizsákmányolástól mentes

kistermelés is. A kistermelés még részletesebb elemzésekor megállapítható, hogy alapvetően eltér az átszervezés előtti kisérutermelésétől. Azt is le kell szögezni, hogy a mezőgazdasági árutermelésben az önfogyasztásban, a jövedelem kiegészítésben a lakossági foglalkoztatásban betöltött szerepük miatt, valamint a termelőkapacitások jobb kihasználása érdekében a kisgazdaságok funkciójával még hosszú ideig számolni kell.

A háztáji és kisegítő gazdaságok jövőjét a szocialista országokban is különböző képpen ítélik meg. Országonként, de egy-egy országban belül viszonylag rövid időközönként is, eltérően ítélik meg a kistermelés helyzetét és szerepét a szocialista mezőgazdaságon belül.

A mi megítélésünk, hogy legközelebb az a felfogás áll, mely a Szovjetunióban és a legutolsó években Bulgáriában is egyre inkább általánossá válik: a kistermelést a gazdasági szükségyszerűség oldaláról közelítik meg, s úgy ítélik, hogy szerepe a lakosság szükségleteinek kielégítésében fontos, tevékenységük napjainkban nem nélkülözhető.

A jövőt illetően ökonómiai nézőpontból elengedhetetlenül szükségesek, társadalompolitikai nézőpontból pedig - természetes fogyatkozásuk miatt - csökkenő jelentőségű, de a szocialista gazdaságon belül tervszerűen elhelyezhető kategóriának ítélik a kistermelést.

Az Agrárgazdasági Kutató Intézetünk kollektívájának vizsgálata szerint a Szovjetunióban is eltérően ítélik meg a kistermelés jövőjét, illetve a termelés volumenének alakulását. Az Össz-szövetségi Agrárgazdasági Kutató Intézet

vezetői szerint a kistermelés a mezőgazdaság összességében középtávon abszolút és relatív összehasonlításban egyaránt csökkenni fog. Az Össz-szövetségi Mezőgazdasági Minisztérium munkatársai szerint viszont a hozott intézkedések nyomán elkerülhető az abszolút csökkenés, de a relatív csökkenés egyértelmű tendencia.

A kistermelők köre a Szovjetunióban is egyre összetettebb. Az 1935-55. évek átlagában a kistermelők 21,6 százaléka volt munkás és alkalmazott, arányuk az 1971-1974. évek átlagában már 45 százalékra emelkedett.

Ha abból indulunk ki, hogy hazánkban az utóbbi három évtizedben is többször változott a kisgazdaságok helyének megítélése - olykor ellentmondásokkal terhesen is -, akkor nem könnyű feladat időben prognosztizálni a kistermelők jövőbeni szerepét sem. Ha viszont figyelembe vesszük azt, hogy az MSZMP XI. Kongresszusának határozata alapján a gazdaságpolitika 1980-ig konkrétan, 1990-ig pedig fő vonalaiban meghatározta az élelmiszertermelésben a legfontosabb feladatokat, akkor joggal megállapíthatjuk, hogy - a termelőerők fejlődési szintjének megfelelően - az ezredfordulóig konkrétan számolnunk kell a háztáji és kisegítő gazdaságok árutermelésére is. Az is megállapítható, hogy ekkor már az egyéni gazdálkodóknak nyoma sem marad. Ha a hazai főbb élelmiszerek egy főre jutó fogyasztásának alakulását vizsgáljuk, /melyet a 7. sz. táblázat mutat be/, azt hiszem akkor sem mondhatunk le a kistermelés szerepéről, ha 1980-ra a mezőgazdasági bruttó termelési értékből már "csak" 30 százalékkal részesedik.

7. sz. táblázat

Egy főre jutó főbb élelmiszerfogyasztás Magyarországon

Megnevezés	kg/fő, liter/fő		
	Egy főre jutó fogyasztás		
	1975.	1980.	1990.
	tény	terv	terv
Hús /hállal együtt/	70,4	78,2	90,0
Tej és tejtermék /vaj nélkül/	129,9	155,0	195,0
Tojás	15,4	17,7	20,5
Burgonya	70,0	70,0	70,0
Zöldség és főzelékfélék	90,2	100,0	115,0
Hazai gyümölcs	66,0	81,0	95,0
Bor	34,5	40,0	43,0

Forrás: Nisi-Markó: A háztáji és kisegítő gazdálkodás
Kossuth 1977. 103. oldal

Külön kell szólni arról, hogy a mezőgazdasági termékek fokozott exportjára továbbra is szükség lesz, és mindemellett tovább kell javítani táplálkozás-kulturánkat - amely fontos életszinvonal-politikai feladat. Mindezt nem lehetne érdemben elérni, hogy ha lemondanánk a kisgazdaságok termeléséről még akkor sem, ha már az ezredforduló felé, esetleg csak 10-15 százalékra csökken a szerepük a mezőgazdasági összes termelésből.

A terv előirányzatok egyértelműen foglalkoznak a VI. ötéves terv előkészítésekor a kisgazdaságok termelésével is. Cél: a kistermeléssel kapcsolatos hullámvás nélküli gazdaságpolitika folytatása. Ennek megvalósításához azonban szükséges az egységes szemlélet és gyakorlat kialakítása. Fontos továbbá

a feladatoknak és a helyi körülményeknek megfelelő konkrét munkamegosztás kialakítása. Ide sorolható a biológiai, az anyagi-műszaki ellátás javítása, mint a termelés fejlesztésének egyik fontos láncszeme. Fontos feladat a kistermelők körében a szaktanácsadás és a szakmai ismeretek bővítése. Ezért van nagy jelentősége - a tömegkommunikációs eszközöktől függetlenül - például a falugyűléseken a propagandának. Fontos kritérium a biztonságos értékesítés is és a szervezettség további javítása. Szükséges a könnyen áttekinthető és hamar megérthető, a népgazdasági érdekekkel összehangolt közgazdasági szabályozó rendszer.

A Minisztertanács 1979. június 28-án ismét tárgyalta a kisgazdaságok helyzetét. Megállapítást nyert, hogy a korábbi intézkedések hatására javultak a kisgazdaságok anyagi-műszaki feltételei. Azonban azt is megállapította a Kormány, hogy gondot okoz a kisgép és szeráru ellátás. A hazai ipar még mindig nem tudja kielégíteni a kistermelőket gépekkel. Másik fontos feladatként jelölte meg a Minisztertanács a nagyüzemek érdekelttségének fokozását a kistermelést illetően. Gazdasági és társadalmi érdek, hogy a jövőben is céljainknak megfelelően fejlődjön a háztáji és kisegítő gazdaságok termelése. "Ezért a VI. ötéves tervben is minden támogatást meg kell adni, hogy ez a tevékenység összhangban legyen a párt- és állami határozatokban megfogalmazott terveinkkel, a gazdaságoknak az agrártermelésben betöltött szerepével" - állapítja meg a Kormány.

Azt hiszem, a kisgazdaságok fejlesztésének megítélésében akkor járunk el helyesen, ha mindvégig azt az elvet követjük, hogy legalább annyira kell törődni a kistermeléssel, mint amennyire a termelésben és az ellátásban elfoglalt részarányuk szükségessé teszi. Ugyanis a szocialista nagyüzem képes meg-
lenni a kistermelés nélkül, a kistermelés viszont nem élet-
képes a nagyüzemek nélkül, de a fejlett szocializmust építő
társadalom szükségleteit csak a kistermelést magával ragadó,
azt is működtető, sőt fejlesztő nagyüzem képes kielégíteni.
Ha viszont - napjaink gazdasági realitásából kiindulva - az
ezredfordulóig tekintünk, feltehetjük a kérdést. Arra van-e
szükség, hogy pótoljuk a kistermelést nagyüzemi fejlesztéssel,
vagy pedig hogy a kistermelést fenntartva növeljük a nagyüze-
mek termelését? A válasz egyértelmű. Hosszabb távon is cél a
kisüzemi termelés fenntartása mellett a nagyüzemi termelés
dinamikus és hatékony fejlesztése.

II.

A HÁZTÁJI ÉS A KISEGITŐ GAZDASÁGOK ÉS A KÖZPONTI GAZDASÁGI IRÁNYÍTÁS

1. Szocialista tervezés

A tervezés és a tervek rendszere a szocialista társadalom tervszerű irányításának központi eleme. A tervezés célirányos gazdálkodási, gazdaságvezetési és szervezési tevékenység, amely minden más társadalmi és gazdasági művelettel szorosan összefonódik. E tevékenység során rajzolódik ki a gazdasági élet jövő arculata.

A népgazdasági tervezés magában foglalja:

a./ a tervek kidolgozását

b./ a tervek végrehajtásának biztosítását

c./ a terv végrehajtásának ellenőrzését és értékelését.

Az Országos Tervhivatal a tervek előkészítésekor az utóbbi időben következetesen számol - a népgazdasági terv keretében - a háztáji és kisegítő gazdaságok tevékenységével. Egyetlen középtávú terv sem segítette úgy a kistermelőket, mint az V. ötéves terv. A IV. ötéves terv végére a kisgazdaságok termelése - elsősorban az elégtelen anyagi érdekeltség és áruértékesítési gondok miatt - lényegesen visszaesett, ami kedvezőtlenül érintette a lakosság élelmiszer ellátását. Tekintettel arra, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok a mezőgazdasági termelés mintegy egyharmadát adják a Minisztertanács továbbra is számol a kistermelők munkájára.

A mezőgazdasági termelés növekedésével kapcsolatban ma tagadhatatlanul az az egyik legfőbb kérdés, hogy miként alakul a kistermelői szféra sorsa. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor az is napirenden van, hogy népgazdasági szinten hogyan lehet a kisgazdaságok termelését beállítani a népgazdasági tervbe. Az élelmiszergazdasági ágazat további gyors ütemű bővítése végett a kisgazdaságok termelését is növelni kell. Az V. ötéves terv is évi mintegy 1,5 százalékos termelés növekedéssel számol részükről. A VI. ötéves terv előkészítésekor is feltétlen számolnunk kell azzal, hogy a kisgazdaságok termelésére szükség van - termelésük volumene ne csökkenjen.

A népgazdasági tervezés három időtávlatában /rövid, közép és hosszútáv/ a kisgazdaságok termelését korábban csak rövid távon tudták megalapozottan tervezni. Részben azért, mert kevésbé foglalkoztak árutermeléssel, másrészt pedig azért, mert nem volt kellően szervezett az integrálás. Az utóbbi időben viszont, ahogy növekszik árutermelésük és fejlesztik gazdaságaikat, egyre jobban középtávra kell hogy készítsenek terveket. Az alábbi okok késztetik a kistermelőket középtávú gondolkodásra:

- szarvasmarha dotáció igénybevétele esetén legalább 4 évig kell hogy tartsa tehenét, vagy teheneit a kistermelő
- sertéshizlalásnál ha számolnak a többéves szerződéses felárra, akkor minimum 3 évig kell ugyanazt a hizósertés mennyiséget megtermelni

- kistermelői mezőgazdasági hitel felvétele esetén a visszafizetés érdekében ugyancsak legalább középtávon kell számbavenni elképzeléseiket
- ide sorolható továbbá az egyéb középtávú szerződéses értékesítések megkötése.

A fejlesztési koncepciók és a gazdasági adottságok jobb összehangolása tekintetében Csongrád megyében is megtalálhatók a kisgazdaságok vonatkozásában azok a termelési körzetek, amelyekben szakosodtak egy-egy termék előállítására. Ilyenek:

- Makó térségében a vöröshagyma, fokhagyma, petrezselyemgyökér termesztés és sertéshizlalás
- Szeged térségében fűszerpaprika, zöldség-, gyümölcsfélék és szarvasmarhatenyésztés
- Szentés térségében fóliás kertészkedés, szarvasmarha- és sertéshizlalás

A termelési körzetek kialakulását három tényező segítette elő:

- természeti és talajadottságok
- termesztési hagyomány
- áruértékesítésre való fokozott törekvés.

A termelési körzetek kialakulása elősegíti a kistermelés népgazdasági szintű, illetve területi tervezését.

Megállapítható tehát, hogy a népgazdasági tervezés keretében a háztáji és kisegítő gazdaságok termelésével - megfelelő anyagi érdekeltség esetén - egyre jobban lehet középtávon

számolni. Ez a tény például tejtermelés esetén még akkor is igaz, ha csökken a tehénállomány. Ugyanis Csongrád megyében 1975-79. év között 6,3 százalékkal csökkent a kistermelők tehénállománya, ugyanakkor 10 százalékkal nőtt az árutej termelésük.

2. Gazdasági szabályozás

A gazdasági szabályozás a szocializmusban tudatos gazdaságvezetési tevékenység, amelyet szabályozott gazdasági automatizmusok egészítenek ki. A szabályozás összekötő kapocs a terv és a gazdasági valóság között.

A gazdasági szabályozás kettős jellege a szocialista gazdaságban abból következik, hogy a terv és a piac együttes fennállása és működése objektív szükségszerűség, mely a terv elsődlegessége mellett valósul meg.

A termelés szabályozásában és alakításában - gazdaságirányítási rendszerünk általános érvényű elveinek megfelelően - a közgazdasági eszközök játszik a vezető szerepet.

A közgazdasági irodalomban beszélünk közvetlen és közvetett szabályozásról. A közvetett szabályozás főbb elemei:

- árszabályozás és árpolitika
- költségvetési és adópolitika
- vállalati jövedelmek képződésének és elosztásának, valamint felhasználásának szabályozása
- személyi jövedelmek fő arányainak szabályozása

- hitelpolitika és a kamat szabályozása
- külkereskedelmi tevékenység mozzanatainak szabályozása.

A mezőgazdasági kistermelőket általában a közvetett szabályozók érintik. A közgazdasági szabályozók között az árak alakításának, s bizonyos körben a közvetett módon történő befolyásolásnak van kiemelkedő szerepe. Érdekes és figyelemre méltó, hogy a mezőgazdasági termékek értékesítési ára elsősorban az árutermelő kisgazdaságokat orientálja, míg az önellátókra közvetett módon mindenekelőtt az egyes termékek termelői és fogyasztói árszintjének arányán keresztül hat.

Az árutermelő kisüzemek tehát rendre összevetik a felhasznált és az elavult termékek árait, s mindenkor eme összevetés, valamint a felhasznált munka mennyisége alapján döntenek arról, hogy érdemes-e, indokolt-e a termelés folytatása.

Az önellátói kistermelés mindenkori alakulása szempontjából igen fontos szerepet tölt be a fogyasztói árak szintje, s azok szubvencionálásának mértéke. Általánosságban az a tendencia érvényesül, hogy a fogyasztói árak központi forrásokból történő támogatásának növelése visszaszorítja, mérséklése vagy megszüntetése pedig ösztönzi az önellátásra való törekvést. Megfigyelhető például, hogy 1979. július óta - az élelmiszerek fogyasztói árának felemelése után - a magasabb húсарak miatt egyre több kistermelő tart saját konyhája számára sertést és baromfit. Ezt a tendenciát azonban később várhatóan mérsékelni fogja a takarmányok árainak emelése.

Jelenleg hazánkban a háztáji és kisegítő gazdaságok állami támogatása az alábbi területeken valósul meg:

- az anyagi-műszaki ellátás terén
- szarvasmarhatenyésztésben
- sertésenyésztésben
- szőlő és gyümölcs termesztésben.

Közismert, hogy ma a mezőgazdasági termékek árának az ipari termékekénél alacsonyabb a tiszta-jövedelem tartalma. A jövedelem-paritás fenntartása érdekében a mezőgazdasági tevékenység során felhasznált ipari anyagok egy részét a kistermelők is - a nagyüzemekhez hasonlóan kedvezményes áron vásárolhatják.

A szarvasmarhatenyésztés támogatása terén az első tehén tartásakor 1.500 forintról 2.500 forintra, a második tehén tartás esetén 3.000 forintról 5.000 forintra emelkedett a dotáció évenkénti összege.

Sertésenyésztésnél 0,50-1,50 forint értékesítési felárat kaphatnak a kistermelők, ha több évre szóló szerződést kötnek sertéshus termelésre.

Szőlő és gyümölcstelepítés vonatkozásában nagyüzemnek adható beruházási támogatást lehet adni a kistermelőknek, ha a nagyüzemi követelményeknek megfelelően telepít szőlőt, illetve gyümölcsöst. A bogyós gyümölcs termelés esetén például szaporítóanyag vásárlásakor 100 darabonként szamócánál 80, málnánál 120, ribiszkénél 800, köszméténél 1.200 forint állami támogatást számolhat el a forgalmazó vállalat. A kistermelő már a támogatással csökkentett áron szerezheti be az

említett szaporítóanyagot.

A háztáji és kisegítő gazdaságokra kialakított adórendszer elősegíti a termelési célok megvalósítását, a termelők számára áttekinthető és könnyen érthető, elismeri a saját és családi munkán alapuló jüvedelmet, viszont akadályozza a kiugróan magas - főleg idegen munkaerő alkalmazásával elért - jüvedelmek képződését. 1977. január 1-től a mezőgazdasági kistermelés adóztatása egységes rendszerben történik.

A kisgazdaságok háromféle címen fizetnek jüvedelemadót:

- a használt földterület után tételes adót
- évi 150 ezer forintot meghaladó árbevétel realizálása esetén az árbevétel százalékában meghatározott különadót
- lótartás utáni tételes adót.

A földterület utáni tételes adó megállapítása a használt földterület nagysága és művelési ága alapján történik. A háztáji és kisegítő gazdaságok földterület után fizetendő jüvedelem adóját országos adótétel-táblázat határozza meg. E téren is vannak adókedvezmények. 1.500 m²-nél kisebb földterület, illetve 800 m²-nél kisebb gyümölcsös után nem kell adót fizetni.

Ideiglenesen, illetve meghatározott időre adómentességet élvezhetnek a kistermelők:

- újonnan telepített szőlő-, gyümölcs- és erdőterület után az adómentesség szőlőnél 4, erdőnél 20, gyümölcs esetén 2-20 év

- tanácsai kezelésben lévő, eddig nem művelt állami föld haszonbérbe vétele után 5 évi időtartamra
- 65 éven felüli férfit, illetve 60 éven felüli nődolgozót adókedvezmény illeti meg
- szőlőfelujítás esetén két-három évi adókedvezmény adható.

Árbevétel után fizetendő külön jövedelemadó: a mezőgazdasági termelő tevékenységből az átlagosnál lényegesen több - egy év alatt 150 ezer forintot meghaladó - árbevételt realizáló kistermelők a földterület utáni jövedelemadón felül külön jövedelemadót is kötelesek fizetni. A kistermelői szarvasmarhatartás és tejtermelés adómentes tevékenység. Az adó mértéke az árbevétel nagyságától függően progresszíven emelkedik. Mezőgazdasági kisgép vásárlása esetén legfeljebb 100 ezer forinttal csökkentheti az árbevételt az adózó.

Lótartás után az évi adóösszeg egy ló esetén 800, két ló esetén 2.000, minden további ló után 3.000 forint. Községben és tanyán élő, legalább 6 ezer négyzetméter földterülettel rendelkező termelő egy ló tartása után 50 százalékos adómérséklésben részesülhet.

A kistermelés tervezési irányításában a közgazdasági szabályozók és a szervezeti kapcsolatok egymást feltételező, nélkülözhetetlen elemek. A termelés eredményes szabályozása nélkül nem lehet szó értékesítési biztonságról, értékesítési biztonság nélkül pedig nincs tervszerű termelés.

3. Szervezeti és döntésjogi rendszer

A szocializmusban a tervgazdálkodás szervezett rendszerén azt a működési keretet értjük, amelyen a társadalom gazdasági tevékenysége és annak igazgatása, irányítása megvalósul, a legmagasabb foku állami és társadalmi központi szervektől a legalacsonyabb foku gazdasági alapegységek szervezetéig.

Mivel a szocialista gazdaságszervezeti rendszer tartalma a gazdálkodás minden szintjén a társadalmilag tudatos gazdaságirányítás, ettől elválaszthatatlan a gazdasági döntések és döntésjogok gyakorlása. Nálunk a szervezeti rendszer egyfelől mindig alá- és fölérendeltségi viszonyt, másfelől mellérendelési kapcsolatot jelent. Ez megközelítően egyezik a vertikális és horizontális szervezeti viszonyal.

A mezőgazdasági kistermelés vonatkozásában is érvényesül a kettős tagoltsági rendszer. A funkcionális jellegű gazdaságirányító szervek /Pénzügyminisztérium/ és az ágazati jellegű szervek /például Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium/ döntései a kisgazdaságok tevékenységében is érvényesülnek. A kistermelőknél az individuális döntéseket nagyban befolyásolják a szabályozó rendszerek.

A döntésjogok megosztásának alapkritériuma, hogy ott hozzák a döntést, ahol az optimális döntéshez szükséges feltételek leginkább megvannak. A termelőszövetkezetekben a háztáji bizottságok és a háztáji agronómusok nagyban segítik a tagokat a helyes gazdasági döntések kialakításában.

A kisgazdaságokat az utóbbi években nagyban segítette a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztériumnak az a döntése, hogy a kisgazdaságoktól minden fogyasztásra alkalmas zöldségfélélt a felvásárló vállalatoknak, szövetkezeteknek át kell venni. Ezzel párhuzamosan kapták viszont az ÁFÉSZ-ek azt a feladatot, hogy a kisgazdaságokat úgy orientálják, hogy lehetőleg a népgazdasági igényeknek megfelelően termeljenek.

A kisgazdaságok egyedi döntéseit tehát a termelés továbbfolytatására, megszüntetésére, vagy bővítésére érdemben befolyásolja a központi tervezés, szabályozás és döntéshozatali rendszer.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága 1980. február 16-1 ülésén a másodlagos gazdaságok keretében tárgyalta a mezőgazdasági kistermelés helyzetét is, a gazdaságirányítási rendszer keretében. A testület megállapította, hogy a szocialista nagyüzemi termelés és az ennek megfelelő elosztás uralkodó szerepe mellett létezik hazánkban /más szocialista országokban is/ az előbbit kiegészítő, sajátos jegyeket viselő, viszonylag kiterjedt termelési-elosztási szféra: az úgynevezett másodlagos gazdaság. Ebbe a fogalomkörbe tartozik:

- a mezőgazdasági kistermelés
- a magánkisipar és kiskereskedelem
- a családi építési tevékenység
- az önellátási célú szolgáltatások
- lakosság részére végzett alkalmi munka

- szocialista szektoron kívül végzett értékesítés
- vagyon és pénzhasznosítás /bérlet-kölcsön/.

A gazdaságpolitika szempontjából a másodlagos gazdaság fő jellemzői, hogy valós, társadalmilag elismert szükségleteket elégítenek ki. A másodlagos gazdaság kisüzemi személyes tevékenységen alapul: működését döntően közvetlenül a piac szabályozza.

A másodlagos gazdaság létalapját az teremti meg, hogy a növekvő életszínvonallal együttjáró reális és differenciált szükségletek egy részét a szocialista gazdaság nagyüzemi keretekben nem képes, vagy nem kellő hatékonysággal tudja kielégíteni.

A Politikai Bizottság megállapította továbbá, hogy a célszerű munkamegosztási formákra példával szolgálhat a magyar mezőgazdaság, amely a szocialista nagyüzem és a kis-termelők sajátos integrációját alakította ki. Az itt alkalmazott alapelvek általánosságban is érvényesíthetők, főként az építőipar, a kereskedelem és a szolgáltatás területén.

4. A kisgazdaságok jogi szabályozása

Az 1959. évi 7. sz. tvr. az első szövetkezeti törvény is rendelkezik háztáji gazdaság fenntartásával. Kimondja ugyanis, hogy háztáji gazdaság fenntartására minden termelőszöveti tag jogosult, aki tartós jelleggel önálló háztartást tart fenn. Ekkor a termelőszövetkezeti tag és a

vele közös háztartásban élő családtag csak egy háztáji gazdaságot tarthatott fent. Szigorú szabályozás érvényesült a háztáji gazdaságban tartható állatállomány vonatkozásában. A termelőszövetkezet tagja egy tehenet, egy-két növendékmarhát, egy-két anyakocát malacaival, évente három-négy hizósértést, öt juhot vagy kecskét, korlátlan számú baromfit, házinyulat tarthatott.

Az 1967. évi III. törvény új rendelkezést vezet be a háztáji gazdaság vonatkozásában is. Kimondja ugyanis, hogy a termelőszövetkezet minden tagja háztáji gazdaság fenntartására jogosult. Először deklarálja, hogy a közös és háztáji gazdaság egymással szorosan együttműködve szerves egységet képez, mely szabályozás napjainkig fennmaradt. A háztáji föld juttatásának feltétele az előző évi munkaegység teljesítés, illetve nők esetében a 100, férfiak esetében a 150 tízórás munkanap teljesítése. A makói szövetkezetekben is rendszeressé vált az ugynevezett "kisháztáji" terület. Az alapszabályok akként rendelkeznek, hogy az intenzív művelésű kisháztáji terület személyenként, illetve tagonként 400 négyszögből lehet. Egyben korlátozza is a törvény a háztáji gazdálkodást, amikor kimondja, hogy a tsz-tag csak olyan mértékű háztáji gazdálkodást folytathat, amely nem akadályozza a tagsági viszonyból származó kötelezettségének teljesítését.

A háztáji föld területe termelőszövetkezeti tagonként 800-tól 1.600 négyszögből terjedhet. A háztáji szőlő és

gyümölcsös területe nem haladhatja meg a 800 négyszögölt.

Az 1971. évi III. törvény az egységes szövetkezeti törvény a háztáji gazdaságban tartható állatállomány vonatkozásában kimondja, hogy ló nem tartható. Újabb szabályozás szerint a vezetőség hozzájárulásával lovat is tarthat a termelőszövetkezeti tag.

A makói termelőszövetkezetekben 1977. május 1-től háztáji föld vagy termény juttatás pénzben nem váltható meg. Új szabályozás az is, hogy a tsz-tag a termelőszövetkezeten keresztül értékesített, háztájiban nevelt állatokért és növényfélésekért munkanap, illetve munkóra jóváírásban részesül.

A makói termelőszövetkezetek egy része a kimért háztáji föld szabályozása mellett új szabályozásként vezeti be az ugynevezett ágazati rendszerű természetbeni használatot. Ez annyit jelent, hogy a tsz határozza meg a termesztendő növények körét, a termesztés technológiáját. Biztosítja a nagyüzemi gépi és növényvédelmi munkát, a vetőmagot és végzi az áru értékesítését. A tagok viszont a kézi munkában működnek közre. Ez esetben a tagot a föld árbevétele illeti meg a ráfordított termelési költségek levonásával. Makón különösen a vöröshagyma, dughagyma, petrezselyemgyökér és hibrid-kukorica termesztésére vállalkoznak szívesen a háztájiban ilyen módon a tsz-tagok.

Az 1977. évi 27. sz. tvr. a következők szerint korlátozza a külterületi földtulajdont:

- külterületen a mezőgazdasággal élethivatás-szerűen foglalkozó személy legfeljebb 3 hektár,
- más személy tulajdonában legfeljebb 6.000 négyzetméter földterület lehet.

Külterület földtulajdonát csak mezőgazdasággal élethivatás-szerűen foglalkozó magánszemély szerezheti meg. A megszerezni kívánt föld legfeljebb 6.000 négyzetméter lehet és a meglévő földdel együtt nem haladhatja meg a 3 hektárt.

A 42/1977. /XI.3./ Mt. számú rendelet a zártkertek vonatkozásában akként rendelkezik, hogy az állampolgárok zártkertben személyenként 6.000 négyzetméterig, szőlő és gyümölcsös művelési águ földterületből legfeljebb 3.000 négyzetméterig szerezhetnek földtulajdont. Belterületen állampolgárok tulajdonában 1.500 négyzetméter földrészlet lehet.

A korábbi jogi szabályozások a kisgazdaságok vonatkozásában csak 15 lóerős traktor üzemelését engedélyezték. 1979-ben már 30 lóerőre emelték a kisgazdaságokban tartható traktor nagyságát.

Ki kell még emelni a Minisztertanács 1006/1976. /III.16./ számú határozatát, amely kimondja, hogy a háztáji és kisegítő gazdaságok részére hosszabb távra szőlő termelési és értékesítési biztonságot kell teremteni. Új feladatot szab a helyi tanácsok végrehajtó bizottságainak a kisgazdaságok termelését és értékesítését segítő, koordináló munkában. A határozat utal arra, hogy elő kell segíteni a bérből, fizetésből élők mezőgazdasági kistermelői tevékenységbe való bekapcsolását.

Rendelkezik a kisgép igények jobb kielégítésével. Utasítást ad a termeléshez használt anyagok /műtrágya, növényvédőszer, szaporítóanyag, stb./ legalább minden járási székhelyen kellő mennyiségben és kisebb kiszerezésben történő forgalmazásra. Intézkedik továbbá az utak, árokpartok fűterméseinek állattartás szolgálatába való állítására. Utal arra, hogy meg kell szüntetni a falvakban és a városok külső negyedeiben az állattartást indokolatlanul tiltó rendeleteket. Végül utal a határozat a kistermelők fokozottabb erkölcsi és anyagi ismerésére.

A legújabb jogszabályok közül ki kell emelni a 3/1980. /II.6./ Mt. sz. rendeletet, valamint a végrehajtására kiadott 5/1980. /III.6./ KPM-MÉM számú együttes rendeletet, mely lehetővé teszi, hogy a szocialista szervezettel munkaviszonyban, illetve mezőgazdasági vagy ipari szövetkezettel tagsági munkaviszonyban álló magánszemélyek - a jogszabályokban meghatározott feltételek mellett - egy darab 26 kW-nál /35 LE-nél/ nem nagyobb teljesítményű használt traktort, annak munkagépeit és egy darab legfeljebb 3 tonna hasznos teherbírású pótkocsit, vagy /1980. július 1-től/ 1,5 tonna teherbírású tehergépkocsit tarthassanak üzemben. A rendelet lehetővé teszi továbbá, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek a kiselejtezett, de a kistermelésben még használható fenti teljesítményű traktoraikat, azok munkagépeit, továbbá a pótkocsikat magánszemélyek részére közvetlenül értékesíthessék. Ez az igen racionális és időszerrű rendelet érdemben enyhíti majd a kistermelők két legégetőbb gondját, a talajművelést és a szállítási munkát.

III.

A KISGAZDASÁGOK INTEGRÁLÁSÁNAK FŐBB FORMÁI MAKÓN

1. A kisgazdaságok szerepe Makón

a./ Makó város gazdasági, társadalmi, földrajzi jellemzői

Ahol a Maros hosszú és kanyargós út után maga mögött hagyja az erdélyi hegyeket, mielőtt beleöntené vizét a Tiszába, annyi sok város után még egynek végigmossa a partját. Ez a város Makó.

Makó közigazgatási határa földrajzilag a Békés-Csanádi löszháthoz tartozik. Talaja nagyobb részét jó minőségű könnyű vályog. A makói földek aranykorona értéke meghaladja az országos átlagot.

A város lakossága 30 ezer fő. Ez a szám az utóbbi években lényegesen nem változott. Az 1960-as évek közepéig a mezőgazdasági termelés volt a meghatározó, az utóbbi években viszont erőteljes iparosodás jellemző a városra. A jó talajadottságok és a hagyományok révén a termelőszövetkezeti mozgalomban korábban az Uttörő, később a Lenin, jelenleg pedig a Kossuth és a József Attila Tsz jeleskedik. Ezek a tsz-ek országosan is kiemelkedő eredményt értek el.

Makó város Csongrád megye déli részén, a Maros jobb partján fekszik. Az I. világháborút követő békeszerződés után határszéli várossá vált. Ezzel megszűnt a város kereskedelmi csomópont jellege és elvesztette keleti és déli területein lévő mezőgazdasági piacait is.

Makó Budapesttől 200, Szegedről 30 km távolságra van. Korábban, 1953-ig megyeszékhely volt. 1979-ben megszűnt a makói járás. Így a város közvetlenebb társadalmi-gazdasági kapcsolatba került a városkörnyéki községekkel.

A Maros folyónak több szempontból is jelentősége van a település mezőgazdasága vonatkozásában. Elsősorban azért, mert az árterületen fekszik mintegy 800 hektár zártkert, amely tulajdonképpen a város zöldség- és gyümölcsellátásának egyik bázisa. Ez a terület nagyjából kistermelők birtokában van. 1970-ben, 1974-ben és 1975-ben, amikor a folyó tavasszal és nyáron elöntötte az árterületet, tönkrement a sok zöldség és gyümölcs, ezért a szabadpiaci árak igen magasra szöktek. Szárazabb időszakban viszont a Maros vize öntözés révén élteti a nagyüzemek és a kisgazdaságok növényeit.

b./ A kisgazdaságok területi arányváltozása Makó városban

Makón igen jelentős a kisgazdaságok termelése. Közel 6 ezer hektár területen gazdálkodnak. Évi termelésük értéke a korábbi 150 millió forintról 1978-ban már megközelítette a 300 millió forintot. Termelési nagyságrendjüket mutatja, hogy például sertéshizlalásuk - saját vágással együtt - meghaladja az évi 20 ezer darabot. Az összes kisüzemi gazdaságok terület nagysága és termelési értéke egy nagyobb termelőszövetkezettel azonos - ami egyben meg is határozza jelentőségüket.

Makó városban a kisüzemi gazdaságokat négy főbb kategóriába sorolhatjuk:

- háztáji gazdaságok /illetményföld is/,
- szakszövetkezeti tagi gazdaságok,
- kisegítő gazdaságok,
- egyéni gazdaságok.

Makó városban a felszabadulás előtt demokratikusabb birtokviszonyok alakultak ki az ország többi városaihoz viszonyítva. Ez a tény, valamint a hagyományok, a belterjesebb gazdálkodás sajátos helyzetet teremtett, amely a földreformtól napjainkig a birtokviszonyok alakulásában az országos tendenciáktól jelentős eltérést okozott. Ez a tény kihatással volt az 1945-ös földreformra, a mezőgazdaság szocialista átszervezésére, de megfigyelhető ennek hatása napjainkban, még a kisgazdaságok vonatkozásában is. A demokratikusabb földbirtok viszonyokat a 8. sz. táblázat mutatja.

8. sz. táblázat

A földbirtokok számának megoszlása Makón 1935-ben

Terület /kh/	Darab	Százalék
0 - 1 között	2.613	41,0
1 - 5 között	1.721	27,0
5 - 50 között	1.949	30,5
50 - 100 között	78	1,2
100 felett	23	0,3
Ö s s z e s e n :	6.384	100,0

Forrás: Makó Városi Tanács VB. Mezőgazdasági és Élelmezés-
ügyi Osztály Kézirat 1970.

A táblázatból tehát kitűnik, hogy az 50 kh feletti földbirtokok száma mindössze 1,5 százalék volt.

Ez a helyzet tulajdonképpen éreztette hatását az 1945-ös földreformnál, ugyanis a kiosztható földterület kevés volt. Ez a körülmény szükségessé tette, hogy egy-egy igénylőnek kevesebb területet adtak. Makó Város Polgármesteri Hivatalának jelentése szerint 2.846 földigénylő közül csak 1.938-an részesültek juttatásban. Az 1949. évi népszámlálási adatok szerint a kiosztott földterületek nagyság szerinti megoszlása az alábbiak szerint alakult:

9. sz. táblázat

A kiosztott földterületek birtoknagyság szerinti alakulása

Makón 1949-ben

Föld juttatásban részesültek közül kh földet kapott	Föld juttatásban részesült fő	Föld juttatásban részesültek százalékos megoszlása juttatott terület nagyság szerint		
		Makó	Megye	Országos
0 - 1	1.134	58,0	15,7	15,3
1 - 2	103	5,4	17,1	18,1
2 - 3	265	13,7	18,7	17,2
3 - 4	169	8,7	14,5	11,3
4 - 5	124	6,4	13,2	11,4
5 - 6	75	3,9	7,9	7,3
6 - 8	43	2,2	7,5	9,1
8 - 10	18	0,9	3,4	5,7
10 - 15	4	0,2	1,9	4,3
15 kh felett	1	0,0	0,1	0,3
Összesen:	1.938	100,0	100,0	100,0

Forrás: Makó Városi Tanács VB. Mezőgazdasági és Élelmezés-ügyi Osztály Kézirat 1970.

Országos átlagban az egy földhöz juttatotttra eső terület nagysága 4,2 kh, míg makói átlagban nem érte el a 2 kh-t.

A reform után azok a szegény parasztok, akiknek nem jutott elég földterület, haszon- vagy részesbérlettel biztosították a hiányzó területet.

A kisgazdaságok integrálásának részletesebb vizsgálata előtt Makón még meg kell állni egy jelentős eseménynél. 1960-ban a mezőgazdaság szocialista átszervezésekor ismét találkozunk egy sajátos helyzettel. A város akkori vezetői igen felgyorsították a tsz-szervezést és így a "termelőszövetkezeti város" cím elnyerése után már nem folytatták olyan nagy lendülettel a tagosítást. Ezért állt elő az a helyzet, hogy igen sok egyéni gazdálkodó "kívül rekedt" a szövetkezeti mozgalomból. Látható ez akkor, ha áttekintjük a város területének szektoronkénti megoszlását. /10. sz. táblázat/

10. sz. táblázat

Makó város mezőgazdaságának szektoronkénti megoszlása
százalékban /közigazgatási terület/ 1969. május 31-én

Megnevezés	Összes szántó- terület %
Állami gazdaságok és vállalatok összesen	12,3
Tsz közös és háztáji összesen	72,0
Szakszövetkezet összesen	1,2
Tanácsi és közösségi gazdálkodás	1,1
Kisegítő gazdaságok	2,8
Egyéni gazdaságok	10,6
Ö s s z e s e n :	100,0

Forrás: Makó Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági,
Ipari és Kereskedelmi Osztály Kézirat 1977.

A fenti táblázatból látható, hogy még 1969-ben is a város összes szántóterületének 10,6 százalékát tették ki az egyéni gazdaságok. Ezt a sajátosságot azért emelem ki, mert - mint ahogy ezt a tanulmány későbbi részében is taglalom - még napjainkban is igen sok társadalmi, gazdasági és szociálpolitikai problémát jelentenek az átszervezés óta már előregedett, magukra maradt egyéni gazdálkodók a kisgazdaságok integrálása folyamán.

2. Mezőgazdasági nagyüzemek és szerveik integráló tevékenysége a háztáji, egyéni és kisegítő gazdaságoknál

a./ Állami gazdaságok

A Górsai Állami Gazdaság makói kerületében a gazdaság

tagjai és munkavállalói részére háztáji gazdálkodás céljából illetményföldet biztosít. Ezt szociális juttatás keretében adja - családtagoktól függően - 600-1.600 négyszögl között váltakozó területen. 1976-ig ezeken a területeken kizárólag csak kukoricatermelés volt közös művelésben.

A zöldségprogramhoz igazodva az illetményföldeken már 1977-ben 25 hektár területen zöldségtermesztés kezdődött /fűszerpaprika, mák, gyökér/. A megtermelt termékek értékesítéséről a gazdaság gondoskodott. Ez a terület 1978-ban már 98 hektárra emelkedett, melyből a fűszerpaprika 75 hektárt tett ki. A terményt a Paprikafeldolgozó Vállalattal kötött szerződés keretében a gazdaság szállítja el díjmentesen az átvető helyre. Jelenleg már az összes illetményföld 40 százaléka zöldségtermő terület. Könnyítés, hogy a dolgozók a gazdasággal állnak szerződésben és az értékesítés a közösen termelt zöldségfélékkel együtt történik. A gazdaság továbbá azal is segíti dolgozóit, hogy az illetményföldön a kukoricát az üzem termeli meg és takarítja be. A dolgozók általában a szárított terményt kapják meg háztáji állatállományuk neveléséhez.

Az is jelentős támogatás a háztáji gazdaság erősítésére, hogy az állatállomány takarmányozását nagyjából a gazdaság állami áron juttatott takarmányból biztosítja /takarmánybuza, kukorica/. Így a nagyüzem 1975-ben még csak 20, 1977-ben már 40 vagon abraktakarmányt adott el dolgozói számára.

Az integrálás jelentős mozzanata az is, hogy a gazdaság egyben hízalási szerződést köt úgy a dolgozóval, mint a kívül-

állókkal. Ennek feltétele, hogy a szerződő fél tulajdonában legyen legalább 8-10 db 30 kg súlyu sertés, melyet a gazdaság megvásárol 900 Ft/db egységáron. Díjmentesen kap a hizlaló 1 mázsa süldő és 2 mázsa hizótápot takarmányként, melynek ellenértékeként 65 kg súlygyarapodást kell elérni darabonként. A súlygyarapodásért 7 forint illeti meg kilónként a hizlalót. A 95 kg feletti súlymennyiséget állami áron fizeti ki a gazdaság. Ennek az akciónak a keretében 1970. évben 5 ezer, 1978-ban már 7 ezer darab hizottsertést állítottak elő a kistermelők a gazdaság részére. Ehhez a jelentős mértékű hizlálási kedvhez természetesen hozzájárult az adóztatási rendszer kedvező irányu módosítása is.

Figyelemre méltó még az a tevékenység is, hogy az állami gazdaság makói kerületében a tanyai lakosság egy részének megtermelt tej felvásárlásáról is gondoskodnak. Így a tejipar részére évenként már 70-80 ezer liter tejet adnak át a kistermelőktől. A gazdaság dolgozói ezen túlmenően jelentős mennyiségű baromfi állományt is tartanak, melyhez különböző mértékű segítséget kapnak.

A Szikrai Állami Gazdaság a makói kisgazdaságok részére különösen 1970-1974-1975-ben jelentett érdemi segítséget. Ugyanis a Makón lévő gyümölcsfa lerakata ezekben az években - amikor a Maros folyó elöntötte az árteret és a háztáji kertekben is tizezrével pusztultak ki a gyümölcsfák belviz miatt - nagyban elősegítette a gyümölcsfák pótlását. A gazdaság a város központjában gyümölcsfa lerakatot létesített, ahol a kistermelők beszerezhatték a szükséges oltványokat és

ültetvényeket. A lerakat az utóbbi években is jól szolgálja a facsemete ellátást. Kedvező a lakosság szempontjából, hogy az árusítással egyben kertészeti szaktanácsot is adnak. A gazdaság a Deák Ferenc utcai lerakatában évente mintegy 15-17 ezer darab gyümölcsfa csemetét forgalmaz 27-37 Ft/db-os áron. Bogyós gyümölcsükből 2 ezer darab az évi forgalom 13-18 Ft/db-os áron. Szőlőből 3 ezer darabot szállít a gazdaság évente 7-8 Ft-os egységárban. Nem hagyható figyelmen kívül a Csongrád megyei Ültetvénytervező és Kivitelező Vállalat gyümölcsfa lerakata sem, amely korábban hasonló szolgálatot tett a kisgazdaságok számára. Ez a vállalat azonban 1968-ban megszűnt és jelenleg csak a Szikrai Állami Gazdaság foglalkozik a kistermelők felé gyümölcsfa forgalmazással.

b./ Termelőszövetkezetek

Makó városban jelenleg 4 termelőszövetkezet tevékenykedik, a József Attila, Kossuth, Lenin és az Uttörő Tsz. Ezek a gazdaságok egyenként általában 4-5 kisebb termelőszövetkezetből egyesültek az idők folyamán. Itt meg kell azonban jegyezni, hogy részben vagy teljes egészében a városi termelőszövetkezetekhez tartozik területileg Kiszombor, Óföldsék, Klárafalva, Királyhegyes, Maroslele, Ferencszállás közigazgatási területe. A községek korábban önkéntesen csatlakoztak a makói szövetkezetekhez. Az országos átlagnál jobb a talajadottságuk és így jobbak is az eredményeik. A tsz-ek termelésében lényeges szerepet játszik a környék tájkulturája - a vöröshagyma termesztés. A hagymakultúra a háztáji gazdaságok

termelésében is jelentős, mely sajátossá teszi tevékenységüket.

Ezek után tekintsük át konkrétabban a 4 makói tsz földterületét és a háztáji területeket.

11. sz. táblázat

A makói tsz-ek földterületi arányai /hektár/ 1975-1978.

Megnevezés	József Attila	Kossuth	Lenin	Uttörő	Össze- sen
<u>1975. év</u>					
Közös terület	4.362	4.736	9.345	4.381	22.824
Háztáji terület	37	60	151	219	467
Személyi föld- használat	195	197	332	208	932
<u>1978. év</u>					
Közös terület	4.155	4.461	9.693	4.360	22.669
Háztáji terület	157	121	392	159	829
Személyi föld- használat	195	197	267	208	867

Forrás: Kivonat a Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztály 1978. december 29-i operatív jelentéséből.

A 11. sz. táblázatból kitűnik, hogy 1978-ban 1975-höz viszonyítva szinte megduplázódott a kimért háztáji terület aránya.

Ez az egyik alapja annak, hogy az utóbbi két-három évben Makón is ugrásszerűen megnőtt a háztáji gazdaságok összes termelése.

A makói termelőszövetkezetekben 1975-ben még korlátozták az ún. intenzív "kisháztáji" területeket, amelyen általában vöröshagymát, fokhagymát és petrezselyemgyökeret termeltek.

A "kisháztáji" azt jelentette, hogy egy tsz-tag a 6.000 négyzetméter háztáji területéből maximálisan csak 1.500 négyzet-

méter területen termelhetett munkaigényes növényeket.

A többi területen általában kukoricát termeltek a tsz-tagok. A korlátozásnak az volt az oka, hogy a tsz-ek vezetői úgy vélték, hogy ha ennél több területen termel a tag háztáji-ban például vöröshagymát, akkor elvonja figyelmét a közös munkától.

A különböző kormányhatározatok és a nagyüzemi vöröshagyma termesztés gépesítése azonban már 1976-ban lehetővé tette, hogy a szövetkezetek feloldják tagjaik felé a kisháztáji korlátozását. A növénytermesztés általános gépesítése folytán már nem kellett annyi munkaerő, mint korábban, ezért a közös munka végzését már az sem veszélyeztette, ha például egy tsz-tag mind a 6 ezer négyzetméter területén vöröshagymát és fokhagymát termelt. Éppen ezért 1976-ban a makói termelőszövetkezetek egységesen feloldották a kisháztáji területek korlátozását - mely egyben megvetette alapját a háztájiban történő zöldségtermelés növelésének.

A makói termelőszövetkezetekben 1978-ban már az összes háztáji területnek több mint 50 százalékan zöldségféléket termeltek. Ezzel párhuzamosan mind a 4 tsz-ben függetlenített háztáji agronómust is alkalmaztak.

Lényeges az is, hogy a makói szövetkezetekben a háztáji gazdaságok termelése - a fokozott gépesítés és kemizálás kapcsán - már eléggé korszerű. Ennek köszönhető, hogy terméseredményeik is jelentősen meghaladják a többi kisüzemi gazdaságok színvonalát /egyéni gazdaságok, kisegítő gazdaságok/.

A háztáji gazdálkodás területén mutatkozó aktivitást mutatja az a tény is, hogy 1977-ben már 1.468 taggal álltak szerződéses viszonyban a közös gazdaságok, termékeik értékesítését illetően.

A közös gazdaságokon keresztül történő termék és termény értékesítés 1977-ben kereken 50 millió forint volt, melyből állati termék 22,5 millió forint. Összesen 6.600 db hizósértést és 528 vagon zöldségfélét forgalmaztak a kisgazdaságok a termelőszövetkezeteken keresztül. A háztáji állattenyésztés támogatására 520 vagon szemesterményt biztosítottak tagjaik részére.

1977-ben a termelőszövetkezetek 5,7 millió forint értékben nyújtottak a háztáji gazdálkodást elősegítő szolgáltatást.

Összességében megállapítható, hogy a tsz-ek és a háztáji gazdaságok kapcsolata kedvező irányba fejlődik. A következő időszakban a közös gazdaságoknak arra kell törekedni, hogy a szerződéses úton értékesített termékek aránya - az igényeknek megfelelő termelés biztosítása érdekében - tovább növekedjen.

Makó városban a termelőszövetkezetek kistermelőket integráló tevékenységét számszerűen és részletesen a 12. sz. táblázat mutatja be 1977-ben.

Összesítő

a makói termelőszövetkezetek kistermelőket integráló tevékenységéről 1977. évben

M e g n e v e z é s	József A. Kossuth t e r m e l ő s z ö v e t k e z e t	Lenin	Uttörő	Összesen
1. Szövetkezettel 1977-ben szerződéses kapcsolatban álló kistermelők főbb adatai				
01 kistermelést irányító szakemberek száma	4	1	1	7
02 ebből: függetlenített	1	1	1	4
03 az üzem által integrált kistermelők összesen	596	360	460	1.468
04 ebből: aktív szöv. tag és alk.	512	297	440	1.300
06 egyéb fizikai dolgozó	-	-	12	12
08 nyugdíjas	84	63	8	156
2. Az 1977. évben szerződéssel lekö- tött földterület és állatállomány				
01 szántóföldi növénytermelés ha	109,0	4,7	74,0	187,7
02 zöldségterület összesen ha	72,0	98,7	130,0	306,7
08 sertés összesen db	1.377	2.202	2.712	6.600
10 juh összesen db	-	13	-	13
3. A szövetkezet termelést elősegítő tevékenysége				
01 a kistermelők részére értékesi- tett termények, termékek értéke Ft	3,942.708	5,685.480	5,418.800	17,791.560
02 szemestermény tak. célra q	13.691	13.272	15.996	51.928
03 vetőmag kg	-	1.880	282	2.348

12. sz. táblázat folytatása

M e g n e v e z é s	József A. t e r m e l ő s z ü v e t k e z e t	Lenin U t t ő r ő	Összesen
04 szénafélék	75	1.121	1.196
06 tőp	268	122	440
07 zöldségfélék szaporítványai Ft	-	751.160	751.160
10 kistermelők részére értékesi- tett állatok értéke összesen Ft	195.735	-	195.735
13 sertés tenyésztési célra db	44	-	44
21 kistermelők részére ért. mg-i célu iparcikkek, anyagok ért. Ft	-	-	-
22 növényvédőszer	-	76.800	76.800
23 műtrágya	-	-	-
28 szolgáltatások ért. összesen Ft	1.061.755	146.107	1.207.862
29 ebből: szállítás	270.279	50.200	320.479
30 rét-legelő kistermelői használat	-	137	137
31 kistermelők részére hitel Ft	-	339.300	339.300
32 01. 10 és 21 sorok összege Ft	4.138.443	5.762.280	9.900.723
4. Szövetkezeten keresztül értéke- sített szerződéses és nem szer- ződéses termék Ft	12.192.140	9.960.961	22.153.101
02 ebből: állat és állati term. Ft	4.614.000	7.515.701	12.129.701
03 tej	-	-	-
07 összes sertés db	1.377	2.202	3.579
12 egyéb	17.650	-	17.650
419 az adatszolgáltató által üze- meltetett árusítónhelyek, bol- tok, vendéglátó egységek száma	-	-	-
ebből: 420 zöltség- gyűmléscsolt	-	-	-
421 husbolt	-	-	-
426 vendéglátó egység	-	-	-

Forrás: A Vároosi Tanács VB. Élelmiszergazdasági Osztály operatív jelentése
1978. január 31-én

Ezek után szövetkezetenként is bemutatom a háztáji gazdaságokkal kapcsolatos főbb jellemzőket.

József Attila Tsz:

Ez a szövetkezet 1977-ben 143 hektár területen foglalkozott zöldségfélék termelésével. Főleg vöröshagymát, fokhagymát, petrezselyemgyökeret termeltek. A népgazdaság igényeiből adódóan 1978-ban foglalkoztak először a háztájiban mák és pasztinák termesztésével. E két fontos növény termelésére a tsz vezetősége hívta fel a tagság figyelmét és egyben biztosította is az ehhez szükséges feltételeket. A pasztinák termesztését nem bánták meg a tagok, mert - miután a tsz biztosította a vetést, vegyszeres gyomirtást és betakarítást - igen jó mellékjövedelmet biztosított számukra. Volt aki 6 ezer négyzetméter területről a ráfordítások levonása után 40 ezer forint tiszta jövedelemhez jutott. Ez a szövetkezet az állattenyésztés segítése érdekében tagonként 10 bála szalmát biztosít ingyen. A leszerződött hizósertéseket is térítésmentesen szállítják el a tag udvarából értékesítéskor.

A makói termelőszövetkezetek közül egyedül a József Attila vállalkozott arra, hogy un. intervenciós üszőtelepet létesítsen a kisüzemi gazdaságoktól származó üszőborjak elhelyezésére. Ennek az akciónak az a célja, hogy a kistermelők által tenyésztett borjak ne kerüljenek idő előtt levágásra. Ezért a nagyüzemek felvásárolják azokat. Ennek két előnye is van. Először is így fenntartják a kistermelők tenyésztési kedvét, másodsor pedig népgazdasági szinten jobban meg lehet alapozni a szarvasmarhatartás sikeresebb fejlesztését.

A József Attila Tsz 160 borjuférőhely és 320 növendék-
üző férőhely létesítésére vállalkozott.

Az intervenciós telep 1980-ban épül fel mintegy 6 millió fo-
rintos költséggel. Ehhez a termelőszövetkezet 1,3 millió fo-
rint állami dotációt is kapott. A telep megépítése azért je-
lentős, mert ezáltal a városban és a környéken szervezettebbé
fog válni a kistermelők üszőborjainak felvásárlása. A szövet-
kezetben úgy vélik, hogy a közös és a háztáji kölcsönös, egy-
mászt segítő kapcsolata kamatozik a tsz számára is. Ugyanis
ilyen jó kapcsolat révén munkacsucsok idején jobban mobilizál-
ható a családban lévő egyéb munkaerő a tsz számára is - ha
erre szükség van. Viszont az az összeg sem elhanyagolható,
amely a tsz-nek jár a háztáji értékesítés lebonyolításáért.
Ilyen például a nagyüzemi felár megosztása.

1978-ban valamelyest lazult a kapcsolat a tsz és a háztá-
ji gazdaságok között. Ezt azonban nem a tsz idézte elő. Ebben
az évben ugyanis értékesítési viták keletkeztek a mák, a pet-
rezselyemgyökér és a pasztinák eladásakor - a felvásárló szer-
vek részéről. Ez a vita 1979-ben kissé visszavetette ez igen
fontos növények háztájiban történő termelését. Itt egyben azt
is meg kell jegyezni a tárgyilagosság kedvéért, hogy az előző
évben tapasztalt jövedelmezőség hatására a szerződésen felül
is termeltek a tsz-tagok a háztájiban ilyen fontos növényeket.

Kossuth Tsz:

Ebben a szövetkezetben nemcsak a tagok háztáji gazdasá-
gait segítik, hanem a házi kertekben és zártkertekben vissza-

tartott földek termelését is szorgalmazták azáltal, hogy vetőmagvakat és műtrágyát is juttatnak számukra igény szerint. A kívülállókat is segítik e tekintetben. A szövetkezet ezen túlmenően 1977-ben például 14 vagon árpát, 39 vagon takarmánybuzát, 79 vagon kukoricát és 4 vagon koncentrátumot juttatott tagjainak, ami elsősorban az állattartási kedvet fokozta. Igények alapján adnak zöldlucerna területet, kaszálót és legelőt is az állattartóknak. Legelőt és kaszálót a környéken élő egyéni gazdálkodóknak is juttatnak. Ez a szövetkezet jeleskedik legjobban a vemhes kocasúldó akcióban. 1978-ban 30 db, 1979-ben 40 db vemhes kocát adtak el tagjaiknak a sertéstartás további fellendítésére. A Kossuth Tsz-ben igen következetes és pontos a háztáji szerződések megkötése és nyilvántartása. De fegyelmezettség tapasztalható a tagok részéről is. Bizonyítja ezt az a tény is, hogy 1968-ban 2.710 db hizósértésre kötöttek szerződést a tagokkal és azt 2.786 darabban teljesítették.

Lenin Tsz:

A város területileg legnagyobb termelőszövetkezetét vizsgálva megállapítható, hogy itt alkalmazzák legkövetkezetesebben a modern agrotechnika vívmányait a háztáji termelésben. A városi szövetkezetek közül először a Lenin Tsz kezdeményezte - eredménnyel - a háztájiban termelt vöröshagyma teljes gépesítését. Ennek kapcsán a szövetkezet géppel elveti a dug-hagymát - amit korábban kézzel, térdénállva dugdostak a földbe - elvégzi a vegyszeres gyomirtást, növényvédelmet és a

gépi betakarítást. A tagoknak már csak a gép által felszedett vöröshagymát kell átválogatni, osztályozni, szállításra előkészíteni. Ez a kezdeményezés annyira teret nyert, hogy 1978-ban már 100 hektár területen termeltek vöröshagymát a szövetkezet segítségével ilyen korszerűen a háztájiban.

A szövetkezet ezzel az intézkedéssel újból kiváltotta az érdeklődést a vöröshagyma termesztés iránt a háztájiban. Ugyanis hagyományos eszközökkel ma már nem tudnának a háztájiban ilyen nagyságrendben hagymát termelni - munkaigényessége miatt. A szövetkezet egy másik fontos növénynél, a petrezselyemgyökér termelésénél pedig azt tervezi, hogy a levélzöldjét is megkísérli gépi úton levágni a háztáji területeken, amelyet a konzervipar egyébként nagyon keres. Ezáltal megnövekszik a petrezselyemzöld betakarításának termelékenységéé.

A Lenin Tsz-nél vallják, hogy a közös és a háztáji ilyen újszerű kapcsolat-bővítése kölcsönösen növeli a jövedelmet, jövedelem kiegészítő hatása miatt a tsz-tag jobban kötődik a gazdaságukhoz. Tudják, hogy ezzel a zöldségprogram megvalósítását is hatékonyan segítik elő. Itt meg kell jegyezni, hogy általában a háztáji gazdaságokban termelt növények betakarítása egybeesik a közös gazdaságban jelentkező munkacsúcs idejével. Ez a közös munkából a munkaerőt gyakran elvonja, illetve csökkenti - ami vontatottabbá teszi a közösben a betakarítás ütemét. Éppen ennek a jelenségnek az elkerülésére ismerte fel a Lenin Tsz vezetősége és kezdeményezte azt a lehetőséget, hogy a háztáji gazdaságokat is megnyerje - a munkaigényes növényeknél is - a lehető legteljesebb gépesítésre.

Az állattartás területén ennél a szövetkezetnél figyelhető meg, hogy a háztáji juhtartás fejlesztése érdekében a nyári legeltetésen túlmenően a téli tartás megoldását is célul tűzte. A szövetkezet egy új 5 ezer férőhelyes juhtelepet épít, amelybe tervezi a háztáji állatállomány téli elhelyezését is megoldani. A Lenin Tsz a háztájiban termelt tejet igyekszik felvásárolni. Ebből a célból Királyhegyesen egy tejbegyűjtő helyet üzemeltet.

A kisgazdaságok integrálása szempontjából igen jelentős a Lenin Tsz tevékenysége abból a szempontból is, hogy az egyéni gazdálkodók által felajánlott földterületeken eddig 140 hektár területen hajtott végre önkéntes földcserét, illetve részleges földrendezést.

Uttörő Tsz:

E gazdaságban korábban igen intenzíven foglalkoztak fokhagyma termesztéssel. A növény munkaigényessége miatt, valamint a nehéz gépesíthetőség miatt le kellett mondani a közösen való termesztéséről. Azonban még mindig maradt egy lehetőség: a háztáji. Ma már csak a háztájiban termelik e fontos fűszernövényt, évenként változóan 50-100 hektáros területen. E növény termesztése népgazdaságilag igen fontos, hiánya komoly zavarokat okozhat a konzerviparban, illetve csökkenti az export lehetőséget. A szövetkezetnek van egy forrólevegős lucernaliszt készítő üzeme, így lehetőség nyílt arra, hogy a háztáji gazdaságokat is ellássa lucernaliszttal.

A szövetkezet háztáji bizottsága célul tűzte, hogy a népgazdaság és a kereskedelem igényének szem előtt tartásával a háztáji tevékenységüket úgy orientálja, hogy a közösnek és a tagoknak is egyaránt érdeke legyen. Igyekeznek olyan mennyiségben termelni zöldségfélét a háztájiban, amennyire reális kereset van és igyekezzenek a helyenkénti túltermelést elkerülni. Ebből adódóan ennek a szövetkezetnek és tagságának az elmúlt években igen sok problémája adódott.

A háztájival kapcsolatos integrátori tevékenységből kétségtelenül van előnye a termelőszövetkezetnek, azonban úgy vélik, hogy ez az előny nem áll kellő arányban az ezzel járó többletmunkával.

Összességében az alábbi főbb megállapításokat és következtetéseket lehet levonni a makói termelőszövetkezetek és tagjaik háztáji termelésének integrálásával kapcsolatosan:

- valamennyi tsz előkészítési tagjainak a földet háztáji termelésre /szántás, műtrágyázás, növényvédelem, stb./
- ahol lehet, ott a betakarítást is géppel végzik el a munkaigényes növényeknél is /vöröshagyma, dughagyma, fokhagyma, stb./
- érdemben működnek a háztáji bizottságok, és mind a 4 tsz alkalmaz gyakorlati ismeretekkel is rendelkező függetlenített háztáji agronómust
- a szövetkezetek egységesen intézik tagjaik háztájival kapcsolatos adóelszámolását is a Városi Tanács Pénzügyi Osztályánál /adókedvezmények, stb./

- ahol meg van a lehetőség, ott segítik a még meglévő egyéni gazdálkodókat is, illetve kiegészítő gazdaságokat
- tagjaik részére végzik a szerződés-kötéseket, illetve szervezeten elszállítják termékeiket, hizott állataikat
- tagjaik állatállományát ellátják legelővel, alomszal-mával és abraktakarmányokkal
- a tsz-tagok kívánságára a leszerződött termékek után az elszámolható munkanapokat jóváírják
- az integrálás során a háztáji gazdaságokat ellátják agronómiai, növényvédelmi, állategészségügyi és piaci szaktanácsokkal.

Azonban adódnak gondok és problémák is az integráció kapcsán. 1978-ban például az Uttörő Tsz vezetősége figyelmeztette a tagságot, hogy abban az évben csak mérsékeltabb mennyiségű fokhagymára lehet értékesítési szerződést kötni. Az intelem ellenére a tagság az előre javasolt területnek a dupláján termelt fokhagymát - mert mindenki nagy pénzt látott benne - az előző évi nagy keresletből és hiányból kiindulva. A tultermelésnek az lett az eredménye, hogy értékesítési nehézségek, surlódások keletkeztek, amely elkerülhető lett volna, ha a vezetőség tanácsát figyelembe veszik a tagok. Hasonló esettel találkozhattunk a József Attila Tsz-ben is más termesztés vonatkozásában.

Valamennyi makói tsz-nél a háztájival kapcsolatosan talán a legnagyobb gondot az jelenti, hogy a betakarítási

csuocsidők egybeesnek a felfuttatott háztáji gazdálkodás betakarítási idejével. Ezt természetesen tudják a tsz-vezetőségek, tudja a tagság és tudja a városi közvélemény is. E gondok leküzdésére időnként segítséget nyújtanak a diákok, a katonaság és a gyári munkások is. A munkacsucok leküzdésére a háztájiban is az az út látszik legjobban járhatónak, ha a lehető legjobban gépesítik a háztájiban is a betakarítást. Ezáltal jelentős munkaerő szabadul fel, amely most már szükség esetén a közös gazdaság rendelkezésére áll.

Ugyan kisebb gondként jelentkezik, de mégsem elhanyagolható az a jelenség, amikor a tsz-tagok annyira intenzíven be rendezkednek a háztáji gazdálkodásra, hogy a közös munkában lévő kötelezettségeket elhanyagolják. Makón is vannak helyenként ilyen problémák, azonban megállapítható, hogy ez összességében nem jellemző a város háztáji gazdálkodására. Néhány esetben, ahol ez tapasztalható, ott a pártszervezetek, ellenőrző és háztáji bizottságok is foglalkoznak e kérdéssel. Általában figyelmeztetéssel megoldódik ez a probléma, egy-két esetben a tagsági viszony megszüntetésére is sor kerül.

Makón a közvélemény elismeri a háztáji gazdálkodást és jövedelmezőségénél fogva rangja is van. Tekintettel arra, hogy a háztáji földeken általában "pénzes" növényeket termelnek /vöröshagyma, fokhagyma, petrezselyem, stb./ a város lakossága időnként felveti azt, hogy a tsz-ek miért nem termelnek a háztájiban friss zöldségféléket /paprika, paradicsom, saláta/ - a lakosság jobb helyi ellátása érdekében. Az erre való törekvések eddig kevésbé bizonyultak eredményesnek.

Megfigyelhetők szemléletbeli különbségek is a háztáji gazdálkodást illetően. A József Attila Tsz-ben például a vezetők is igen aktívan gazdálkodnak a háztájiban. Itt láttam például, hogy maga az elnök is kiment a háztájiba családjával petrezselyemgyökeret egyelni. A Kossuth Tsz-ben viszont némileg ellenzik a vezetők "háztájizását", mert úgy vélik, hogy meg vannak eléggé fizetve és foglalkozzanak a közös irányításával, szervezésével. Ezek a megnyilvánulások természetesen kisebb jelentőségűek.

Az 1970-es évek elején Makón is tért hódított a termelőszövetkezetekben az un. részes művelés elterjedése, főleg kukorica, vöröshagyma és cukorrépa termelésénél. Ebben az esetben a kívülállók is vállalhattak területet, általában 15-25 százalékos részesedésért. Ezért tulajdonképpen hagyományos módon elvégezték a növényápolást és a betakarítást. A termelőszövetkezetek akkori körülményei között ez a módszer jó volt arra, hogy növeljék a fontosabb növények területeit a termelés fokozása érdekében. A termelési rendszerek elterjedésével párhuzamosan Makón megszűnt a kisgazdaságok ilyen irányú "integrálása".

A háztáji gazdálkodást vizsgálva megállapítható, hogy ma is helytállók Erdei Ferenc sorai, amelyet 1971-ben írt meg a "Város és vidéke" című könyvben: "A közös gazdaságok törvényszerű és ellenállhatatlan fejlődése mellett továbbra is virágzik, fejlődik és korszerűsödik Makón a kerti-, háztáji-, kézműves kertészkedés. A házak kertjeiben, a város

körüli régi veteményes és szőlős-gyümölcsös kertekben nem csökken a pezsgés, vállalkozás, kezdeményezés és a határtalan szorgalom." /12/

c./ Rákóczi Mezőgazdasági Szakszövetkezet

A mezőgazdasági szakszövetkezetek a mezőgazdaság egy vagy több ágában folytatnak közös nagyüzemi tevékenységet és támogatják tagjaiknak a szakszövetkezet céljával összhangban álló gazdálkodását. A szakszövetkezetek a közös gazdaságnak és a tagok gazdaságának arányát, valamint ezek szerves együttműködését az egyéni és társadalmi érdekeknek, illetve a helyi adottságoknak megfelelően állapítják meg.

Makón a 4 termelőszövetkezet mellett van egy mezőgazdasági szakszövetkezet is. Ez az alacsonyabb szervezettségű szövetkezeti forma 1975-ig tulajdonképpen nem játszott jelentős szerepet a város mezőgazdaságában.

1975-ben a még mindig meglévő egyéni gazdálkodók - akik időközben előregedtek - szinte kampányszerűen keresték a városi párt és tanácsi szerveket, hogy segítsenek kilátástalan sorsuk rendezésében. Azok az egyéni gazdák, akik korábban makacsul hátat fordítottak a szövetkezeti mozgalomnak, szinte csak most vették észre, hogy időközben előregedtek, magukra maradtak - termelési eszközeik korszerűtlenek és a társadalom periferiájára kerültek.

A feszítően jelentkező gondok megoldására úgy foglaltunk állást, hogy az egyéni gazdálkodókat - idős koruk ellenére is - a Rákóczi Szakszövetkezetbe irányítjuk. A szakszövetkezet vezetősége fogadásukat vállalta. A szakszövetkezetbe való irányítás operatív lebonyolítására a Városi Tanács Élelmiszer-gazdasági Bizottsága mellett létrehoztunk egy, az "egyéni gazdálkodók helyzetével foglalkozó" albizottságot. Ez az albizottság 5 főből állt, akik igazán ismerték az egyéni gazdálkodók gondjait /köztük ilyen személyek voltak: Mágori Sándor a Szocialista Munka Hőse, nyugdíjas tsz-elnök, Benczik Sándor Kossuth díjas, nyugdíjas telepvezető, Moravszki Ferenc nyugdíjas tsz-elnök, stb./. 1976-tól havonta egy-két alkalommal ez az albizottság előre meghirdetett időpontban fogadónapot tartott az egyéni gazdálkodók számára. Meggyőzéssel, felvilágosítással, a tények feltárásával eredményesnek bizonyult az albizottság tevékenysége, mert 1975. és 1979. között rohamosan megnövekedett a Rákóczi Szakszövetkezet földterülete és taglétszáma. Tehát az egyéni gazdálkodók beléptek a szakszövetkezetbe.

Ennek eredményeképpen az alábbiak szerint növekedett a szakszövetkezet földterülete:

1975-ben	350 hektár
1976-ban	638 hektár
1977-ben	831 hektár
1978-ban	1.131 hektár
1979-ben	1.325 hektár

Ugyanakkor a taglétszám az 1975. évi 120 főről 1979-re 724 főre növekedett. Az egyéni gazdálkodók előtt továbbra is nyitva áll a szakszövetkezet kapuja. Az újonnan belépő egyéni gazdálkodók 3 év eltelte után járadékot kapnak a szakszövetkezettől és ez megnöveli létbiztonságukat.

A szakszövetkezetnek ez a folyamat igen komoly gondot jelentett. A belépő egyéni gazdálkodók földjei szétszórtan helyezkedtek el a város külterületein. A nagyüzemi táblák kialakítása végett a szakszövetkezetnek üzemen belüli, illetve részleges földrendezést kellett végrehajtania - amit eredményesen megoldott. Szorgalmazza továbbá az önkéntes földcseréket is. Azáltal, hogy az egyéni gazdálkodók földjeit az egyéni szektorból szövetkezeti szektorba gyűjti össze, az integrálás mellett egyben elősegíti a szocialista földtulajdonviszony fejlődését is. Ebben nyilvánul meg legjobban a Rákóczi Szakszövetkezet kisgazdaságokat integráló tevékenysége. Középtávu elképzelés szerint amikor e további folyamat révén a szakszövetkezet területe eléri a 2.000 hektárt - akkor vagy önálló termelőszövetkezetté alakul át, vagy pedig egyesül a szomszédos, igen színvonalasan gazdálkodó Kossuth Tsz-el. Ez is egy magasabb szintű integrációs folyamat.

A szakszövetkezetben jelenleg a földterület felét közösen, a másik felét pedig mint tagi gazdaság művelik. A szakszövetkezetnek jelenleg közös állatállománya nincs, de a tagok viszont aktívan foglalkoznak állattartással. 1979. január 1-től a szakszövetkezet a Kossuth utcában tejátvevő helyet létesített, ahova havonta 25 ezer liter tejet visznek a

szövetkezeti, szakszövetkezeti és egyéni állattartók. 1979. II. félévében újabb tejbegyűjtő hely létesítését tervezi a szakszövetkezet, ezuttal a tanyavilágban, Bogárzóban.

A sertéshizlalás tekintetében a Szegedi Szalámigyár és Huskombinát integrálja a szakszövetkezet tagi gazdaságait. A szakszövetkezet pedig előszeretettel foglalkozik a kívül-álló egyéb kisgazdaságok sertéshizlalási szerződés-kötésével. Ennek eredményeképpen az alábbiak szerint alakult a szövetkezet hizósértés értékesítése:

1976-ban	2.000 darab
1977-ben	5.400 darab
1978-ban	6.263 darab

A szakszövetkezet átfogja a takarmányellátást és a hizott állatok elszállítását. A vágósértés termelés 1979. évben várhatóan tovább fog növekedni.

A Rákóczi Szakszövetkezet mindezek mellett részt vállal az egyéni és kisegítő gazdaságok talajmunkáiban, vetőmag elátásában, aratási munkákban és végez jelentős fuvarozást is.

Itt említem meg, hogy 1976-ban megállapodás történt a Szegedi Szalámigyár és Huskombinát, valamint a Rákóczi Szakszövetkezet, továbbá a Marosmenti ÁFÉSZ között a városban lévő kisgazdaságok szervezett hizósértés értékesítésére. Ezek szerint Makón a Szegedi utca, Kossuth utca, Széchenyi utca, Április 4. utca vonalától nyugatra eső területen az ÁFÉSZ, keletre eső területen pedig a Rákóczi Szakszövetkezet segíti, integrálja a kistermelőket a sertéshizlalásban és szervezett értékesítésben.

A Rákóczi Szakszövetkezet tehát sajátos helyzetéből adódóan jelentős szerepet játszik a kisgazdaságok közvetett és közvetlen integrálásában.

d./ Csongrád megyei Termelőszövetkezetek Területi Szövetsége

A Tsz Szövetségek elsősorban a szövetkezetek érdekeit képviselik, azonban megfigyelhető, hogy az utóbbi években a háztáji gazdálkodás kérdéseivel is egyre jobban foglalkoznak. A Megyei Szövetség utólag 1979. április 11-i küldött közgyűlésén kellő súllyal foglalkozott a közös és háztáji kapcsolatával is. Megállapította, hogy megyei szinten 1978-ban 14 százalékkal növelték a háztáji gazdaságok értékesítésüket a közös gazdaságokon keresztül. Makón ez az arány nagyobb, elsősorban az értékes fűszernövények termesztése miatt, továbbá a háztájiban igen nagy arányu sertéshizlalás következtében.

A Tsz Szövetségek revíziók és állásfoglalások alkalmával figyelemmel kíséri a szövetkezetekben a háztáji bizottságok munkáját is.

1979-ben tételesen kimutatta a háztáji gazdaságok részvételét a mezőgazdasági termények és termékek előállításában. A közös és háztáji szerves egységre hívta fel a figyelmet, illetve erre mozgósított.

A Területi Szövetség 1979. februárjában a háztáji bizottságok elnökei számára egyhetes továbbképző tanfolyamot szervezett. Ezen résztvettek a makói termelőszövetkezetek

háztáji bizottságainak elnökei is. Ezen a tanfolyamon áttekintették a háztáji gazdálkodás időszerű kérdéseit. Foglalkoztak továbbá a háztáji bizottságok funkcióival és a háztáji gazdaságok önálló üzemásként történő tervezésével. Áttekintették a kiskgazdaságok termelés-szervezésének legújabb gyakorlati módszereit is.

e./ Termelőszövetkezetek Értékesítő, Beszerző és Szolgáltató
Közös Vállalat /TSZKER/

A TSZKER makói kirendeltsége az új szervezeti felépítésben 1978. október óta tevékenykedik a városban. A kirendeltség számszerűen részt vesz a makói kistermelők áruinak értékesítésében. Ezzel hozzájárul a háztáji és kiegészítő gazdaságok biztonságosabb termeléséhez.

A kiskgazdaságok termékeinek értékesítését az ÁPÉSZ-en keresztül szerződéses alapon végzik. Így az áruk felvásárlását tulajdonképpen az ÁPÉSZ bonyolítja le, az értékesítésre a diszpozíciót viszont a TSZKER adja.

A Rákóczi Szakszövetkezet közös és tagi gazdaságaitól 1976. óta évente 50-60 vagon hagymaféleség értékesítését bonyolítja le. Az egyéni és kiegészítő gazdaságoktól 1976. óta a következő forgalmat eszközölte: /13. sz. táblázat/

13. sz. táblázat

A TSZKER felvásárlása a kisgazdaságoktól

Megnevezés	1976.	1977.
Csomós vöröshagyma /csomó/	15.000	17.000
Fokhagyma /csomó/	25.000	26.000
Gyökér /csomó/	15.000	16.000
Sárgarépa /csomó/	5.000	7.000
Petrezselyemgyökér /vagon/	10	5
Sárgarépa /vagon/	10	12
Virághagyma /Ft/	800.000	800.000

Forrás: Kivonat a makói TSZKER kimutatásából /1979./

1978-ban 10 vagon gyökeret, 5 vagon petrezselyemzöldet, 30 vagon vöröshagymát értékesített. Virághagyma forgalma viszont csak 450.000 Ft értékű volt.

3. A makói Marosmenti ÁFÉSZ és mezőgazdasági szakcsoportjainak tevékenysége a kisgazdaságok termelésében

A Marosmenti ÁFÉSZ-nek meghatározó szerepe van a kisgazdaságok integrálásában. Korábban csak Makó városra, Maroslelére és Királyhegyesre terjedt ki tevékenysége. 1978-tól egyesült a füldeáki, kiszombori és apátfalvi ÁFÉSZ-ekkel. Így most már a városkörnyéki közösségek kisgazdaságainak integrálását is végzik. Így 1979-ben már 724 millió forint mérlegszerinti bruttó árbevételt tervez összesen.

A makói ÁFÉSZ alapvetően azzal segíti a kistermelőket, hogy termelői tevékenységükhöz tápot, szemesterményt biztosít, hizóalapanyag vásárlásához hitelt nyújt. Gépekkel is segíti a talajmunkákat, szaktanácsot ad és végzi a megtermelt termékek felvásárlását. A tervszerű és szakszerű termelés érdekében szakcsoportokat hozott létre. /Itt jegyzem meg, hogy az ÁFÉSZ-nél jól üzemelő szakcsoportokra való tekintettel a makói termelőszövetkezetek nem szándékoznak szervezetükön belül újabb szakcsoportokat létrehozni./

A Marosmenti ÁFÉSZ-nél 1979-ben az alábbi szakcsoportok tevékenykednek:

- sertéstenyésztési
- baromfitenyésztési
- méhészet
- kerthasznosítási
- géphasznosítási és
- nyul-, galambtenyésztési szakcsoport.

Sertéstenyésztési szakcsoport 1978-ban 952 tagot számlált és 9.597 mázas sertést értékesített 26,3 millió forint értékben. A szakcsoport tagjai a szerződéses felárból kilogrammonként 0,3 forintot a közös alapba helyeznek. Kedvezményes kocakihelyezéssel igyekeznek biztosítani a tenyésztési lehetőséget. 4.500 Ft-os áron adják ki a kocákat darabonként. Ezt az értéket a szaporulatból kell törleszteni. A tapasztalat szerint sokkal több kocát is ki tudnának helyezni.

Az is jelentős segítség a kistermelőknek, hogy a leadott hizósértések után kilogrammonként 0,2 forint árkedvezményt

adnak az ÁFÉSZ-boltokban vásárolt takarmányok után. Megszervezték az alomszalma ellátást is, melyhez a géphasznosítási szakcsoport ad szállítóeszközt - ugyancsak kedvezményes áron. Az is lényeges segítség, hogy a betakarítási időben igényelt takarmányt házhoz szállítják és a forgalmi ártól mázsánként 15-20 forinttal olcsóbban adják.

A baromfitenyésztési szakcsoportnak 1978-ban 57 tagja volt és 384.000 forint közös értékesítést bonyolított le. Ez a szakcsoport a kiszombori keltetőállomásra épül. Itt is gondolnak a jövőre, mert az értékesített tojásonként 10 fillér az alapképzés. A szakcsoport nagyjából tenyésztőtojást állít elő. A tenyésztési felár fajtától függően 1,10-2,20 Ft/db. A vizsgálat és a szaktanács ingyenes.

Méhész szakcsoport 1978-ban 84 taggal rendelkezett és 412 ezer forint értékben végeztek közös méz értékesítést. Általában 2-4 vagon mézet értékesítenek évente az időjárástól függően. Az értékesített méz után kilogrammonként 2,5 forintot fizetnek be az alapképzésbe. A mézelő méhek vándoroltatását kedvezményes áron végzik.

Az állomány etetéséhez cukorakció keretében kedvezményesen juttatnak tagjainak cukrot /invert cukor 6 Ft/kg, kristálycukor 11 Ft/kg/. Ez a szakcsoport tevékenységéből adódóan igen jól szervezett.

A géphasznosítási szakcsoport 93 taggal tevékenykedik. Ezt a szakcsoportot a Városi Tanács VB. Mezőgazdasági és Élelmezés-ügyi Osztályának kérésére hozta létre az ÁFÉSZ. A tagok tulajdonában erő- és munkagépek vannak, melyekkel tagjaik és a kívülállók részére is bér munkát végeznek /szántás, vetés, kultivátorozás, szállítás, stb./. A tagok ezeket a szolgáltatásokat kedvezményesen vehetik igénybe, kívülállók teljes díjtélt fizetnek AKÖV tarifával.

Az alkatrész ellátás, gépszemlék előkészítése közösen történik. Az erőgéppel rendelkezők az ÁFÉSZ-től munkabért kapnak és SZTK alapot is fizetnek. A gépek javítására a szövetkezet átalányt biztosít. A géptulajdonosok fuvarlevelet vezetnek és üzemanyagjegyet is kapnak elszámolásra. A szakcsoport keretében általában 25-30 kisebb-nagyobb erőgép üzemel.

A nyul- és galambtenyésztési szakcsoport 1979. júniusában kezdte meg működését 32 fővel. E csoport tevékenységét még nem lehet érdemben értékelni.

A kisgazdaságok szempontjából is jelentős az a tény, hogy az ÁFÉSZ 1976-ban vágóhidat épített. Elsősorban hizósertést vágnak, évente 6 ezer darabot. 1979-ben már megkezdte a szövetkezet a hatósági kényszerelvágást is, ahol a kisgazdaságok állatait is levágják.

Elsősorban a kisgazdaságokat segíti az ÁFÉSZ szeszfőzdéje. Itt évente 460 hl pálinkát főznek ki.

A DELTA Kiskereskedelmi Vállalaton és a ZÜLDÉRT-en kívül a Marosmenti ÁFÉSZ is foglalkozik mezőgazdasági célú iparcikkek értékesítésével. Az ÁFÉSZ boltjaiban általában megtalálhatók a kistermeléshez szükséges gépek, eszközök, kemikáliák. Itt is - mint országosan - hiánycikk például az olcsóbb kistraktor, rotációs kapa, stb.

A Marosmenti ÁFÉSZ szorosan együttműködik a TIT-el, melynek keretében előadásokon ad különböző szaktanácsot a kistermeléshez tagjai részére. A városban 7 terményboltban értékesít tápot. A szövetkezet a különböző szakcsoportok részére gyakran szervez tapasztalatcserét más megyék, városok ÁFÉSZ-einél.

Az ÁFÉSZ kisgazdaságokat integráló tevékenységét eddig általában a termelési oldalról elemeztem. Megállapítható, hogy a szakcsoportok képezik az alapiját a szövetkezet felvásárlási tevékenységének. A szakcsoportok közvetlen vagy közvetett formában befolyásolják a felvásárlási terv sikerességét. Ilyen termelési háttérrel a következők szerint alakul az ÁFÉSZ 1979. évi felvásárlási terve 1978. évhez viszonyítva, kiemelt cikkek vonatkozásában, melyet a 14. sz. táblázat mutat be.

14. sz. táblázat

Kiemelt cikkek felvásárlási terve 1979-ben

Megnevezés	Mérték- egység	1978. évi tény	1979. évi terv	Index 1979/1978. %
Burgonya	q	5.066	3.100	69,1
Vöröshagyma	q	9.088	7.408	81,5
Fokhagyma	q	5.834	3.000	51,4
Dughagyma	q	935	1.000	107,0
Sárgarépa, gyökér	q	4.650	4.340	93,3
Gyümölcs összesen	q	1.311	1.500	114,4
Zöldség-gyümölcs össz.	q	30.645	31.798	103,8
Méz	q	154	240	155,8
Toll	q	124	130	104,8
Baromfi	q	2.969	3.200	107,8
Tojás	ezer db	3.099	3.000	96,8
Galamb	q	657	720	109,6
Nyul	q	542	600	110,7
Takarmánygabona	q	8.954	8.000	89,3
Kukorica	q	27.286	30.000	109,9

Élelmiszeripar, szolgáltatás árbevételi terve

Levágott sertés	db	5.319	5.550	104,3
Levágott sertés	q	6.637	6.923	104,0
Szeszfőzde	hl	459	460	100,2
Baromfikeltetés	ezer db	1.704	1.800	105,6
Daráló árbevétele	m/Ft	490	525	107,1
Szállítási árbevétel	m/Ft	88	93	105,1

Forrás: Kivonat a Marosmenti ÁFÉSZ 1979. március 10-i küldött-gyűlés anyagából.

Burgonyából, vöröshagymából és fokhagymából azért alacsonyabb a felvásárlási terv, mert az 1978. évi tültermelési és értékesítési gondokból kiindulva úgy vélte az ÁFÉSZ vezetősége, hogy kisebb lesz a vetésterület, következésképpen az értékesítés is. Ez a prognózis lényegében bevált.

A fentiek alapján tehát megállapítható, hogy a Marosmenti ÁFÉSZ igen sokrétűen és szervezeten vesz részt Makón a kisgazdaságok integrálásában. Az erőfeszítésekből és a tervekből, valamint a felvásárlásokból kitűnik, hogy a szövetkezet felelősséggel végzi ezt a tevékenységet. A küldöttgyűlések anyagaiból és a tényekből egyaránt kiderül, hogy a Marosmenti ÁFÉSZ nemcsak üzleti, hanem politikai kérdésként is kezeli a kisgazdaságok integrálásának ügyét.

4. Csongrád megyei ZÖLDÉRT

Közismert, hogy a ZÖLDÉRT felvásárlási tevékenysége elsősorban a mezőgazdasági nagyüzemekre terjed ki. A vizsgálat folyamán azonban azt tapasztaltam, hogy a vállalat vezetői nem zárkóznak el adott esetben a kisgazdaságoktól felkinált áruk közvetlen felvásárlásától sem. Így például 1979-ben a kisgazdaságoktól Makó, a ZÖLDÉRT felvásárló telepén közvetlen, szerződés nélkül is felvásároltak elsősorban különböző zöldségfélét /földieper, saláta, stb./. Ez a volumen ugyan nem meghatározó, azonban a kisgazdaságok értékelésénél ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. 1979-ben a ZÖLDÉRT makói kirendeltségének zöldségforgalma 157,480.000 Ft volt.

Ebből a kisgazdaságoktól szerződéses alapon felvásároltak 4,200.000 Ft értékű zöldséget. Szerződésen kívül, spontán pedig 420.000 Ft értékben kínálták fel portékáikat a kistermelők. Az utóbbi az összes zöldségforgalomnak 0,27 százalékát teszi ki.

A ZÖLDÉRT vezetői úgy vélik, hogy szükség esetén a jövő évben is rendelkezésre állnak a kistermelőknek és felvásárlójuk tőlük az időszakonként felkínált szerződésen kívüli zöldség, gyümölcsfélét. Ezt elsősorban abból a megfontolásból teszik, hogy kötelességüknek érzik népgazdasági érdekekből is a kisgazdaságok ilyen irányú támogatását.

5. A zöldség és gyümölcs szabadfelvásárlásra kijelölt boltok szerepe a kisgazdaságok termelésének és áruértékesítésének segítésében

Az országos zöldségprogram keretén belül a lakosság zöldség és gyümölcs ellátásának javítása érdekében 1975-ben a Makói Városi Tanács feladatot szabott meg a város kereskedelmi ellátását biztosító vállalatok, szövetkezetek, valamint a kereskedelmi szakigazgatási szerve részére. Ennek értelmében az élelmiszer forgalmazó szaküzletek nagyobb része, számszerint 63, felvásárló helyvé lett kijelölve kistermelőktől történő szabadfelvásárlásra.

A városi kertekben, zárt kertekben és a tsz háztájiban egyre számottevőbb azoknak a kert művelőknek a száma, akik saját igényükön felül városi ellátásra is szívesen termelnek.

Az így keletkező áru felvásárlásának két csatornája van. Az egyik a ZÖLDÉRT, illetve az ÁFÉSZ felvásárló telepei, a másik pedig a bolti szabadfelvásárlás. /Itt említem meg, hogy a makói kistermelők is igen sok, főleg zöldségfélék - vöröshagyma, fokhagyma, petrezselyemgyökér, stb. - szállítanak fel a budapesti piacokra és a nagyobb bányavárosokba. Ennek a felmérése igen nehéz, ezt csak becsülni lehet. A bolti szabadfelvásárlásra elsősorban a házikertekben megtermelt zöldség- és gyümölcsféléket viszik, amely kisebb mennyiségű. Ez a mennyiség nem olyan sok, hogy azt leszerzódják, vagy piacra kivigyék árulni, azonban van annyi, hogy a legközelebbi élelmiszerboltba még érdemes elvinni, eladni, ahol azonnal készpénzzel fizetnek érte./

A bolti szabadfelvásárlás előnye - ebből adódóan - abban van, hogy az áru a kistermelőtől rövid uton és rövid időn belül frissen kerülhet a fogyasztó asztalára. A tapasztalat szerint Makón a boltvezetők élnek is ezzel a lehetőséggel. Az intézkedés után hamar kiderült, hogy a friss zöldségféléknek igen nagy a kereslete. Ugyanis helyenként megfigyelhető, hogy a ZÖLDÉRT és az ÁFÉSZ által szállított áru nem mindig friss és az osztályozás, valamint a minőség is sok kívánnivalót hagy maga után.

Makón a következők szerint alakul azoknak az élelmiszerboltoknak a száma, amelyek zöldség, gyümölcs szabadfelvásárlásra ki vannak jelölve:

Csongrád megyei Élelmiszerkiskor. Váll.	22
Marosmenti ÁÉSZ	35
Csongrád megyei ZÖLDÉRT	6
<u>Ö s s z e s e n :</u>	<u>63</u>

A fenti egységek szabadfelvásárlásból származó forgalma a következők szerint alakult az elmúlt négy évben:

15. sz. táblázat

Szabadfelvásárlásra kijelölt boltok forgalma

Érték: m/Ft

Vállalat, szövetkezet neve	1975.	1976.	1977.	1978.
Csm.Élelmiszerkiskor.V.	443	567	874	1.000
Marosmenti ÁÉSZ	2.019	2.532	2.106	1.849
Csongrád megyei ZÖLDÉRT	315	420	518	836
Összesen:	2.777	3.519	3.498	3.685
Index az előző év %-ában	100,0	126,0	99,4	105,3

Forrás: Nevezett vállalatok mérlegzáró adatai 1979.

Megállapítható tehát, hogy az így életrehívott forgalmazás igen jelentős. Az tapasztalható, hogy a vállalatok a kereskedelmi dolgozókat e területen anyagilag is érdekeltté teszik. Valamennyi helyen jutalékot biztosítanak a bolti eladóknak a zöldség, gyümölcs forgalmazás után.

A Marosmenti ÁÉSZ dolgozója a felvásárlásért - mint többletmunkáért - a felvásárlási érték 2 százalékát kapják munkabér címén, s ugyanezen felvásárlás értékesítéséért az eladási érték 1,3 százaléka illeti meg a dolgozókat munkabér

jellegű juttatásként. További kedvezmény még, hogy a fogyasztói forgalomba hozott saját felvásárlású zöldség, gyümölcs értékesítése után minden egység az eladási érték 3 százalékát kálóként számolhatja el, ami magában foglalja az áru minőségi értékcsökkenésének, átválogatásának, selejtezésének kockázatát.

A Csongrád megyei ZÜLDÉRT Vállalatnál a szabadfelvásárlás után a dolgozók a fogyasztói árból 1 százalék felvásárlási jutalékot kapnak. Ezen túlmenően az összes zöldség, gyümölcs forgalmazásra 1,8 százalékos forgalmi jutalék illeti meg a dolgozókat. 1978. III. negyedévtől került bevezetésre az a módszer, hogy a kereskedelmi dolgozók az előző évi forgalom felett felvásárolt mennyiség után 3 százalékos felvásárlási jutalékot is kapnak.

A Csongrád megyei Élelmiszerkiskereskedelmi Vállalatnál az eladók az értékesítés után 1 százalék jutalékot kapnak. Ezen felül a szabadfelvásárlásból származó értékesítés után további 1 százalék illeti őket.

A Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztálya 1975. július 1-től a városi piac területén kizárólag zöldség, gyümölcs forgalmazók részére helyfoglalási díjmérséklést biztosít 0-50 százalékos mértékben.

Az előzőekből kitűnik, hogy a szabadfelvásárlással nemcsak a városi piacon keresztül, hanem a peremkerületi boltok zöldség, gyümölcs forgalmazásával is biztosítva van az ottani lakosság ilyen árukkal történő jobb ellátása.

A városi piacon átlagosan 150-200 őstermelő kínálja nagyobb mennyiségű áruját. Az állandó árusítók részére a Tanács Kereskedelmi Osztálya piaci padbérletet biztosít, amelynek előnye abban van, hogy ezek az őstermelők mindig állandó helyen árulnak - így biztosabb a vevőkörük.

Meg kell még említeni, hogy a zöldség, gyümölcs ellátáson túlmenően számottevő még - a kizárólag kisegítői tevékenységen alapuló - gomba begyűjtés és értékesítés. A Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztályán tevékenykedő gombaszakértő kimutatása szerint 1975-től az alábbiak szerint alakult a gombaforgalmazás Makón:

1975.	795 kg
1976.	500 kg
1977.	540 kg
1978.	782 kg

A gomba begyűjtését a lakosság szinte minden rétegéből végzik, úgy vélik, hogy olyan természetjárás ez, amely friss levegőt és kellő mozgást biztosít, egyben egy kis zsebpénzt is ad. A szenvedélyes gombagyűjtők elsősorban a Maros ártéri erdőkben és a makói pusztán lelnek megfelelő begyűjtő helyekre.

6. Az élelmiszeripari üzemek és a kisgazdaságok kapcsolata

a./ A Csongrád megyei Tejipari Vállalat makói üzemének kistermelést segítő szerepe

Az 1970-es évek elején a Tejipari Vállalat Makón is megszüntette szinte minden tejbegyűjtő helyét - ami a kisgazdaságok révén volt érdekelve. Ennek elsősorban az volt

az oka, hogy a kisüzemekben csökkent a tehénlétszám és a tejtermelés. Egyre kevesebb tejet vittek a kistermelők a csarnokba, ezért azok fenntartása már nem volt gazdaságos. 1974-re a központi tejbegyűjtő helyen kívül már nem maradt a városban egyetlen kisüzemi tejbegyűjtő hely sem.

1975-ben a Városi Tanács napirendre tűzte a kistermelők helyzetének vizsgálatát és elrendelte a korábban beszüntetett tejátvevő helyek kinyitását. 1976-ban a helyi szervek intézkedései hatására már 4 helyen megindult a tejátvétel a kistermelőktől - főleg a város szélén és a tanyavilágban. A Tejipari Vállalat így létesített tejátvevő helyet a Csanádpalotai uton, Bogárczóban, Csórkáson és a városban a Dobó utcában.

Az intézkedések hatására jelentősen nőtt a kistermelők által beszállított tej mennyisége. A vállalat 1976-ban már 7.300 hektolitert, 1977-ben pedig 8.700 hektoliter tejet vett át az újonnan létesített begyűjtő helyeken. 1978-ban is további növekedés volt. Jellemző, hogy például Makó-Rákoson egy korábban elhagyott autóbusz megállóhely rozoga épületét alakították át tejbegyűjtő hellyé.

A vállalat makói üzeme a melléktermékek visszajuttatásával is igyekszik segíteni a kistermelőket. 1977-ben például 4,4 millió liter savót adtak el a kisgazdaságoknak, amely az összes mellékterméknek 60 százaléka.

Az említett számú tejbegyűjtő helyek fenntartása továbbra is indokoltnak látszik, sőt újabbak létesítését is tervezik Makón.

b./ Csongrád megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat makói körzeti üzeme

A vállalat makói üzeme jelentős szerepet játszik a kistermelők tápellátásában. Elsősorban azzal, hogy a takarmánykeverő üzeme ellátja a környező ÁFÉSZ-ek és tsz-ek boltjait takarmánnyal. Így például a Marosmenti ÁFÉSZ 1978-ban 450 vagon, 1979-ben már 1.000 vagon tápra kötött értékesítési szerződést a GMV-vel. Az üzemnek a városban csak egy takarmányboltja van, de a közeljövőben ezek számát növelni tervezik. A vállalat körültekintő munkája révén a városban jelenleg a kisüzemi tápellátás megfelelőnek mondható. A vállalat makói boltja igen küzkedvelt, mert központi fekvésű és igen nagy a választék. A GMV makói boltjának forgalom növekedését a 16. sz. táblázat mutatja be.

16. sz. táblázat

A Csongrád megyei GMV makói körzeti üzem takarmányboltjának forgalma 1975-1978. között

Mértékegység: q

Megnevezés	1975.	1976.	1977.	1978.	1978. év az 1975. év %-ában
Beromfitápok	2.029	1.940	2.056	1.802	88,8
Sertéstápok	4.835	3.420	4.675	5.272	109,0
Takarmánybuza	1.890	1.571	1.761	1.667	88,2
Árpa	684	1.822	869	1.648	241,0
Zab	104	352	-	-	-
Kukorica	1.842	4.020	2.427	4.394	238,5
Borsó	-	144	389	327	-

16. sz. táblázat folytatása

Megnevezés	1975.	1976.	1977.	1978.	1978.év az 1975. év %-ában
Cirokmag	-	-	50	96	-
Lucernaliszt	90	417	377	334	371,1
Korpa	1.979	1.258	1.823	874	44,2
8-as liszt	-	980	1.004	1.329	-
Darálmány	1.262	40	601	1.039	82,3
Buzaalj	503	365	-	-	-
Koncentrátum	195	71	182	204	105,2
Összesen:	15.413	16.400	16.212	18.986	123,2

Forrás: A GMV makói takarmányboltjának könyvelési adatai
1975-1978.

A táblázat mutatja, hogy számottevő választék van a takarmányboltban. Örvendetes, hogy 1975. évhez viszonyítva 1978-ban 23,2 százalékkal nőtt a forgalom, ami egyben mutatja, hogy a kisgazdaságok állattartási kedve megnövekedett.

c./ Szegedi Szalámgivár és Huskombinát

A Huskombináttra a kisgazdaságok integrálása vonatkozásában igen nagy szerep jut, elsősorban a sertéstenyésztés vonatkozásában. Ezért ezzel a tétellel kissé részletesebben foglalkozok.

1976. év elején, amikor a sertéstenyésztési kedv a mélyponton volt a kistermelőknél, a MÉM irányelvei alapján az illetékes szervek - megyei párt-, tanács-, TESZÖV, gabonaipar, Állattenyésztési Felügyelőség, MESZÖV - segítségével a szalámgivár megkezdte az integrátori tevékenység kiépítését, a vágósertés termelés fokozottabb segítése és növelése érdekében.

Az ekkor foganatosított intézkedéseket elég sokan szkeptikusan fogadták. A kérdés az volt: vajon helyre lehet-e hozni a kistermelők tenyésztési, árutermelési kedvét? Ma már erre a kérdésre egyértelmű igennel lehet válaszolni akár megyei, akár makói viszonylatban is. Mielőtt részletesen rátérek a makói eredményekre, röviden bemutatom a Szalámigyár főbb mutatóit e tekintetben - megyei vonatkozásban.

17. sz. táblázat

Csongrád megye vágósertés felvásárlásának alakulása tanácsai szektorban 1975-1978.

Mértékegység: db					
Év	Tsz-közös	Kistermelői	Összesen	Részarány % tsz közös	kistermelői
1975.	112.769	232.431	345.206	32,7	67,3
1976.	118.367	167.190	285.557	41,5	58,5
1977.	147.477	215.650	363.127	40,5	59,5
1978.	150.579	265.335	415.934	36,2	63,8
1979. /várható/	130.000	277.000	407.000	32,0	68,0

Forrás: A Szegedi Szalámigyár és Huskombinát integrátori jelentéséből kivonat 1979.

Megyei szinten megállapítható a kistermelői vágósertés érdemi növekedése. 1976. évhez viszonyítva 1978-ban csaknem 100 ezer darab sertéssel vásárolt fel többet a vállalat a kistermelőktől. Ez az örvendetes növekedés az alábbi tényezők együttes és kölcsönös hatásának következménye:

- az alkalmazott felvásárlási ár /nőtt az alapár/
- a többéves szerződéses rendszer bevezetése /többéves felár, mennyiségi felár/

- reálisabb adópolitika
- termelés és értékesítés összhangja
- jó takarmányellátottság
- időszakos felárak, intervenciók
- vemheskoca akció fokozása
- megbizotti hálózat kiépítése
- illetékes párt,- tanács,- felügyeleti szervek segítése.

A fentiekre az alábbi példákat hozom fel. A vállalat 1976-ban 1.783 db vemhes kocát juttatott a kistermelőknek, míg 1978-ban már 3.616 db-ot. A kistermelői összes vágósertés felvásárlásból a megbizott partnereken keresztül értékesített részarány 1976-ban 59,3 százalék volt, addig 1978-ban ez az arány már 98,4 százalékot tett ki. Az is jellemző, hogy a kistermelői vágósertés értékesítés 78 százaléka már a többéves feláras szerződéses rendszerben történt 1978-ban.

A makói tapasztalatok azt mutatják, hogy a vállalat részéről a szövetkezetekkel kötött "megbizotti szerződések" beváltak. Ugyanis a megbizott köteles fenntartani a kapcsolatot a területéhez tartozó kistermelőkkel. Havonta jelentés-kötelezettsége van a vállalat felé az állatállományról, a termelés feltételeinek helyzetéről. A takarmányozással kapcsolatos tájékoztatóját a vállalat a Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalattal együttesen adják ki a kistermelőknek.

Makó város területén elsősorban a Marosmenti ÁFÉSZ szakcsoportja és a Rákóczi Szakszövetkezet működik igen jól együtt a vállalattal az integráció területén. A termelőszövetkezetek

is megfelelő partnerei az integrátornak, azonban itt már kisé alábbhagy az aktivitás. Ennek oka: az anyagi érdekelttség szerényebb volta.

Ezek után részleteiben is taglalom a makói kisüzemi állatértékesítés helyzetét állatfajonként - megyei összehasonlításban.

18. sz. táblázat

Kisüzemi vágósertés felvásárlás alakulása Csongrád megyében és Makó városban /1975-1978/

Év	Csongrád megye összesen		Ebből: Makó város	
	db	q	db	q
1975.	232.367	291.951	20.868	25.851
1976.	167.190	214.337	15.762	20.333
1977.	215.650	275.827	28.176	36.065
1978.	265.606	335.508	24.551	30.481
1978.év visz. 1975.évhez %	114,3	114,9	117,6	117,9

Forrás: Kivonat a vállalat makói kirendeltségének főkönyveiből /1979/

A fenti táblázatból megállapítható, hogy Makón nagyobb mértékben nőtt a kisüzemi sertés értékesítés, mint a megye átlaga, függetlenül a vizsgált időszak alatti ingadozásoktól. Ebből adódik az a tény, hogy míg 1975-ben Makó 8,9 százalékkal részesült a megyei vágósertés felvásárlásból, addig 1978-ban már 9,1 százalékkal. Ugy lehet értékelni, hogy a megyei átlagnál nagyobb ütemű kisüzemi hizósertés értékesítés Makón összhangban van azokkal az erőfeszítésekkel, amelyeket a tsz-ek,

szakszövetkezet, ÁFESZ és tanácsai szervek tesznek ennek érdekében.

A kisüzemi vágómarha termelésnek Makón korábban sem voltak nagy hagyományai. Az ok elsősorban abban kereshető, hogy a kistermelők idejét és erejét lekötötte a munka- és időigényes vöröshagyma termesztés, valamint a nagy volumenű sertés-tenyésztés. A vágómarha értékesítést a 19. sz. táblázat mutatja be.

19. sz. táblázat

A kisüzemi vágómarha felvásárlás alakulása Csongrád megyében és Makó városban /1975-1978/

Év	Csongrád megye összesen		Ebből: Makó város	
	db	q	db	q
1975.	11.106	62.152	553	3.032
1976.	8.940	48.222	359	2.036
1977.	7.538	42.794	382	2.202
1978.	7.789	44.357	245	1.401
1978.év visz. 1975.évhez %	70,1	71,4	44,3	46,2

Forrás: Kivonat a vállalat makói kirendeltségének főkönyveiből /1979/

A kisüzemi vágómarha felvásárlásnál - ellentétben a hizósértéssel - Makón is erősen csökkenő tendencia tapasztalható. Szarvasmarha vonatkozásában e területen még a feltételek javításával sem várható nagy javulás. A fenti adatok is mutatják, hogy vágómarha értékesítésben Makó város kisüzemi aránya 1975-ben 4,9 százalék volt súlyra vonatkoztatva, addig

1978-ban ez az arány 3,2 százalékra csökkent.

A kisüzemi vágójuh felvásárlásában ugyanakkor igen erős fejlődés tapasztalható. Ezt a 20. sz. táblázat szemlélteti.

20. sz. táblázat

A kisüzemi vágójuh felvásárlás alakulása Csongrád megyében és Makón /1975-1978/

Év	Csongrád megye összesen		Ebből: Makó város	
	db	q	db	q
1975.	6.936	1.440	235	53
1976.	5.921	1.210	415	99
1977.	6.253	1.220	450	104
1978.	9.325	1.841	443	106
1978.év visz. 1975.évhez %	134,4	127,8	188,5	200,0

Forrás: Kivonat a vállalat makói kirendeltségének főkönyvi adataiból /1979/

Megyei vonatkozásban a kisüzemi vágójuh felvásárlás a vizsgált időszakban erős ingadozást mutat. Makó város területén 1976. évben ugrásszerű növekedés következett be és további 3 év alatt minimális mértékben nőtt. 1975. évben Makó városi kisüzemek részaránya 3,7 százalék volt az összes megyei kisüzemi vágójuh értékesítésből, addig ez az arány 1978-ban már 5,8 százalékra nőtt.

Összességében tehát megállapítható, hogy a Szegedi Szalámigyár és Huskombinát a termelés és felvásárlás területén jól betölti a reá hátruló feladatokat a kisgazdaságok integrálásával kapcsolatosan. A kistermelők részéről a jövőt illetően

óvatos várakozás van. Várják, hogyan alakulnak majd a takarmányok termelői árai és az állati termékek felvásárlási árai. A husár rendezések miatt várhatóan sertésből és baromfiból meg fog növekedni az önfogyasztás aránya. Természetesen a növekedés mértékét a takarmányok felvásárlási árváltozása is befolyásolja majd.

d./ Paprikafeldolgozó Vállalat makói üzeme

A vállalat jelenleg fűszerpaprika termesztés területén van kapcsolatban a városi és városkörnyéki kistermelőkkel. A betakarított termést a termelőktől natur állapotban veszi át. A pucolásról, előkészítésről és feldolgozásról a vállalat saját telepén gondoskodik. Jelenleg a város területén 4 paprikapucoló telep működik, ahol a kistermelőktől beérkezett termés feldolgozását végzik. Az 1975-1978-as években az alábbi mennyiségek kerültek átadásra, illetve előfeldolgozásra fűszerpaprikából.

21. sz. táblázat

Kistermelőktől felvásárolt fűszerpaprika 1975-1978.

Év	V á r o s		J á r á s	
	ha	tonna	ha	tonna
1975.	14	122	95	760
1976.	-	-	142	1.032
1977.	6	50	89	699
1978.	12	110	97	933

Forrás: Kivonat a Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat makói üzemének főkönyvéből /1979/

A fűszerpaprika termesztésben a kistermelők körében a legkülönbözőbb foglalkozású emberek találhatók. A vállalat egyéb terményekre közvetlen szerződést nem köt, azt közvetett módon biztosítja /például vöröshagymát a TSZKER-en keresztül/.

7. A Városi Tanács és intézményeinek kapcsolata a kistermelőkkel

a./ Városi Tanács

A helyi tanácsoknak fontos szerep jut a kisgazdaságok integrálásában. Közvetítő és kezdeményező feladatot kell ellátniuk az állami vállalatok, szövetkezetek és kistermelők között. Felelősek a mezőgazdasági ágazatpolitikai feladatok végrehajtásáért. Különösen érvényes ez 1979. július 1-től, amikor is a termelőszövetkezetek szakfelügyelete a Megyei Tanácsok Mezőgazdasági Osztályaira került - a kisgazdaságokkal kapcsolatos feladatok viszont a helyi tanácsok hatáskörében maradt.

Makó város Tanácsa és annak Végrehajtó Bizottsága rendszeresen foglalkozik a háztáji, kisegítő és egyéni gazdaságok helyzetével, mint már korábban is utaltam erre. Legutóbb a Tanács 1978-ban a szeptemberi tanácsülésen tekintette át a kisgazdaságok helyzetét. "A kisgazdaságok szerepe a termelésben és a városellátásban" című napirendben és megfelelő határozatokat hozott. Ebben utasította az Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztályt, hogy TIT előadások keretében folytasson továbbra is ismeretterjesztő, propaganda tevékenységet a kisgazdaságok

segítése érdekében. Felkérte a Tanács továbbá a termelőszövetkezeteket, hogy a betakarítás után segítsék a kisgazdaságokat is különböző gépi munkákkal /szántás, szállítás, stb./. Utasította a Műszaki Osztályt, hogy a zárt kertekben fokozottabb gondot fordítson a dűlőutak rendbentartására, mert ezzel kapcsolatosan sok panasz érkezik a Tanácshoz a kistermelőktől. Az Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztálynak továbbá azt a feladatot is adta, hogy folytasson tárgyalást a Szikrai Állami Gazdasággal a város gyümölcsfa-csemete ellátás választék bővítésének lehetőségeiről.

A Városi Tanács a korábbi években eredményesen indította el a "kiskert mozgalmat". Foglalkozott új tejfelvásárló helyek létesítésével, önkéntes földcserékkel, stb. A sertéshustermelés érdekében igen lojális a Tanács a kistermelőkkel szemben. Nem hozott eddig rendeletet, melyben urbanisztikai szempontból korlátozná a városi állattartást. 1976-ban például Szentesen szigorú állattartási rendeletet hozott a Városi Tanács, melynek értelmében indokolatlanul sok területen tiltották az állattartást. Ez a rendelet közfelháborodást keltett - szinte kihívás volt a husprogram ellen. Ebből az esetből okulva elállt a Makói Tanács hasonló, állattartást korlátozó rendelet megalkotásától. Egyelőre nem is tervezi ezt napirendre tűzni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy például több szintes lakótelepen is lehet sertést tartani. Évente van ugyan 5-6 bejelentés a Tanácshoz, melyben panaszkodnak a lakók a szomszéd sertéstartására, illetve a felhalmozott sertéstrágyára. Ilyenkor a KÜJÁL kimegy a helyszínre és

előírja a közegészségügyi követelményeket, például istállótrágya lefedése, fertőtlenítés, stb. és a tapasztalat szerint jobbára helyreáll a békesség a szomszédok között.

b./ Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztálya

1975-ben a kistermelők termelése visszaesett. Ezért 1976-ban az Osztály 11 helyen szervezett a városban és a tanyákon kisgyűlést a kisgazdaságok számára, amelyen több mint 550 fő vett részt. Ezeken a gyűléseken ismertetésre kerültek azok a kormányhatározatok, amelyek a kisgazdaságok mezőgazdasági termelését segítik elő.

A szakigazgatási szerv állami felügyeleti jogkörében kiemelten foglalkozott a termelőszövetkezetek háztáji bizottságainak munkájával. Az Osztály kezdeményezésére a 4 makói tészen egységesítették a háztáji területek elvét és a különböző szociális juttatásokat.

Az Osztály a Műszaki Osztállyal egyetemben erőfeszítéseket tesz az elhagyott, romos tanyák beművelésére, hasznosítására. Az Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztály szervezte meg a Tanács Élelmiszergazdasági Bizottságának az "egyéni gazdaságok helyzetével foglalkozó albizottságot", amely eredményesen mozgósítja a még meglévő egyéni gazdálkodókat a Rákóczi Szakszövetkezetbe.

Az Osztály ilyen irányú tevékenysége abban is megnyilvánul, hogy a Maros árterületén különböző okok miatt elhagyott földterületeket, parcellákat nyilvántartja, majd

önkéntes földcserékkel tömbösíti és az így kialakított táblákat kiadja az erdőgazdaságnak erdőtelepítésre. Így az árterületen 1977-1978-ban 43 hektár terület került erdősitésre és az erdőgazdaság kezelésébe. Csak így lehet az itt elhagyott egyéni gazdálkodók parlag területeit állami tulajdonba venni és hasznosítani. Ez is egyik útja a szocialista földtulajdon-viszonyok továbbfejlesztésének, erősítésének.

A szakigazgatási szerv szorgalmazta a ZÖLDÉRT és az ÁFÉSZ felé egy újabb mezőgazdasági kiegészítő elárúsító hely létrehozását, melyet a ZÖLDÉRT 1977-ben a Bajcsy-Zsilinszky utcában meg is valósított.

Az Osztály egyik fontos feladata az állami földek kezelése. Az egységes ingatlannyilvántartás bevezetésével párhuzamosan várható volt, hogy további földterületek kerülnek a tulajdonjog rendezésével a Magyar Államhoz. A Magyar Állam tulajdonába került földterületek száma 1975-től meghaladja a 600 db parcellát. Ezeket a parcellákat az Osztály hasznosítja, részleges földrendezéssel, erdősitéssel, vagy kistermelőknek tartós használatba adással.

Mielőtt az Osztály és a tanácsi intézmények kistermelők állattenyésztését segítő tevékenységét vizsgálom, áttekintem röviden, hogy tanácsi szektorban hogyan viszonyul egymáshoz a nagyüzemi és a kisüzemi állatállomány. Ezt a 22. sz. táblázat mutatja.

22. sz. táblázat

Makó város állatállományának alakulása tanácsi szektorban

Megnevezés	Állomány darabban			
	1970. III.31.	1975. XII.31.	1978. I.1.	1978. évi tény 1975. év %-ában
<u>Szarvasmarha összesen</u>				
Tanácsi szektor	4.547	4.805	5.371	111,8
Ebből: tsz közös	3.190	3.840	4.435	111,5
egyéb gazd.	1.357	964	936	97,1
Tsz állomány a tanácsi szektor %-ában	70,1	79,9	82,6	
<u>Ebből: tehén</u>				
Tanácsi szektor	1.675	1.955	2.043	104,5
Ebből: tsz közös	1.144	1.583	1.665	105,1
egyéb gazd.	531	372	378	101,6
Tsz állomány a tanácsi szektor %-ában	68,3	81,0	81,5	
<u>Sertés összesen</u>				
Tanácsi szektor	21.970	29.797	35.854	119,4
Ebből: tsz közös	5.438	11.258	13.111	116,5
egyéb gazd.	16.532	18.539	23.743	128,1
Tsz állomány a tanácsi szektor %-ában	24,6	27,5	36,6	
<u>Ebből: koca</u>				
/előhasi kocával/				
Tanácsi szektor	1.696	2.548	2.727	107,0
Ebből: tsz közös	581	1.210	1.282	106,0
egyéb gazd.	1.115	1.338	1.444	107,9
Tsz állomány a tanácsi szektor %-ában	34,2	47,6	43,8	

22. sz. táblázat folytatása

Megnevezés	Állomány		darabban	
	1970. III.31.	1975. XII.31.	1978. I. 1.	1978.évi tény 1975. év %-ában
<u>Ló összesen</u>				
Tanácsi szektor	1.851	1.158	1.057	91,3
Ebből: tsz közös	835	402	353	87,8
egyéb gazd.	1.016	756	704	93,1
Tsz állomány a tanácsi szektor %-ában	45,1	34,7	33,4	
<u>Juh összesen</u>				
Tanácsi szektor	6.409	5.996	6.965	116,1
Ebből: tsz közös	5.790	5.355	5.754	107,5
egyéb gazd.	619	640	1.211	189,2
Tsz állomány a tanácsi szektor %-ában	90,3	89,3	82,6	

Forrás: Kivonat a Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztály statisztikájából /1979/

A táblázatból megállapítható, hogy a termelőszövetkezetekben növekszik a szarvasmarha aránya, a kisüzemekben pedig csökken. A nagyüzemi 82,6 százalékos részesedési aránnyal meghatározó szerepet játszanak a város szarvasmarha tenyésztésében. A sertés tenyésztésénél viszont fordított a helyzet. A nagyüzemek aránya mindössze 36,6 százalék. A táblázatból az is kitűnik, hogy 1970-től a nagyüzemi sertésállomány növekedési üteme meghaladta a kisgazdaságokét. Ennek ellenére jelenleg a sertéshus termelésben a kisgazdaságok játszanak meghatározó szerepet.

A nagyüzemi lóállomány aránya is csak 33,8 százalék. De megfigyelhető, hogy a legutóbbi időkben a kisgazdaságok

lótartásában némi fellendülés van. A juhászatban jelenleg 82,6 százalékot képvisel a nagyüzemi állomány.

Az Osztály a zárt kertek és a külterületi magán vagy személyi tulajdonban lévő földek terméseinek megőrzésére 4 mezőőri körzetet alakított. A tapasztalat szerint a mezőőrök ilyen irányu, sajátos tevékenységükkel elősegítik a kisgazdaságok termelésének biztonságát.

A Városi Földhivatal évente kétszer tart határszemlét az Élelmiszergazdasági Osztállyal együtt. Itt elsősorban a parlagföldek beművelését ellenőrzik. Akik ismételt felszólítás után sem művelik be földjüket - ebben az esetben a földet állami tulajdonba veszik és gondoskodnak a hasznosításról.

Az Élelmiszergazdasági Osztály kezelésében van a hatósági kényszervágás is, melyben körültekintően segítik, felvilágosítják a kistermelőket is. A kisgazdaságokban a növekvő állatlétszám miatt emelkedő tendenciát mutat a kényszervágás.

1976-tól államunk igen nagy anyagi áldozatokat hoz a kistermelői szarvasmarhatartás támogatására. Kiderült, hogy csak így lehet fenntartani, illetve mérsékelni a csökkenést a háztáji, kisegítő és egyéni gazdaságok körében.

Makón az Élelmiszergazdasági Osztály tartja nyilván és intézi a kisgazdaságok tehéntartási állami dotációját. Ezek alapján a Csongrád megyei Takarmányozási és Állattenyésztési Felügyelőség fizeti ki az állami támogatást. A makói kistermelők éltek is ezzel a lehetőséggel, melyet a 23. sz. táblázat mutat be.

23. sz. táblázat

Kistermelőknek kifizetett tehéntartási dotáció Makón
1975-1977.

Év	darab	m/Ft
1975.	180	270
1976.	173	259
1977.	325	1.510

Forrás: A Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztály adatai 1978.

A táblázatból is látható, hogy 1977-ben csaknem hatszor annyi dotációt fizetett ki az állam a kistermelőknek, mint az előző évben. Természetesen nem emelkedett a tehénlétszám ilyen mértékben, a dotáció ellenére is mérsékelt csökkenés tapasztalható.

Véleményem szerint a dotáció fenntartása a szarvasmarha tenyésztésben a kisgazdaságok körében továbbra is indokolt. Ha a támogatást megszüntetné az állam, rohamosan visszaesne a kisgazdaságokban a tejtermelés. A szarvasmarhatartás olyan ágazat a kistermelők körében, amelyet még további állami támogatás növeléssel is igen nehéz szintentartani.

c./ Pénzügyi, Terv és Munkaügyi Osztály

A kistermelők adóztatása mindig fontos kérdés volt és jelenleg is az. A Pénzügyi Osztály a háztáji és kisegítő gazdaságok adóztatásánál szem előtt tartja a termeléspolitikai szempontokat és az erre vonatkozó jogszabályokat.

Adóztatási tulkapások miatt Makón nincs panasz. Messzemenően figyelembe veszik a Csongrád megyei Tanács VB. 52/1977.

/III.22./ sz. határozatát, amely a mezőgazdasági termelés növelését célozza.

A Pénzügyi Osztály adócsoportja a Hazafias Népfront Makó Városi Bizottságával egyetemben 1977-1978-ban előadás-sorozatot szervezett az adózó lakosság számára. Ennek keretében tájékoztatatták a lakosságot az új adózási rendszerről és adókedvezményekről. Felhívták a kistermelők figyelmét, hogy éljenek a jogszabályokban biztosított adókedvezmények lehetőségeivel. Érdekes volt a gyűléseket megtartani, mert a városban 9 népfront körzetben 16 előadáson 1.800 fő vett részt.

A kistermelők körében 1977-ben 1.267 fő vette igénybe 206 hektár területen a szerződéses termeltetésből adódó adókedvezményeket. 1978-ban viszont már 1.672 fő 241 hektár területen élvezte az adókedvezményt. Különösen vöröshagymára, petrezselyemgyökérre, fokhagymára és céklára kötöttek termékértékesítési szerződést. A Pénzügyi Osztály kimutatása szerint a szerződéses adókedvezmények értéke évente átlagosan meghaladja a 200 ezer forintot a lakosság számára.

Néhány kistermelő igen nagyban foglalkozik a városban sertéshizlallással. Néhol százas nagyságrendben is értékesítenek sertést évente. Itt viszont már számottevő jüvedelemadó kellene fizetni. Ez ellen úgy védekeznek, hogy a rokonságot is bevonják a termelésbe és hizósértés leadáskor már több tulajdonosra íratják a sertéseket - így nagyobbrészt mentesülnek az adózástól. A járlatlevél megszüntetése óta igen nehéz a tulajdonviszonyokat tisztázni e tekintetben.

d./ Csongrád megyei Takarmányozási és Állattenyésztési Felügyelőség

A Megyei Felügyelőségen a kisgazdaságok állattenyésztésének segítése érdekében 1 fő függetlenített szakember dolgozik. Városokban a kihelyezett városi állattenyésztési főfelügyelők segítik a kistermelők állattartását.

Szarvasmarhatartás vonatkozásában közreműködnek az állami dotáció elvi lebonyolításában, állatvásárok keretében előkészítik az un. intervenciós borjak felvásárlását a kistermelőktől. Figyelemmel kísérik a piaci árviszonyokat és a takarmányforgalmat. A városi állattenyésztési főfelügyelők a szarvasmarhatenyésztés területén az alábbi területeken működnek közre a kistermelés segítése érdekében:

- intervenciós borjufelvásárlás
- vemhesüsző szerződéskötések, eladások
- maradéktalan tejfelvásárlás
- informálás a piaci árviszonyokról
- abrak, tömegtakarmány és alomszalma ellátás
- tápsorok folyamatos biztosítása
- utak, töltéskaszálók juttatása
- szakpropaganda
- tejtermelési verseny meghirdetése
- tájékoztatót ad az OTP hitelről valamint az adó-mérséklés tekintetében.

Igen nagy érdeklődés kíséri a Megyei Felügyelőség által meghirdetett tejtermelési versenyt. 1978-ban egy makói kis-

termelő bejutott a megye legjobb 10 helyezettje közé és pénzjutalomban részesült.

Sertésenyésztés terén 1974. év második felében Makón is bevezetésre került a sertések mesterséges termékenyítése a kisgazdaságok körében. Így most már a kistermelő igénye szerint választhatott, hogy természetes vagy mesterséges úton fedezteti kocáját. A tanyavilágban továbbra is megmaradt a természetes fedeztetés.

A kisgazdaságok részére 1979. évtől újabb kedvezmény a sertéstartás vonatkozásában az, hogy a kistermelő vásárolhat törzskönyvezett tenyészkánokat saját és a környező lakosok kocáinak fedeztetésére. Ez természetesen állami ellenőrzés mellett fog megtörténni. Ennek két előnye is lesz. Először is növelni fogja a kistenyésztői kedvet, mert a tulajdonos így már konkrétan tudja, hogy milyen kannal fedeztet. Másodsor pedig tehermentesíti az államot az apaállattartás tetemes költségei alól.

Mint már említettem, a városban a juhállomány kisebb jelentőséggel bír a kisgazdaságoknál, noha az utóbbi években ez felfutóban van. Az Állattenyésztési Felügyelőség közvetlenül segíti a juhtartókat állami tenyészkos kihelyezésével. A Gyapju- és Textilnyersanyagforgalmi Vállalat nyirási időszak alatt helyben /Kossuth utcai tsz-raktár/ veszi át a kistermelőktől a lenyirt gyapjut.

A kistermelők baromfitartásának célja elsősorban az önellátás, de megfigyelhető az árutermelés tojásból, tenyész-

tojásból, naposcsibéből és vágócsirkéből is. Itt utalok arra, hogy az Állattenyésztési Felügyelőség ellenőrzésével a városban 4 kistermelő is foglalkozik keltetéssel és évente több, mint 100 ezer darab naposcsibét hoznak forgalomba elsősorban a kisegítő gazdaságok ellátásának javítására.

A Csongrád megyei Takarmányozási és Állattenyésztési Felügyelőség 1979-ben új feladatkört kapott a kistermelők takarmányellátásával kapcsolatosan. Május 1-től függetlenített szakember hatóságilag, mintavétellel is ellenőrzi a kisk gazdaságok részére is forgalomba hozott tápféleségek tartalmát, hogy azok megfeleljenek a keverési utasításoknak. Ez a hatósági tevékenység nagyobb garanciát nyújt a kisüzemeknek a tápok megbízhatóságát illetően. A Felügyelőség évi mintavételi kötelezettsége 1.000 db.

e./ Csongrád megyei Állategészségügyi Állomás

Az állategészségügyi szolgáltatás színvonala nagymértékben befolyásolja a kistermelők állattartásának helyzetét. Egy-egy betegség vagy járvány teljesen keresztül húzhatja az állattartó számítását - így tehát az állatorvosok munkája is szerves része az állattartás rentabilitásának.

Makó város közigazgatási területén 5 körzeti állatorvos teljesít szolgálatot, akik kizárólag a kistermelők állatainak egészségét vigyázzák. Az állatorvosok munkáját a városi főállatorvoson keresztül a Csongrád megyei Állategészségügyi Állomás irányítja. A rendtartásban élesen elhatárolták, hogy

szolgáltatásaik során mit végeznek díj ellenében és mit térítés nélkül. Az ingyen végzett szolgáltatásokhoz az oltóanyagokat, illetve a diagnosztikai készítményeket az állam ingyen bocsátja az állattartók rendelkezésére, tehát sem a különböző oltóanyagokért, sem pedig azok beadásáért az állattartók nem fizetnek.

Az állatorvosok az alábbi szolgáltatásokat végzik ingyen a kistermelőknek:

- szarvasmarha és juhállomány évente két alkalommal történő száj- és körömfájás elleni oltása
- a kisüzemi sertésállomány évenként egy alkalommal történő sertéspestis elleni oltása
- a baromfiállomány évente egy alkalommal történő baromfipestis elleni vakcinázása
- a szarvasmarhaállomány évente egyszeri TBC-szűrése
- lovak, szamarak, juhok tavaszi kötelező vizsgálata
- juhok évente egyszeri rühösség elleni füröszítése
- állatvásárok, piacok és állatszállítások esetén állandó felügyelet.

A fenti szolgáltatások együttes hatása is eredményezte, hogy az utóbbi években fertőző megbetegedésekből eredően számszerű veszteség nem fordult elő. 1977-ben például a város területén baromfikolera következtében 23 db tyúk, myxomatózis következtében 6 db házinyul, míg nyulós költésrothadás következtében 12 méhcsalád volt a veszteség összesen.

Nagy állategészségügyi vívmány, hogy a város szarvasmarha-állománya TBC és brucella mentes. Ezért tehát a kistermelők is jogosultak a tej értékesítésekor a felárra.

Az állatorvosok aktívan részt vesznek különböző állategészségügyi előadások megtartásában. Talán ők ismerik legjobban a kisüzemi gazdaságok állattartási kedvét. Tisztában vannak az állatférőhelyek kihasználtságával, ezért információjuk nagyon hasznos segítség a kisüzemi állattartók helyzetének megítélésében.

A városban tapasztalható, hogy az állatorvosok egy része nemcsak a gyógyításban vesz részt, hanem aktívan foglalkoznak sertéstartással is.

f./ Csongrád megyei Agrokémiai és Növényvédő Állomás

Ez a szakigazgatási intézmény 1970-től rendszeresen jelenteti a legújabb szakmai és technológiai ismereteken alapuló házikerti és kisüzemi növényvédelemmel kapcsolatos kiadványát. A kiadvány a technológiai javaslatok mellett tartalmazza a munkaegészségvédelmi és élelmezés-egészségügyi óvintézkedések betartásának szükségességét.

Az Állomás Makó városi főfelügyelője hatékonyan segíti a város területén a TIT előadások keretében szervezett szakirányú előadásokat. A városi főfelügyelőt egyre gyakrabban keresik fel szaktanácsokért a kistermelők. 1970-ben 32 fő kért szaktanácsot, addig 1977-ben már 386 fő élt ezzel a lehetőséggel.

A városi főfelügyelőn tulmenően a termelőszövetkezetek növényvédő szakmérnökei is részt vesznek a háztáji gazdaságok szaktanácsolásában.

1977-1978-ban a növényvédelmi tevékenység a kisgazdaságok vonatkozásában is jelentősen bővült. Bekapcsolódtak az intenzív kultúrák háztájiban is megvalósított komplex növényvédelmi technológia végrehajtásába. Ezek: vöröshagyma, burgonya, petrezselyemgyökér, fűszerpaprika. A felsorolt növények ma már gyomirtás, kórokozók és növényi kártevők elleni védelem nélkül kisüzemi viszonyok mellett sem termelhetők eredményesen.

Makó városban 2 mezőgazdasági szakbolt árusít peszticideket és egyben ad szaktanácsot is. A fenti üzleteken kívül 3 vegyiczikket árusító bolt is besegít a kemikáliák ellátásába. Megállapítható tehát, hogy Makón a kisgazdaságok növényvédelmi tevékenységét 3 uton segítik szervezetten:

- a termelőszövetkezetek végzik a háztáji gazdaságok növényvédelmét
- az ÁFÉSZ a kisegítő gazdaságok felé ad szaktanácsot szakcsoportjain keresztül
- a Csongrád megyei Növényvédő és Agrokémiai Állomás közterek, utak növényvédelmével segíti a kisgazdaságok minél eredményesebb termelését.

g./ Legeltetési Bizottság

A legeltetési bizottságok a helyi tanácsok önelszámolással gazdálkodó intézményei. Még a felszabadulás után alakultak az egyéni és kiskgazdaságok szarvasmarha állományának szervezett legeltetésére. Fő feladatuk volt még ezen túl az apaállatgazdálkodás megszervezése.

A termelőszövetkezetek térhódításával csökkent a szerepük, mert nagyon sok helyen feladatukat átvették a nagyüzemek, ugyanakkor a kiskgazdaságokban csökkent a tehéntartók száma.

Csongrád megyében is nagyobbbrészt megszűntek a legeltetési bizottságok - mert betöltötték történelmi hivatásukat. A megyében ma már csak Hódmezővásárhelyen és Makón található ilyen. Miért ragaszkodunk Makón ehhez a szervezethez? Elsősorban azért, mert - noha itt is elvesztette eredeti funkcióját - rájöttünk, hogy időközben a legeltetési bizottság komplex módon bekapcsolódott a kiskgazdaságok termelésének segítésébe. Így tehát nagyobbbrészt megváltozott feladatköre, amelyet a változó körülmények követeltek meg.

Most pedig ismertetem a legeltetési bizottság jelenlegi főbb tevékenységi területét. Az apaállatgazdálkodás területén a szarvasmarha tartóknál időközben bevezették a mesterséges termékenyítést, ezért a gazdaság bikákat már nem tart. A sertésatenyésztésben is megindult a mesterséges termékenyítés, de ez mellett a legeltetési bizottság tart még 8 db állami kant. 4 db-ot a tanyákon, 4 db-ot pedig a város

különböző helyein. Elsősorban abból a célból, hogy azokat a kistermelőket - akik konzervatívizmusuk folytán nem bíznak a mesterséges termékenyítésben - még ki tudják elégíteni törzskönyvezett apaállattal.

Néhány évvel ezelőtt még többszáz tehén legeltetését tervezte a bizottság. Időközben számuk fogyatkozott, illetve a tehéntartóknak nem állt módjukban reggel korán és este későn kihajtatni a tehenet a csordára, illetve behajtás után fogadni. 1975-ben 25 db, 1977-ben már csak 12 db marhát hajtottak ki a legelőre. 1979-ben a legeltetés - amelynek korábban olyan nagy hagyományai voltak Makón - megfelelő érdeklődés hiányában megszűnt. Ez korántsem jelenti azt, hogy a tehéntartók teljesen felszámolták állományukat.

Arról van szó, hogy a legelőre való kihajtás helyett inkább szívesebben bérelnek kaszálót a legeltetési bizottságtól. A legeltetési bizottság a bérelt területen /általában tehenenként 1.200 négyszögről/ levágja a fűvet, rendszerezza és házhoz szállítja. Így már sokkal kényelmesebb és gazdaságosabb a kistermelőknek a tehéntartás. Meg kell jegyezni továbbá még azt is, hogy Makón a legeltetést az is visszavetette, hogy időközben a Szeged-Nagyvlek utvonal nemzetközi főutvonal lett. Ezért a KPM csak különleges felügyelet mellett engedi át rajta a legelő felé tartó csordát.

A legeltetési bizottság 1978-ban a következő főbb szolgáltatásokkal segítette a kistermelőket:

- 121 tehéntartónak osztott ki kaszálót 159 ezer forint értékben

- a kistermelők részére 300 ezer forintért végzett szántást, vetést, műtrágyaszórást, kaszálást, stb.
- 40 fő részére biztosít igény szerint lucerna területet 71 ezer forint értékben
- lucernaszéna értékesítést végzett 31 ezer forint értékben
- a kistermelőknek és a lakosságnak 1.015 órában végzett fuvarozást
- 32 kistermelőnek végzett buza és árpa kombájnolási munkát 23 ezer forint értékben
- törzskönyvezett kanokkal 562 db kocát bugattak be
- 70 tonna szalmát juttattak a kistermelőknek.

Fel lehetne még sorolni több olyan tevékenységet is, amellyel a bizottság közvetlen úton segíti a kistermelőket.

Összességében tehát megállapítható, hogy a legeltetési bizottság jelentős szerepet tölt be a kisgazdaságok termelésének integrálásában. Ezért ragaszkodik a lakosság a bizottság további fenntartásához, amellyel a városi vezetők is egyetértenek.

8. Társadalmi és egyéb szervek kapcsolata a kisgazdaságokkal

Ha részletesebben is elemezzük Makó városban a háztáji, kissegítő és egyéni gazdaságok integrálását, akkor azt látjuk, hogy az állami gazdaságok, a termelőszövetkezetek, az ÁPÉSZ és az élelmiszeripari üzemeken, valamint a tanácsai szerveken túlmenően más egyéb szervek is felsorakoztak támogatásukra.

Ezek a szervek általában a kormányhatározatok eredményeként segítik a kistermelőket, de Makón megfigyelhető, hogy ezen szervek vezetői és dolgozói valamilyen formában - egyben kistermelők is. Így tehát igen gyakran a kormányhatározatokból eredő feladatok és az egyéb szervek vezetőinek és dolgozóinak egyéni érdekei is igen gyakran találkoznak, s talán ezért is kap olyan hamar "zöld utat" a kistermelés, amelynek már fogalma a szó szoros értelmében szinte kultusszá kezd lenni. Olyan törvényes keretek között lévő kultusz ez, amelyből egyaránt anyagi és erkölcsi haszna van úgy az egyéneknek, mint a különböző szerveknek, vállalatoknak, de egyben a népgazdaságnak is.

a./ Hazafias Népfront Makó Városi Bizottsága

A Népfront makói szervezete kezdettől fogva feladatának tekintí a zöltség és husprogram keretében a kistermelők mozgósítását, segítségét. Igen gyakran tapasztalható, hogy a Népfront városi kerületi szervei a lakosság kérésére kezdeményezik az olyan téli esti előadásokat, ahol a kistermelők tájékoztatására kérnek fel jeles szakembereket adó ügyben, növényvédelmi ügyben, stb.

1978-ban a Népfront Városi Bizottsága - a Hazafias Népfront Kertbarátok Csongrád megyei Társadalmi Szövetségével együttműködve - versenyt hirdetett a városi kiskert tulajdonosok termelésének fokozására. E mozgalom irányítására a Népfront társadalmi bizottságot hívott létre, melynek tagjai voltak; a helyi tanács, a növényvédő állomás és a termelő-

szövetkezetek szakemberei is. Ez a bizottság kétszer értékelte a versenybe benevezett kertészkedők munkáját. Először április 20. és május 20. között, majd pedig augusztus 20. és szeptember 20. közötti időszakban. Az értékelő bizottság az alábbi szempontok alapján végezte a benevezők kertjeinek értékelését:

- Estétikai környezetvédelmi szempontok:

Itt a szakszerűséget, a tisztaságot, a növényzet összetételét és a környezeti rendet értékelte a bizottság maximálisan 12 pontban.

- Talajművelés, termesztési szempontok:

Előszörban a szántás minőségét, gyomirtást, fajtaösszetételt, az árutermelés nagyságát és a modern fajták arányát értékelték maximálisan 24 pontban.

- Növényvédelmi szempontok:

Vizsgálták a növényegészségügyi állapotot, a veszélyes kártevők mértékét, a permetezési napló vezetését maximálisan 16 pontban.

- Egyéb szempontok:

Ebben a fejezetben a szerződéses termelést, kertbarátköri tagságot, kiállításon való résztvételt és a szakmai előadások látogatását is értékelte a bizottság maximálisan 25 pontban.

Összességében tehát 77 pontot kaphattak maximálisan a kiskert tulajdonosok.

A felhívásra igen sokan jelentkeztek. Főleg azok, akik már 10 évvel ezelőtt a kiskert mozgalom szolgálatába szegődtek. 1978. októberében eredményt hirdetett a versenybizottság, az első 8 helyre az alábbi kistermelők kerültek:

1 - 2	Borsos József Páva u. 17.	73 pont
	Szentgyörgyi Zoltán Köztársaság tér 10.	73 pont
3 - 4	Benák István Csokonai u. 2.	72 pont
	Ungi Lajos Vörös szabadságharcosok tere	72 pont
5.	Vizi Gyula Szerecsen u. 8.	67 pont
6.	Benák Ferenc Juhász Gyula tér	66 pont
7.	Hajdu István Bolygó u. 4.	62 pont
8.	Buza József Petőfi park 2.	55 pont

A meghirdetett versenyben sok kistermelő a jó gazda tisztességével igyekezett helytállni.

Az értékelő bizottság jól végezte társadalmi munkáját. Valóban azok a kiskert tulajdonosok kapták a legtöbb pontot, akiknek virágokban pompázó, szépen bekerített, gondosan ápolt és dúsan termő kertjeik voltak.

b./ TIT Makó Városi Szervezete

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat makói csoportja elnökségi ülésein azt a célt tűzte maga elé, hogy elsősorban a tanyai lakosság körében kell nagy figyelmet fordítani a különböző előadások szervezésére. Átlagosan minden második előadás, amelyeket a külterületeken tartottak, a tanyai lakosság helyzetével, termelésével és szociális kérdéseivel foglalkozott.

Makón a TIT Szervezet a tanyavilágban Rákoson, Bogárczóban, Igáson és Dólon alakított ki - más szervezetekkel együtt - körzeteket, ahol a téli időszakban általában 6-8 előadást szerveztek egy-egy helyen. A tanyai lakosság nagyon igényli ezeket az "élő" előadásokat. Ennek az az előnye is megvan, hogy szervezett formában kijut a tanyára az állatorvos, az agrármérnök, a tanár és a tanácsai alkalmazott, ahol az előadások után az érdeklődő tanyai lakosoknak mód nyílik egyéni gondjaival is foglalkozni. Magam is gyakran részt vettem ilyen előadásokon, ahol szinte mindig szóba került az állattartók körében az alomszalma és tápellátás, a mesterséges termékenyítés és állat átadásakor a sulylevonás. A tapasztalat szerint ezek az előadások jól szolgálták azt a megbízatást, hogy helyes irányba orientálják a tanyai lakosság termelését.

c./ Makói Sporthorgászok Egyesülete

A horgászásból eredő halfogást magam részéről egyben kistermelői tevékenységnek is tekintem. A szabad szombatok bevezetése és a természet felé fordulás fokozott igénye következtében egyre többen lépnek a horgászok táborába, ahol a Maros folyón és jól halasított egyéb vízterületeken számottevő halat "termelnek" saját fogyasztásra.

Az egyesület személyi nyilvántartása és a fogási eredménynapló alapján az alábbiak szerint alakult Makón a taglétszám és a kifogott hal mennyisége, amelyet a 24. sz. táblázat mutat be.

24. sz. táblázat

A Makói Sporthorgász Egyesület taglétszám alakulása és a kifogott hal mennyisége 1970-1977.

Év	Taglétszám		fő	Kifogott hal összesen kg
	ifjúsági	felnőtt	összesen	
1970.	100	385	485	6.851
1971.	155	459	614	7.410
1972.	119	467	586	5.736
1973.	82	476	558	8.120
1974.	73	482	555	6.642
1975.	131	583	714	12.671
1976.	194	648	842	13.018
1977.	215	757	972	12.942

Forrás: A Makói Sporthorgász Egyesület könyvelési adatai 1978.

A kimutatásból megállapítható, hogy 1977-ben 1970. évhez viszonyítva csaknem megkétszereződött a halfogás mennyisége. 1977-ben egy horgász átlagosan 13,3 kg halat fogott, ami a szórakozáson túlmenően nagyban segítette az érintett családok husellátását. A taglétszám 60 százalékát városi, 40 százalékát járási horgászok alkotják.

d./ Marosmenti Vadásztársaság

A makói Vadásztársaság hasonlóképpen a horgászokhoz, évente jelentős mennyiségű vadat ejt el. Fő területük a nyul, fácán és őz vadászat. A társaságnak jelenleg 40 tagja van. Makó város és néhány község mezőgazdasági területe tartozik tevékenységi körükhöz. A sport mellett következetesen foglalkoznak tenyésztési, szaporítási munkákkal is. Évente mintegy 5 ezer darab fácáncsirkét nevelnek fel a nagyobb zsákmány érdekében. Szoros kapcsolatban vannak a Magyar Vadászok Országos Szövetségével. Élelmiszer termelés szempontjából munkájuk kiegészítő tevékenységnek is felfogható. Ugyanis az elejtett vadkat 3 csatornán használják fel:

- saját fogyasztás
- belföldi értékesítés
- export.

Az értékesítés terén éves szerződéses kapcsolatban vannak a MAVAD-al. Hasznos tevékenységüket az is jelzi, hogy beszélnek "konyhavadászatról" és "termelői vadászatról". A Marosmenti Vadásztársaság taglétszáma a horgászegyesülettel ellentétben állandó.

e./ Országos Takarékpénztár makói fiókja

Az OTP makói fiókja a mezőgazdasági termeléssel, illetve állattenyésztéssel foglalkozó kisgazdaságokat termelésük fejlesztése céljából hitelnyújtással segíti. Kistermelők kölcsönüket az alábbi célokra vehetnek igénybe:

- zöldség-gyümölcs termesztésre, telepítésre, felújításra
- állat, állattáp, takarmány beszerzésére
- mezőgazdasági kisgépek vásárlására
- gazdasági épületek építésére, felújítására.

Mezőgazdasági hitelt igényelhet mindenki, aki mezőgazdasági művelésre alkalmas földterülettel rendelkezik. Az így igényelt kölcsön általában 15 ezer forintig terjedhet, évi 8 százalékos kamattal - maximum 5 évre.

Az OTP makói fiókja kedvezményes kölcsönt ad:

- azoknak a kistermelőknek, akik mezőgazdasági nagyüzemmel, vagy felvásárló vállalattal termelési, értékesítési szerződést kötnek. Hitelcélonként 25 ezer forint, összesen legfeljebb 50 ezer forintig terjedő kölcsönt igényelhetnek. Visszafizetési idő 5 év, kamat 6 százalék.
- Szarvasmarha tenyészállat beszerzésre, hizóalapanyag vásárlásra 50 ezer forintig terjedő kölcsön igényelhető, ha a beszerzés mezőgazdasági nagyüzemtől, vagy a Husipari Vállalattól történik. Kamat 6 százalék, lejárat 5 év.

- Nyári gyümölcs telepítésére 25 ezer forint összegű, évi 6 százalékos kamatozású kölcsön igényelhető. A kölcsön előfeltétele, hogy legalább 400 négyszögűl betelepítésére kerüljön sor.

A Takarékpénztár a kölcsönök rendeltetésszerű felhasználását ellenőrzi. A makói fiók által engedélyezett mezőgazdasági kölcsönök száma az utóbbi években az alábbiak szerint alakult:

25. sz. táblázat

Az OTP makói fiókja által engedélyezett kölcsönök
1970-1975-1977.

Év	Kölcsönzők száma fő	Összes kölcsönzés Ft	Egy főre eső kölcsönzés Ft/fő
1970.	225	1,207.200	5.365
1975.	44	265.300	6.030
1977.	78	938.000	12.025

Forrás: Kivonat az OTP makói fiókjának könyvelési adataiból 1978.

1970-ben azért volt olyan magas a kölcsönzők száma, mert a Maros elöntötte a hullámteret és kipusztította a gyümölcsösök nagy részét, azonban az újratelepítésekre igen sokan vállalkoztak.

A táblázatból megállapítható, hogy noha csökkent a kölcsönigénylők száma, de az egy főre jutó kölcsön több mint kétszeresére emelkedett. A makói fiók a hitelnyújtásra megfelelő propagandát alkalmaz.

f./ Az Állami Biztosító makói fiókja

A kistermelői kockázatvállalás közismert ugy a növénytermesztésben, mint az állattartásban. A jégverés, a fagy és a különböző állatelhullások szinte a lehetetlenüléssig sodorhatják a kisgazdaságokat is. Bár a biztosítási díjak számottevők a költségek vonatkozásában, azonban a kistermelők élnek a biztosítás adta lehetőségekkel.

A makói fiók 1976-ban növénytermesztésre 2,3 millió forintot, állattenyésztésre 746 ezer forintot fizetett a kistermelőknek kártérítésként. 1978-ban a növény kártérítés 1,8 millió forint volt, míg az állat kártérítés 1,2 millió forint. Időközben módosultak a biztosítási feltételek a kisgazdaságokban, azonban továbbra is érdeklődés van a kisgazdaságok részéről a biztosítás iránt. Az Állami Biztosító e tevékenységével nemcsak biztonságosabbá, hanem kiegyenlítettebbé is teszi a kisüzemi termelést. Különösen megfigyelhető ez a különböző állatbiztosításoknál.

g./ Magyar Államvasutak makói állomásfőnöksége

A korábbi években a vasutak mentén jelentős fűmennységet találhattak a kistermelők, melyet betakarítva vagy legeltetve jó minőségű takarmánnyként hasznosíthattak. Amióta a MÁV vegyszeresen gyomirtja a vasut töltéseket, azóta a kistermelők a vasut árkokat sem legeltetésre, sem pedig kaszálóként nem használják. Részben azért, mert a vegyszeres gyomirtás következtében megváltozott a fűfélék populációja, másrészt

pedig tilos is itt az állatok legeltetése és a kaszálás. Így tehát az itt korábban számbavett fűféléket takarmányozásra a jövőben nem lehet használni.

h./ Az Alsótiszavidéki Vízügyi Igazgatóság makói szakaszmérnöksége

Makó területén jelentős az ATIVIZIG kezelésében levő árvízvédelmi töltések zöld felülete, melyen igen jó összetételű és takarmányozás szempontjából is megfelelő minőségű fű terem. Az Igazgatóság érdemben foglalkozik a kistermelők felé történő fű értékesítéssel, noha az itt termő fűféléseknek elsődleges feladata az, hogy védje a töltés részüjét az eróziótól, ezáltal fokozza a gátak biztonságát.

Minden évben felméri április 15-ig saját dolgozók /gátőrök/ fűigényeit és azokat - állattartás esetén - előnyben részesítik. A fennmaradó területeket átadják a Városi Tanács Mezőgazdasági Szakigazgatási Szervének további hasznosításra. Makó közigazgatási területén áthaladó Maros folyó és a Sámson-apátfalvi csatorna szakaszai mintegy 100 hektár területű jó minőségű fűvet adnak, amely kaszálóra is alkalmas. A kistermelők érdeklődését mutatja, hogy valamennyi használatos terület minden évben maradéktalanul kimérésre kerül.

Számottevő mennyiségű fű terem még a Vizgazdálkodási Társulat kezelésében lévő belvizlevezető és öntözőcsatornák partjain is.

A kistermelők a védtöltéseken nem legeltethetnek, a kimért területet viszont évente kétszer kötelesek lekaszálni.

1./ KPM makói üzemmérnöksége

A Közlekedési és Postaügyi Minisztérium makói üzemmérnökségéhez közel 100 hektár területű kaszáló tartozik, melyet a város közigazgatási területét átszelő utak szegélyei tesznek ki. Az utmenti fűvek takarmányozási szempontból már nem olyan értékesek, mint a védőtölteseké.

Az üzemmérnökség először saját dolgozóinak ad személyenként utóri járulékot, maximálisan 3 km szakaszon - ha tulajdonában van szarvasmarha. 1978-ig az értékesítést 0,5-1,5 forintig adták folyóméterenként a fű minőségétől, illetve a várostól való távolságtól függően. 1978-tól azonban a Megyei Tanács utasítására ingyenesen adják át a kistermelők részére az utak szegélyeit, melyet a helyi tanács szakigazgatási szerve oszt ki a kistermelők számára.

Tekintettel arra, hogy az utmenti fű a forgalomtól függően poros és olajos, minősége is gyakran változó, ezért a rendelkezésre álló területeknek csak 60 százalékát igénylik a kistermelők. A fennmaradó 40 százalék takarmányozás szempontjából gyakorlatilag elvesz. Azonban a hasznosuló terület igen jó szolgálatot tesz a kistermelők szarvasmarha tartásának.

9. Kiskert mozgalom Makón

A kistermelés egyik sajátos formája lett Makón a kert kultusz. 1969-1971-ben a Városi Tanács a társadalmi szervezetekkel együtt úgy határozott, hogy a Maros árterén feltöri a

nagy kiterjedésű legelő egy részét és azt kiosztja a város lakosságának 200 négyszögöles parcellákban hétvégi kertek céljára.

A mozgalom meghirdetését nagy érdeklődés kísérte, mert 1971-ben már 628 db kiskertet alakítottak ki. A kiskertek jelentősége elsősorban abban nyilvánult meg, hogy az önellátást szolgáló kisüzemi termelés növekedett. Jellemző, hogy a kiskerteket általában a város társadalmának minden rétege igényelte /munkások, alkalmazottak, értelmiségiek, stb./.

A kiskert akció eredményének tudható be az is, hogy sokan elkezdtek kisebb területen mezőgazdasági termeléssel foglalkozni, még azok is, akik korábban ilyesmire nem gondoltak. Ennek hatására, valamint a Magyar Állam tulajdonába kerülő földterületek haszonbérbe adásával a kisegítő gazdaságok száma /0,6 hektár alatti földterületek/ a városban emelkedett. Főleg a zöldség és gyümölcsfélék termelése szempontjából kedvező ez a mozgalom, mely az utóbbi években már kedvezően befolyásolta a piaci árak alakulását a városban - és egyben növelte a választékot is. Makón a tanácsi és társadalmi szervezetek azt tűzték célul, hogy lehetőleg minden igénylőnek és újabb igénylőnek adjanak valamilyen formában kisebb földterületet.

A hobbykerteken tulmenően jelentős a termelés a belterületeken és a zártkertekben lévő kisparcellákon is. Ezek megművelésére a Rákóczi Szakszövetkezet, legeltetési bizottság és az ÁFÉSZ biztosít elsősorban gépi erőt. Figyelmet érdemel az is, hogy a lótartás korlátozásának feloldása ezeken a

területeken lényegesen elősegíti a földek beművelését. Mindezek együttes hatására ismét fellendülőben van Makón a kistermelők körében a föld iránti kereslet.

A kiskertmozgalom elemzésekor azt is meg kell még említeni, hogy a kiosztott parcellákon igen sokan építettek hátvégi házat. A kiskertek művelése jobban összetartja a családokat és a meggyesomszédok között is igen gyakran jó barátság alakul ki. Mindenki számára maradandó élmény egy esti pihenő beszélgetés a szomszédokkal, ahol büszkén kínálják egymást termelvényeikből.

10. Tanyakérdés Makón

A kistermelés szempontjából is jelentős szerepet töltenek be Makón a tanyák. A tanyavilágban található egyéni gazdálkodó, kintélő tsz-tag, állami gazdasági dolgozó, gátőr, utór, tanító, stb.

Most, amikor a mezőgazdaságban is felgyorsult a technika fejlődése, kézenfekvő hogy a nagyobbbrészt mezőgazdasági területen elhelyezkedő tanyák évszázados egyhanguságának és romantikájának szembe kell nézni a szocialista fejlődéssel együttjáró törvényszerű változásokkal.

Nagyon sok tényező befolyásolta a történelem során a tanyarendszer kialakulását, de ugyanígy több tényező játszik közre a tanyák nagyobb részének folyamatos megszűnésében is.

Erdei Ferenc, a "Magyar tanyák" című könyvében hosszú, kitartó munkával áttekinti - szinte a honfoglalástól egészen a felszabadulásig - azokat a történelmi körülményeket, amelyek létrehozták a tanyákat, egyben értékeli azokat a társadalmi, gazdasági és szociálpolitikai kérdéseket is, amelyek a századelőn felvetődtek a tanyakérdésben. A szerző a Marosmenti tanyák című fejezetében így ír Makó környékének tanyavilágáról: "Nem éppen olyan élesen kirajzolt táji formákban, mint az alsó-Tisza jobb oldalán, de épp úgy tanyáshatárral sorakoznak egymás mellé a Maros alsó folyásának települései is." /13/

Makó közigazgatási területén korábban a tanyák száma 16-val meghaladta az ezret. 1970-ben a statisztikai adatok szerint 895 tanyát, mint "külterületi lakást" tartottak nyilván. Miután Makón is megindult az iparosodás, és a termelőszövetkezetek is intenzívebb gazdálkodást folytatnak, a tanyák száma rohamosan csökken. 1977-ben a mezőőrök közreműködésével - akik igen jól ismerik a tanyai embereket és a tanyákat - a város külterületét négy részre osztva feltérképeztük a makói tanyavilág mai valós helyzetét. Ennek alapján az 1970. évi 895 tanyával szemben 1977-ben már csak 517 tanya létezik. Ebből is mindössze 381-ben laknak. A többi üres, elhagyott, megrongálódott állapotban van.

Megfigyelhető, hogy a tanyák elsősorban a műutak mentén maradnak meg. Felméréseink adatai alapján a tanyai lakosok

mintegy 40 százaléknak már a városban, vagy valamelyik községben van új lakása. Ettől függetlenül azonban - a kiosztott kérdőívek tanúsága szerint - 5-10 évig még tervezik tanyájukat megtartani, elsősorban a kedvező állattartási lehetőségek miatt. A lakott tanyáknak - megegyezően a megyei átlaggal - 25 százaléka van villanyáram. A felmérések szerint a villamosított tanyák 90 százaléka még hosszabb távon /az ezredfordulóig/ szándékoznak kintlakni a ma középkorú tanyatulajdonosok. Vizsgálataink azt is tanúsítják, hogy a meglévő tanyák 78 százaléka termelőszövetkezeti, 16 százaléka egyéni és 6 százaléka állami gazdasági területen van.

Melyek a makói tanyavilág főbb kérdései ma?

Számos olyan egyéni gazdálkodó található még a város határában, akik valamilyen oknál fogva nem tudtak, vagy nem akartak beilleszkedni a szövetkezeti gazdálkodás rendszerébe. Tanyáik nagyjából elhanyagoltak, tulajdonosaik megöregedtek, mai helyzetükben szociálpolitikai gondokat is felvetnek a társadalom számára.

A makói tanyákon ettől függetlenül megtalálható a PB-gáz, motorkerékpár, autó, televízió és a már körzetesített postalista is.

A makói József Attila Művelődési Központ például Dálon rendszeresen filmvetítéseket tart. Különösen téli hónapokban gyakori, hogy TIT előadók kilátogatnak a tanyák közé, és egy-egy központban - volt iskolákban - előadásokat tartanak.

A makói tanyákon is egyre szaporodnak a kistraktorok, a különböző motorokból egyénileg kialakított erő- és munkagépek.

A mult és a jelen együtt él ezeken a tanyákon.

Mostanában betértem az Ószegedi uton az egyik tanyaiba, ahol az istállóban egy ló szénázott, de a kocsiszinben egy RS-09-es kistraktor is parkirozott. Odébb, a fészer másik felében egy villanyáram-fejlesztő agregátort láttam, melynek bal oldaláról egy daráló, jobb oldalán pedig egy szalagfűrész volt üzemeltetve.

A tanyák lakói, akik hosszabb távon kint akarnak élni - azt szeretnék, hogy a termelőszövetkezetek kevésbé háborgatnák őket. A nagyüzemeknek természetesen ugy volna jó, ha egyre kevesebb tanya állná utjukat. Az egyik tisz főagronómus meg is jegyezte a minap, hogy akkor lenne ideális a dolog, ha kiállna Makón a város szélére és a távolban csak a messzefekvő bogárzói templomtornyot látná.

Gond, probléma elsősorban természetesen az elhagyott, lakatlan tanyák miatt van. A termelőszövetkezetek egyre jobban élnék a területükön lévő tanyák elővásárlási jogával. 1978-ban 500 ezer forintot terveztek tanya vásárlására /egy tanya ára 5-15 ezer forint/. Teljesen indokolatlan az elhagyott, romos tanyák fennmaradása. 1978. tavaszától a határszemléken már a Városi Tanács Műszaki Osztálya is jelen van és megteszi a hatósági intézkedéseket az üresen álló és az életveszélyes tanyák lebontására.

Városunk területén nem jellemző - a hivatásszerűen nem mezőgazdasággal foglalkozók - tanya vásárlása hobby-tanya céljából.

A tanyakérdés tehát igen sokrétű és összetett probléma Makón is. Dr. Komócsin Mihály, a Megyei Pártbizottság első titkára így ír erről: "Bár gazdag irodalma van a tanyavilágnak, mégsem teljes a kép róla. Még azoknak sem, akik tanyán éltek, vagy élnek, illetve napról napra foglalkoznak a tanyai nép ügyével - ők sem tudnak pontos áttekintést adni a problémakör egészéről." /14/

A kistermelés vonatkozásában tehát még ma sem elhanyagolható a tanyán élő lakosság, illetve azok termelvényei. Különösen vöröshagymát, petrezselymet, sertést, szarvasmarhát és baromfiféléket tartanak, illetve termelnek elsősorban. A tanyakutatók nagyjából az ezredfordulóig prognosztizálják a tanya létezését. Ezt Makón is feltételezhetjük, főleg ha a tanyatérképre rátekintünk, és látjuk a műutak széléhez polarizálódó élő tanya felsorakozását - miután az utakról távolesők rendre megsemmisülnek, melyeknek emlékét ma már csak a mélyen szántó traktorok által felvetett kő- és téglatörmelések őrzik.

11. Kisegítő gazdaságok

Makón a kisegítő gazdaságoknak - mint szocialista szektor - igen jelentős szerepük van. Ezek termelését, értékesítését korábban az ÁFÉSZ, a legeltetési bizottság tárgyalásánál részben már érintettem. Most röviden összefoglalva számszerűen is bemutatom helyzetüket.

/14/ Dr. Komócsin Mihály: Gondolatok a tanyavilág helyzetéről és jövőjéről /Társadalmi Szemle 1978. márciusi szám/

Makón a kisegítő gazdaságok - a város közigazgatási területén kívüli földeket is figyelembe véve - 1.405 hektár területtel rendelkeznek, melyből szántó 433 hektár, kert 595 hektár, szőlő 38 hektár, gyümölcs 61 hektár. Termelésükre jellemző, hogy elsősorban az önellátás célját szolgálják. Sajátosságuk továbbá, hogy a munkaigényes növények aránya az összes gazdaságtípuson belül a legnagyobb.

Számuk közel 6 ezerre tehető /itt azokat veszem figyelembe, akik kisebb-nagyobb földterületen termelnek, állatot tartanak, mezőgazdasági termékeket állítanak elő/.

Termelési színvonaluk rendkívül változó, de az új iránti érdeklődésük sokkal kedvezőbb, mint az egyéni gazdaságoknál. Mezőgazdasági termelést nem főfoglalkozásban végeznek. Számuk az utóbbi 10 évben jelentős mértékben növekedett. Ez kedvezően érvényesül a korábban kialakított 628 db kiskert, továbbá a Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági Osztálya által haszonbérbe adott mintegy 300 db Magyar Állam tulajdonát képező ingatlan vonatkozásában is. Termelésüket Makón kedvezőtlenül befolyásolja, hogy területük nagyobb része a Maros árterületén van, illetve rendkívül belviz-veszélyes határrészekén helyezkedik el /Kortyogó, Ingó, Verebes, stb./.

Igy a városellátás szempontjából számottevő gyümölcstermeléssel nem tudnak foglalkozni, illetve munkájuk a gyümölcsfák kipusztulása miatt nem hozta meg a várt eredményt. Az ártéren és az ártéren kívül is igen jelentős azoknak a kisegítő gazdaságoknak a száma, akik 1970. óta - az ismétlődő ár- és belvizek

miatt - már három esetben is telepítettek gyümölcsöst ugyanazon a területen.

12. Az egyéni gazdálkodók helyzete

Ma már ha a mezőgazdasági termelésről beszélünk, szinte alig esik szó az egyéni gazdálkodók helyzetéről. Ez érthető, hiszen arányuk az ország szántóterületéből mindössze 2 százalékkal részesedik. Makón viszont arányuk korábban is, és jelenleg is lényegesen nagyobb az országos átlagnál. Ez nemcsak gazdasági, hanem politikai és társadalmi szempontból sem közömbös. Éppen ezért e kérdéssel bővebben foglalkozom.

Makón már a múlt század végén kialakult a hagymakultúra, mely jellegénél fogva - az országos átlagtól eltérően - sajátos irányba terelte a mezőgazdasági termelést, a települési és földbirtok viszonyokat. A hagymatermesztés kezdetéről Erdei Ferenc így emlékezik meg: "Makón a püspöki jobbágy-ság elől szabaduló zsellérek voltak a 'szerzők' az első hagymakertészek. Az övék volt a módszer, amellyel hozzáfogtak a termesztéshez, az ő művük a kész remek, melyre legalább ugy formálható szerzői jog, mint a szellem termékeire." /15/

Ez a hagymatermesztés - fejlettebb formájában - meghatározója Makó mezőgazdaságának még ma is. A város mezőgazdaságának másik jellemzője, hogy a felszabadulás előtt nem

volt számottevő állami birtok, de sem egyházi, sem pedig földesuri birtok, viszont annál több kis- és közepes tanyai parasztgazdaság és még több törpebirtokos, bérlő, hagymakertész. Így - mint már korábban említettem - az 1945-ös földosztáskor nem volt elegendő olyan földterület, amellyel maradéktalanul ki tudták volna elégíteni a földigénylőket.

Igy történt meg az, hogy a földigénylők jelentős része a város közigazgatási területén kívül kapott földet.

További sajátosság, hogy a korábbi tagosításokkor az egyéni gazdálkodók a környező községek területén kapták meg legnagyobb részt csereingatlanukat. Mindezek a tényezők együttesen is determinálták azt a további sajátos helyzetet, hogy az 1960-as mezőgazdasági átszervezés befejezésekor a város mezőgazdasági területének több mint 10 százaléka még mindig az egyéni gazdálkodók kezében volt.

Ez a helyzet nem változott lényegesen 1969-ig, mint ahogy azt a 26. és 27. sz. táblázat mutatja.

A kisüzemi gazdaságok számszerűségi alakulását viszont a 28. sz. táblázat mutatja be.

Az egyéni gazdaságok száma és földterülete fokozatosan csökken Makón. A Rákóczi Mezőgazdasági Szakszövetkezet vizsgálatánál kitértem a szakszövetkezet és az egyéni gazdaságok kapcsolatára.

Az egyéni gazdálkodók helyzetét elemezve Makón megállapítható az is, hogy a város közigazgatási területén kívül kb. ugyanannyi földterületük van, mint a városnál.

Makó város földterületének szektoronkénti megoszlása
/közigazgatási terület/

1969. év május 31-én

Egység: ha

Megnevezés	Szántó	Rét Szőlő Kert	Cyümöl- cső	Legelő	Mg.műv.a. álló ter.	Nádas Erdő	Panett	Össz.
Állami gazdaság	3.447	35	-	1	176	3.659	-	38 78 3.775
Erdőgazdaság	19	-	-	-	-	19	-	292 1 312
Állami vállalat	259	10	-	11	8	289	2	123 1.154 1.568
Állami gazd. és vál- latok összesen	3.725	45	-	11	184	3.967	2	453 1.233 5.655
Tsz közös területe	21.503	445	6	2	132	2.772	19	110 321 25.310
Visszatartott háztáji	291	2	11	512	21	38	-	1 475 1.351
Mg.tsz-ek összesen	21.794	447	17	514	153	2.810	19	111 796 26.661
Szakszöv.-ek közös ter.	367	20	-	-	4	391	-	- - 391
Szakszöv.közös haszn.- ba nem adott területe	7	-	-	20	4	35	-	- - 18 53
Szakszöv. összesen	374	20	-	20	4	426	-	- - 18 444
Tanácsai és községi gazd.	352	16	1	54	2	257	3	47 814 1.546
Kisegítő gazdaságok	821	28	60	100	101	137	-	4 312 1.563
Egyéni gazdaságok	3.203	212	32	80	27	140	9	- 223 3.926
Város területe össz.	30.269	768	110	779	289	3.536	33	615 3.396 39.795

Forrás: Makói Járási Statisztikai Hivatal jelentése alapján a Városi Tanács VB. Élelmiszergazda-
 sági, Ipari és Kereskedelmi Osztály adatai 1978.

A város területének szektoronkénti megoszlása százalékekben

/közigazgatási terület/

1969. év május 31-én

Megnevezés	Szántó	Rét	Szőlő	Kert	Gyümöl- csös	Legelő	Lig.műv.a. álló ter.	Nádas	Erdő	Fanett	Össz.
Állami gazdaság	11,4	4,5	-	-	0,3	5,0	10,2	6,2	-	2,3	9,5
Erdőgazdaság	0,1	-	-	-	-	-	0,1	-	47,5	-	0,7
Állami vállalat	0,8	1,3	-	1,4	0,3	0,2	0,8	6,0	20,0	34,0	3,9
Állami gazdaságok és vállalatok összesen	12,3	5,8	-	1,4	0,6	5,2	11,1	6,0	73,7	36,3	14,1
Tsz közös területe	71,0	57,9	5,5	0,3	45,7	78,4	69,6	57,6	18,0	9,5	63,6
Tsz köz.haszn.nem adott	1,0	0,3	10,0	65,7	7,3	1,1	2,4	-	0,1	14,0	3,4
Mg.Tsz. összesen	72,0	58,2	16,5	66,0	53,0	79,5	72,0	57,6	18,1	23,5	67,0
Szakszövetkezet közös	1,2	2,7	-	-	-	-	1,1	-	-	-	1,1
Szaksz.köz.haszn.nem adott	-	-	-	2,6	1,5	0,1	0,1	-	-	0,5	0,1
Szakszöv. összesen	1,2	2,7	-	2,6	1,5	0,2	1,2	-	-	0,5	1,2
Tanácsi és községi gazd.	1,1	2,1	0,9	0,9	0,2	7,3	1,9	9,1	7,6	23,9	3,9
Egyéni gazdaságok	10,6	27,6	29,1	10,3	9,3	4,0	10,3	27,3	-	6,6	9,9
Összesen:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Makó Járási Statisztikai Hivatal jelentése alapján a Városi Tanács VB. Élelmiszergazda-
sági, Ipari és Kereskedelmi Osztály adatai 1978.

Kisüzemi gazdaságok számszerinti alakulása
/háztáji és szakszövetkezeti taggazdaság nélkül/

Birtokcsoport szerinti megoszlás:	Csak egyéni gazdálkodást folytató gazdaságok száma, területe ha		Munkaviszony és nyugdíj mellett fenntartott gazdaságok száma, területe ha			
	1971.	1975.	1971.	1975.	1971.	1975.
Kisüzemi gazdaságok 0,6 ha-ig	494	184	146	62	617	934
Egyéni gazdaságok 0,6 - 1,8 ha-ig	580	386	475	345	140	324
1,8 - 3 ha közötti	451	396	683	650	8	61
3 - 4,8 ha közötti	405	281	797	634	-	14
4,8 - 6 ha közötti	80	51	231	169	-	-
6 - 9 ha közötti	16	13	69	55	-	-
9 - 12 ha közötti	2	-	-	-	-	-
Kisüzemi gazd. össz.:	2.028	1.311	2.401	1.915	765	1.333
Ebből: 0,6 ha feletti te- rülettel rendelkező gazda- ság, mint egyéni gazd.:	1.534	1.127	2.255	1.853	148	399
					114	356

Birtokcsoport szerinti megoszlásnál csak a Makó városban lévő terület van feltüntetve.

28. sz. táblázat folytatása

Birtokcsoport szerinti megoszlás:	Ünálló foglalkozás mellett fenntartott gazdaság		Kisüzemi gazdaságok összesen	
	száma	területe ha	száma	területe ha
	1971.	1975.	1971.	1975.
Kisüzemi gazdaságok 0,6 ha-ig	58	65	1.169	1.183
Egyéni gazdaságok 0,6 - 1,8 ha között	22	22	742	732
1,8 - 3 ha közötti	4	4	463	461
3 - 4,8 ha közötti	1	1	406	296
4,8 - 6 ha közötti	-	-	80	51
6 - 9 ha közötti	-	-	16	13
9 - 12 ha közötti	-	-	2	-
Kisüzemi gazd. öszes.:	85	92	2.878	2.736
Ebből: 0,6 ha feletti te- rülettel rendelkező gazda- ság, mint egyéni gazd.:	27	27	1.709	1.553
			2.390	2.227

Forrás: A Makói Járási Statisztikai Hivatal adatai alapján a Városi Tanács VB.
Előlemtszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztály ki gyűjtése 1978.

Az egyéni gazdálkodók amikor nem léptek be a termelőszövetkezetbe, csereingatlanaikat a tagosítás folytán nem a legjobb földterületeken kapták. Ez kézenfekvő, hiszen ezt kívánta meg a termelőszövetkezeti mozgalom érdeke. Így földjeiket azontul, hogy gyengébb minőségűek, rosszabb fekvésűek, gyakran károsítja a belviz is.

Gondot jelent továbbá előregedésük. Az előregedett egyéni gazdák igen nehéz helyzetben vannak. Főleg akkor, amikor látják, hogy szomszédjaik, ismerőseik, akik 1960-ban beléptek a termelőszövetkezetbe - jobban élnek és tisztos nyugdíjat kapnak. Társadalmi, gazdasági kérdéseken túlmenően a magukra maradt egyéni gazdálkodók sorsa egyben szociálpolitikai gondot is jelent. A Városi Tanács szociálpolitikai csoportja évente 15-20 előregedett, magatehetetlen egyéni gazdálkodónak juttat havi 3-400 forint közsegélyt. Ezek az emberek végsősoron most már bánják, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésekor hátat fordítottak a szövetkezeti mozgalomnak.

A Városi Tanács vezetői türelmesek az egyéni gazdálkodókkal szemben. Ugy vélik, hogy korábbi hibás szemléletük miatt, illetve azok ellenére mégis csak a város polgárainak kell őket tekinteni, és az adott lehetőségek birtokában segíteni kell őket öreg napjaikban.

Az egyéni gazdaságokban az 1970. évi népszámlálási adatok szerint 2.012 aktív kereső dolgozott. Kor szerinti megoszlásuk a következő volt:

14 év alatt	2 fő
15 - 19 év között	15 fő
20 - 29 év között	88 fő
30 - 39 év között	207 fő
40 - 49 év között	437 fő
50 - 54 év között	135 fő
55 - 59 év között	336 fő
60 éven felül	791 fő

Ezeknek a gazdaságoknak utánpótlása munkaerő szempontjából jelentéktelen, melyet mutat a 30. éven aluliak számának jelentéktelen aránya.

Az egyéni gazdaságokban nincsenek meg a személyi és tárgyi feltételek ahhoz, hogy a korszerű termelés-technológiai eljárásokat átvegyék. Természeredményeik mindinkább elmaradnak a nagyüzemekétől és a kisegítő gazdaságokétól. Termelésük jűvedelmezőségi szintje is egyre kedvezőtlenebbül alakul.

Az előbbi tényezők elősegítették ezen gazdaságok számának rohamos csökkenését és megindult egy újabb folyamat - mindinkább növekedett részükről a földek felajánlása.

Az egyéni gazdaságok területének csökkenését jól mutatja a 29. sz. táblázat. Ehhez a táblázathoz az adatokat a 28. sz. táblázatból /1971-1975 év/, illetve a Makó Városi Földhivatal O-10-1 és KSH jelentésből /1969/ vettem.

A számításához Makó város földterületét - tanácsai szektorban - kerekén 29 ezer hektár területnek vettem.

29. sz. táblázat

Az egyéni gazdaságok /0.6 hektár felett/ földterületének alakulása Makó városban 1971-1975-1979.

Év	Terület	Az egyéni gazdaságok területa a város össz. földterületének %-ában
1971.	2.390	8,2
1975.	2.227	7,6
1979.	1.134	3,9

1975-1979. között földterületük és létszámuk azért csökkent olyan nagymértékben - mert már mint említettem - sokan be-
léptek közülük a Rákóczi Szakszövetkezetbe. Igen sokan fel-
ajánlották földjeiket a Magyar Államnak, melyet a Tanács
szakigazgatási szerve vett kezelésbe és hasznosít.

Ha az egyéni gazdaságok helyzetét középtávon vizsgáljuk,
akkor az előbbi tényezőkől megállapítható, hogy 1985-re elő-
reláthatólag Makón is lecsökken területi arányuk egy-két szá-
zalékra. Közülük ekkor már csak az a néhány fiatalabb egyéni
gazdálkodó létezik, akik koruknál és rendkívüli szorgalmuknál
fogva - esetleg egy-két zöltségkonjunkturát is meglovagolva -
termelési eszközeiket is tudják fejleszteni. Ekkor azonban je-
lenlétük már elhanyagolható szerepet játszik. A többiek föld-
je ekkorra már nagyobbbrészt szövetkezeti vagy állami tulaj-
donba kerülnek s ezzel - ha megkésve is - erősödnek Makón a
szocialista földtulajdon-viszonyok.

Viszont várható, hogy a város lakossága részéről tovább növekszik a kedv és az igény a kiskertek, valamint a kisparcellás földigénylés területén.

Makón az alábbi feladatok vannak az egyéni gazdaságok problémáinak megoldására:

- A Rákóczi Szakszövetkezet továbbra is "befogadó bázisgazdaság" kell hogy legyen a belépni szándékozó egyéni gazdálkodók számára. Önkéntes földcserékkel tovább kell javítani a kisgazdaságok helyzetét, ezzel is erősíteni a szocialista földtulajdon-viszonyokat.
- Szorgalmazni szükséges ennek a célnak az érdekében a termelőszövetkezeteknél az üzemen belüli földrendezést.
- A termelőszövetkezetek továbbra is fogadják a számukra felajánlott szétszórt földterületeket, illetve tanyákat /néhol a szövetkezetek ezzel nem szívesen foglalkoznak/.
- A Városi Tanács VB. Élelmiszergazdasági, Ipari és Kereskedelmi Osztályának elő kell segíteni a nehezen tagosítható felajánlott földek állami kezelésbe vételét.
- Magánszemélyek ne vásárolhassanak meg termelőszövetkezetek területén elhagyott egyéni tanyákat, csak a közös gazdaság.

- Az idősebb korosztályt szociálpolitikai szempontból is meg kell győzni a szakszövetkezetbe való belépésre. Ezt a feladatot elsősorban a Városi Tanács Élelmiszergazdasági Bizottsága és a helyi Népfront látja el.

Természetesen, amig léteznek az egyéni gazdaságok, addig arra kell törekedni, hogy árutermelésüket minél jobban bekapcsolják a helyi és a népgazdasági ellátásba. Tehát ilyen bonyolult és összetett helyzetben - a kistermelők köréből kiragadva - ez ma a feladat Makón az egyéni gazdaságok integrálását illetően.

IV.

A KISTERMELES FEJLESZTÉSÉNEK FŐBB FELADATAI MAKÓN

1. A mezőgazdasági kistermelés tartalékai Makón

A város háztáji, kisegítő és egyéni gazdaságainak integrálásával bemutattam a jelenlegi helyzetet, a kisgazdaság termelésében meglévő lehetőségeket az alábbi főbb tételek szerint még jobban ki lehet használni:

- A kistermeléssel kapcsolatos hullámvázis nélküli gazdaságpolitika folytatása. A városban lévő nagyüzemek, párt és tanácsai szervek a tapasztalat szerint messzeemenően igyekeznek ezt segíteni. Például a Városi Tanács VB. 1979. májusában ismét fő napirendi pontban tárgyalta az egyéni gazdaságok helyzetét.

Viszont az is megfigyelhető, hogy a kisgazdaságok egy része nem mindig hajlandó termelvényeiket értékesítésre leszerződni, mert ebben az esetben nem tudják kihasználni az esetenkénti konjunktúra előnyös árait. Makón különösen fokhagymánál, petrezselyemnél és vöröshagymánál időnként adódik olyan eset, hogy a szerződött árnál sokszor háromszor is drágábban eladhatják portékáikat. Igaz ennek a fordítottja is érvényes, amikor szerződés hiányában kiöntik termelvényeiket. Tapasztalatom szerint ennek ellenére még mindig sokan építenek a konjunktúra kockázatos kihasználására.

E téren a feladat az, hogy minél jobban érvényt kell szerezni az integrátoroknak a szerződéses termelésre.

= Az is megfigyelhető, hogy a kistermelők egy másik része nem itéli tartósnak a kisgazdaságok termelésének támogatását - ezért óvakodnak, vagy csak nehezen szánják rá magukat nagyobb, hosszabb időre szóló épület, ültetvény, illetve kisgép beruházásra. A helyi tanácsnak, a Népfrontnak, a TIT-nek továbbra is folytatni kell a téli előadásokat, ahol folyamatosan tájékoztatni szükséges a lakosságot a kistermelés lehetőségeiről. 1979. július 1-től a városi tanácsok és a járási hivatalok hatásköréből megyei szintre került a mezőgazdasági szövetkezetek felügyelete. A városi tanácsok hatáskörében maradt viszont továbbra is a kisgazdaságok ügyeinek intézése. Így várhatóan hatékonyabban tudják segíteni a kistermelőket.

= A feladatoknak és a helyi körülményeknek megfelelően konkrét munkamegosztás kialakítása érdekében a helyi tanácsoknak továbbra is igen fontos feladata van. El kell érni, hogy a tanácsok mezőgazdasági szakigazgatási szerve a város területén működő állami gazdaság, termelőszövetkezetek, ÁFÉSZ, felvásárló vállalatok között a feladatokat konkrétan elhatárolják, ugyanakkor e szervek tevékenységét összehangolják.

- Fokozható a szaktanácsadói hálózat szélesítése és a szakmai ismeretek bővítése is. Makón mind a 4 termelőszövetkezet alkalmaz növényvédő szakmérnököt és állatorvost, agrármérnököket, akiket gyakrabban és szervezettebben be lehet vonni a szaktanácsadásba.
- Az élelmiszerárak 1979. július 23-i emelésével főleg sertés és baromfitartás vonatkozásában előtérbe került az ünellátásra való fokozottabb termelés. Még azok is, akik eddig nem tartottak sertést és baromfit, sokan úgy vélik, hogy gazdaságosabb állattenyésztéssel húst előállítani, mint a boltban megvásárolni. Ezt az irányzatot várhatóan mérsékelni fogja a takarmányok és eszközök termelői árának emelése.
- Makón is egyértelműen le lehet szögezni, hogy a nagyüzemek kisgazdaságokat integráló tevékenységét még lehet fokozni, ha ebben - központi intézkedéssel - anyagi érdekeltységüket javítják.
- Nem hagyható figyelmen kívül a kistermelés kockázata sem. Belviz, árvíz, jég, növényi és állati betegségek, értékesítési nehézségek, stb. időnként a kistermelők jövedelmét jelentősen veszélyezteteti. Esetenként nem csak jövedelem kiesés, hanem kifejezetten anyagi veszteség is érheti a kisgazdaságot. Makón e tekintetben fontos feladat a Vizgazdálkodási Társulat részére,

hogy a kisgazdaságok területén is végezzen belvizrendezést, illetve a Maros hullámterén az un. nyári gátak megerősítését is szorgalmazza. Az Állami Biztosító makói fiókja megfelelő propagandát folytat.

- Központi intézkedésektől várják a kistermelők az olcsó és jó mezőgazdasági kisgépek nagyobb választékát. E tekintetben az utóbbi időben nincs érdemi előrelépés. Ennek ellenére nincs még kellően kihasználva Makón a kereskedelmi vállalatok és szövetkezetek mezőgazdasági kisgépkölcsönző tevékenysége. E feladatkör bővítésével is lehet javítani a kisgazdaságok gép- és eszközellátását.
- 1979-től lehetőség nyílik a sertéstartók körében arra, hogy a mesterséges termékenyítésen és a kihelyezett állami apaállatokon túlmenően a kisüzemi sertéstartók is vásárolhassanak törzskönyvezett kanokat a saját és a környező lakosság kocáinak bugatására.
- Makón jelenleg nincs gond a kistermelők körében a malac és borjuértékesítéssel. Az Állatforgalmi Vállalat és a Csongrád megyei Takarmányozási és Állattenyésztési Felügyelőség időben elvégzi - szükség esetén - az intervenciók felvásárlásait.
- A Városi Tanács és a Városi Földhivatal a mezőgazdasági nagyüzemekkel együtt közös tervet dolgozott ki az

önkéntes földcserékre, üzemen belüli, illetve részleges földrendezésre. Ezeknek következetes végrehajtása elősegíti az egyéni gazdaságok, illetve kistermelők kölcsönös előnyökön alapuló földterületi rendezését.

- A háztáji bizottságok és a háztáji agronómusok Makón általában jól látják el feladataikat a termelőszövetkezetekben. Megfigyelhető azonban, hogy szervező munkájukat anyagi érdekeltségük fokozásával még tovább lehet javítani.

Csak dicsérni lehet azt a kezdeményezést, hogy a városi és városkörnyéki állatorvosok - a tanáccsal és az ÁFÉSZ-el együttműködve - a szocialista brigádmozgalom keretében elhatározták, hogy az eddigieknél fokozottabban segítik a kisgazdaságok állattartását. Állatfajonként a város különböző területein ugynevezett mintaudvarokat létesítettek, amelyekre a város lakossága számára bemutatókat szerveznek. Ezáltal is terjesztik a kisgazdaságok körében a legjobb állategészségügyi és állattartási módszereket. Ujabban nemcsak a városban, hanem a városkörnyéki községekben is szerveztek ilyen bemutató udvarokat. Figyelemre méltó, hogy egy-egy sertés, szarvasmarha, baromfi tartási bemutatón 60-80 kistermelő is részt vesz, ahol hasznos tanácsokat kapnak a szakembereknek feltett kérdéseikre.

Makón is tapasztalható, hogy a kistermelők igen hálásak, s kedvezően - jobb és nagyobb terméssel - reagálnak minden jószándéku, segítő gondoskodásra, ugyanakkor - amennyiben becsapva érzik magukat - máról holnapra hajlandók egy-egy termelést felszámolni, végleg abbahagyni. Ilyen esetben újra rávenni ugyanarra a termelésre már igen nehéz. Ha a VI. ötéves terv végére isszámolunk a kisgazdaságok mai arányu termelésére, nem valami misztikus célt tűzünk magunk elé, hanem egy már korábban elért termelési volument kívánunk tartani.

Ahhoz azonban, hogy ez átlagos időjárás mellett is elérhető legyen, előbbre kell lépünk a kisgazdaságok termelés-szervezésében és üsztönzésében. Ehhez a lehetőségek adóttak, de spontán kihasználásuk aligha remélhető.

A kisgazdaságok termelésére viszont biztosan csak akkor lehet számolni, ha anyagi-műszaki bázisukat, valamint a közgazdasági feltétel-rendszert is legalább annyira megalapozottá tesszük, mint a nagyüzemi termelés esetében. Hiszen céljainkat már nem elsősorban önellátást folytató, hanem árut is termelő kisgazdaságoknak kell megvalósítaniuk.

2. Az országostól eltérő tendenciák a makói kistermelésben

Összegezőképpen azt is meg lehet állapítani, hogy a makói kistermelés tendenciái néhány vonatkozásban eltérnek az országos átlagtól. Ezek:

- Makón az egyéni gazdálkodók száma, területi aránya nagyobb az országos átlagnál.

- A kisgazdaságok termelési értéke is meghaladja az országos átlagot. Ez a városban 35-40 százalék között mozog. Ezt elsősorban nagyarányú fokhagyma, vöröshagyma, petrezselyemgyökér termelés, illetve sertéstartás okozza.
- Az önellátásra termelt és a szerződéses áruk utja és értéke nyomon követhetők, azonban Makón igen sok kis-termelő Budapesten, a Balatonon és bányavárosokban értékesíti zöldségféléit a jobb árak miatt /elsősorban vöröshagymát, fokhagymát, dughagymát, sárgarépát, petrezselyemgyökeret/. Ezért az utóbbi termékek nagyságrendje és - a változó árak miatt - értékük nehezen becsülhetők meg valósan.
- A 12. sz. táblázaton megfigyelhető, hogy a termelőszövetkezetek kisgazdaságokat integráló tevékenységük során 1977-ben 49,7 millió forintot forgalmaztak, melyből az állat- és állati termékek értéke 22,6 millió forint /45 százalék/. Ezt az arányt is elsősorban a hagymaféleségek nagy aránya módosítja az országos átlaghoz viszonyítva.
- Megfigyelhető, hogy a makói termelőszövetkezetek a háztájiban is törekszenek például a vöröshagyma és dughagyma gépi termesztésére. Ez annyit jelent, hogy a tagok igénye alapján a gazdaság gondoskodik a vetőmagról, azt géppel elülteti, elvégzi a növényvédelmi munkákat és be is takarítja. A tagoknak csak csekély válogatási, osztályozási munkát kell elvégezni. Ezáltal lehetővé

válik - immár korszerű eszközökkel - a háztájiban is a vöröshagyma területének növelése. Ugyanis hagyományos módon ma már nem tudnának például a Lenin Tsz-ben 100 hektár területen vöröshagymát termelni a tagok. Ez a módszer elősegíti a tsz-ek jövedelmének fokozását, tagjaik kulturáltabb foglalkoztatását és egyben a zöldségprogram sikeresebb megvalósítását is.

Megállapítható tehát, hogy Makón a mezőgazdasági nagyüzemek, az ÁFÉSZ, a tanács és szervei megfelelő figyelemmel, a kisgazdaságok pedig érdeklődéssel kísérik a Kormány hus- és zöldségprogramját. Árutermelésük nagyságrendjét a jövőben elsősorban az fogja eldönteni, hogy milyen lesz az anyag-, eszköz- és kisépéllátottságuk, mennyiben segítik elő tevékenységüket a közgazdasági szabályzók, és a termelőszövetkezetek mennyiben lesznek anyagilag érdekelve integrálásuk fokozására.

A gyakorlat bizonyította, hogy reális adópolitikával lehet orientálni a kistermelőket a népgazdasági célkitűzések megvalósítására. A kellő mértékű állami támogatás döntően befolyásolja a kisgazdaságok aktivitását. A jövőben - véleményem szerint - azon is múlik a kistermelők árutermelő tevékenysége, hogy a jelenleg kialakult termelői árak, valamint a termeléshez szükséges anyag- és eszközárak helyes aránya fent fog-e tartósan maradni. Amennyiben az anyagárak arányaiban halmozottan jobban emelkednek, mint a termelői árak - csökkenni fog az árutermelés, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a kistermelők eszközigénye kisebb, mint a nagyüzemeké.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. MSZMP XI.-XII. Kongresszusának anyagai
2. Az MSZMP KB 1978. március 15-i határozata a mezőgazdaság és az élelmiszeripar helyzetéről, fejlesztésének feladatairól
3. Dr. Bandula László: A termelőszövetkezeti tagok háztáji gazdasága és a szocialista termelési viszonyok /Politikai gazdaságtan füzetek 1976/18/
4. Bartolák Mihály: Az ÁFÉSZ-ek feladatai a népgazdasági célok megvalósításában /Kereskedelmi Szemle, 1977/4/
5. Béres Ferenc: A háztáji és a kisegítő gazdaságok megítélése a Szovjetunióban /Gazdálkodás, 1977/10/
6. Dr. Czagány László: A mezőgazdasági termékkereskedelem rendszere Magyarországon /Kandidátusi értekezés 1978./
7. Cserkúti Ferenc: Az érzékeny háztáji /Népszabadság, 1979. december 29./
8. Csizmadia Ernő: Bevezetés az élelmiszergazdaságtanba /Akadémiai 1973./
9. Csizmadia Ernő - Vági Ferenc: A mezőgazdaság az ágazati kapcsolatok rendszerében /Mezőgazdasági, 1977./
10. Csizmadia Ernőné: A háztáji termelés új vonásai /Valóság, 1978/2/
11. Enyedi - Kostyál - Vendéghe: Jövedelemszabályozás és pénzgazdálkodás a mezőgazdaságban /Mezőgazdasági Kiadó 1980./
12. Erdei Ferenc: Város és vidéke /Akadémiai 1971./
13. Erdei Ferenc: Futóhomok /1937./
14. Fazekas Béla: A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom Magyarországon /Kossuth, 1966./
15. File Jenő - Orbán Sándor - Sulyák János: A kisgazdaságok szerepe Magyarország mezőgazdaságában /Gazdálkodás, 1975/2/
16. Kiss Pál - Kozma Lajos: A mezőgazdasági és élelmiszeripari vállalatok együttműködésének lehetőségei és formái /Akadémiai, 1971./
17. Komló László: A mezőgazdaság iparosodása és integrációja /Közgazdasági Szemle, 1972/4/

18. Kovács Imre: A háztáji és kisegítő gazdaságok szerepe szocialista mezőgazdaságunkban /Társadalmi Szemle, 1976/3/
19. Dr. Márton János: Az integrálódó mezőgazdaság /Mezőgazdasági, 1977./
20. Dr. Márton János: Integrált termelés és korszerű szervezés /Gazdálkodás XXII. évf. 1977/11/
21. Meszjac VK: Gazdaságközi kooperáció és az agráripari integráció a szovjet mezőgazdaságban /Gazdálkodás, 1977/1/
22. Misi Sándor - Markó Lajos: A háztáji és kisegítő gazdálkodás /Kossuth, 1977./
23. Molnár Imre: A termelőszövetkezeti közös és háztáji gazdaságok kapcsolata /Mezőgazdasági, 1971./
24. Németh Károly: A mezőgazdaság és az élelmiszeripar helyzetéről, továbbfejlesztésének feladatairól /Társadalmi Szemle, 1978/4/
25. Patai János: Az ÁFÉSZ-ek szerepe a mezőgazdasági termelésben és termékforgalmazásban /Pártélet, 1975/7/
26. Dr. Romány Pál: Beszéd az országgyűlés 1975. szeptember 25-26-i ülészekén /Népszabadság 1975. szeptember 27./
27. Sipos Aladár: Az agráripari integráció /Közgazdasági Szemle, 1977/6/
28. Tóth Tibor: A háztáji gazdaságok árukapcsolatai, termelési és piaci magatartásuk /Agrárgazdasági Kutató Intézet, 1975./
29. Varga Gyula: A mezőgazdasági kistermelés helyzete és jövője /Mezőgazdasági Kiadó, 1979./
30. Vita a mezőgazdasági kistermelésről /MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 1978./
31. Zsuffa Ervin: Miért nélkülözhetetlen a háztáji /Népszabadság 1976. február 28./